

„Én kiáltó szó vagyok a pusztában!”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTHETENKÉNT KOLOZSVÁRON
IV. EVFOLYAM 1993. 25 (155.) SZÁM

ára 100 lej

Ott ahol zúg az a négy golyó...

Papírpántlikák. Ordas-idők után patkányidők. Ez volna a szomorú mérlege négy évnek; de negyvennek, négyszáznak, négyezernek is. Csakhogy sosem négyszáz, hanem négy ébreszt rá, hogy éppen ő, az ő eleven: kapával kettévágott, parázson vonagló kígyódarabja az egyszeri élet lobogó pántlikája valakinek. "Este van már, nyolc óra, ég a világ a boltba... Ott mérik a pántlikát..." Piros színű vagy trikolor, összefonódva vagy egymást váltva, egymás meghosszabbításából ragasztják a kokárdát — mint ordas idők után patkány idők — az életünkre? Mindenképpen este van már, decemberi este megint, szerencsére nem nálunk, de valahol másnál, mások utcájában ropognak most is a sorozatok. Becsapódás becsapódás után. Kiábrándulás kiábrándulás után. A demokrácia pedig nem működik. Se a hazai szabású, de sajnos az angol-francia fazonú sem. Észak-ír iskolába se járathatom nyugodtan az írni tanuló gyermekeket. Nem kell ahhoz a Dinári Alpokba menni, hogy egy kicsi helyi világégés, leégés érjen. Gyönyörű példákat produkálnak francia és német, nemesen gótikus városok is. Sajnos — mert hiszen akkor könnyen rajtafogható, görénylyukába parancsolható volna — nemcsak a Balkánon tombol a csalás, a türelmetlenség, az önkény, a más-ként-érzés-és-gondolkodás visszautasítása; mint valami globális veszettség, úgy tör ki a négy évvel ezelőtti fellélegzés után. Este van már, késő este. Atomtüzek égnek messze. Messze, messze, az ígéretek ellenére egyre átjárhatatlanabb határokon. Mert ugyebár érthető módon: mindennek van határa. Csak a határtalan prá-

gai, budapesti, varsói, római tavaszok és őszyok fuccsoltak be, mintha versengene: melyik hamarabb s szegényesebben. Pedig minden világos annak ellenére, hogy már megint este nyolc óra van és újabb négy év múlt el, nem egészen hiába: az a hiba, hogy az ordasok után a patkányok ideje következhetett el a világba. Elképesztő, hogy a terror nagy gondoljai, a nukleáris katasztrófa fellegárnyéka múltán hirtelen, mintegy megkönnyebbülésül, ha néhány életművésznek sikerül új bálványok talpát nyalni, ebből mekkora politikai ügyei támadnak megint a fél emberiségnek. A félembereknek. A kentaur, egy új mitológia szabályai szerint, az ember és az ordas, az ember és a patkány szimbiózisa, kombinációja inkább. Az ember és a politika torzszülöttsége. A költők nem nimródfiak, de nem is a gestapók, gépeük robotnagyüzemének örökösei. A fegyver, amit választottak mindig lesz olyan éles és hatékony, mint a gyilkos a lehallgató, a mérgezett esernyős a mérgezett lélek, a kihallgatás és az elhallgattatás. Mint a vöröskék és farkasok meséje. Holt egyszer, hol nem holt már meg a reménység s feltámad újra meg újra. Ég a világ; de a boltban is ég, ott ahol zúg... Ahol a pántlikát mérik. Azt a végtelent, melyből minden rész egyszeri életünk egy-egy sorozattal átfűrészt, kapával kettévágott, parázson vonagló kígyódarabkája. Ha négy feszült szomorú esztendő mérlege ennyi, ilyen sok, ilyen letörhetetlen, elpusztíthatatlan lehet, akkor a következő negyven vagy négyszáz se fog ki rajtunk.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Pál Lajos: Az első hó

- 110 éve született Kós Károly: Szöveggyűjtemény
- Szócs István: Szélsőséges jegyzetek
- László Ferenc: Pajzsunk is...
- Ábrahám János: Hűség és kompromisszum
- Szegedy-Maszák Mihály: Baltazár lakomája
- Imreh István: Bíró Sándor emlékezete

Januártól egy HELIKON-példány ára 200 lej.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

- A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
- Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 9 és 14 óra között
- Kolozsvári előfizetőinknek díjtanul kézbesítjük a HELIKON-t

25

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

Baltazár lakomája

Szigorú visszapillantás a történelmi Magyarországra

Folytatás az előző számból

Kép és írás

A londoni Nemzeti Képtárban látható Rembrandt 1647-ben festett nagy méretű képe, a Baltazár lakomája. Az ótestamentumi király a nézővel szemben az asztalnál ül, de hátrafordítja a fejét. Arca megdöbbenést mutat, tekintete a mögötte levő falon olvasható írásra mered. Aligha képzelhető el, hogy Bánffy Miklós gróf ne tudott volna e képről. Mivel sokat utazott s az angol fővárosban is járt, nagyon lehetséges, hogy az eredeti festményt is látta. Annál is inkább, mivel Rembrandt hihetileg többször is megfestette a jelenetet — ha jól tudom, Berlinben is található egy változata.

Noha Bánffy csak három évig volt növendék a Rajztanárképzőben, egész életére hatott a tanítványi kapcsolat, amely Székely Bertalanhoz fűzte, kiről oly szépen emlékezett meg a Kovács László szerkesztette, 1943-ban kiadott "Erdélyi csillagok" című kötetben. Bár a közélet időről időre minden erejét igénybe vette, a tízes években rendszeresen foglalkozott díszlet- s jelmeztervezéssel, és műpártolóként a zenével is érintkezésbe került.

"1913-ban a magy. kir. Operaház intendánsa, Bánffy Miklós gróf felkért, hogy írjak zenét Balázs Béla táncjátékához, A fából faragott királyfi-hoz." Bartók írta ezt az első világháború utolsó évében készült Önéletrajzában. Bonchida urát 1912. február 16-án kormánybiztosként nevezték ki a nemzeti dalszínház élére. 1914 nyarától 1916-ig ugyan miniszteri tanácsos helyettesítette, mivel ő bevonult katonának, de a háborúból visszatérve ismét átvette az Andrássy úti palota irányítását. 1918. június 1-ig volt főigazgató. Később is részt vett a művészeti élet irányításában, így 1923 s 1927 között az Országos Képzőművészeti Tanács elnöki helyét töltötte be. Politikai torzképei önálló kötetben is megjelentek, és több irodalmi műhöz készített rajzokat, Tamási Áron Ábel-köteteitől Makkai Sándor Ágnes című, 1928-ban kiadott regényéig.

Noha festőként aligha tekinthető jelentékenynek, a látvány-szerűség egész tevékenységére

rányomta bélyegét. Legjelentősebb művészi vállalkozásán, "Erdélyi Történet" címen ismert három részes regényén is érezhető a képszerű megjelenítés iránt megnyilvánult szenvedélyes vonzódása.

gásából sugárzó méltóság oly éles ellentétet alkot az egykedvű tekintetű harctéri sebesültek, mankós vagy falábas tiszték nyomorúságával. Magasztosnak és groteszknak hasonló kettőssége jellemzi a regényhármasság nagy

A bonchidai Bánffy kastély lovardájának bejárata

Nézőpont és lélektan

E mű főszereplője, Abády Bálint hosszabb külföldi tartózkodás után települ vissza Erdélybe. A Laczók-kastélyban vendégségre készülődnek. A főszereplő kis öreg fiákeren igyekszik a helyszínre. Remekebbnél remekebb fogatok érik utol s hagyják el maguk mögött. E nyitójelenet erdélyi életképek sokaságát vezeti be. A vadászatok nagy területet magában foglaló térben játszódnak, a szereplők majdnem szertartásra emlékeztető szabályszerűséggel mozognak, s a látvány szerkesztését a hol kitáguló, hol beszűkülő láthatárnak és a szereplői távlatnak, a kémelő, vizsgáló, valamilyen irányba forduló vagy éppen visszapillantó tekintetnek kölcsönhatása határozza meg. Az olvasónak óhatatlanul is eszébe juthatnak Bánffy fennmaradt színpadi díszletei, s IV. Károlynak általa megrendezett koronázásáról fennmaradt fényképek, amelyeken a bársonyba öltözött, fekete kalpagú Tisza István moz-

társasági jeleneteit, a bálloknak, mulatozásoknak vagy éppen képviselőházi üléseknek megjelenítéseit.

A Mezőség, Kalotaszeg s a Székelyföld legszebb helyszínei úgy elevenednek meg, hogy a környezet, a természet mindig a szereplők lélektanának van alárendelve. A felületes olvasó talán azt állapíthatja meg, hogy Bánffynak rendkívüli képessége van a leírásra, de e jellemzés kissé félrevezet, hiszen a nézőpont többnyire belső, a látvány általában egy szemhez kapcsolódik. A képszerűséget a hallhatóknak árnyaltan pontos, határozott kiemelése egészíti ki. A szereplők által előadott vagy figyelt zene — Brahms Feldeinsamkeit című dala vagy a Pillangókisasszony egyik jelenete — nem egyszerűen árnyalja, de minősíti a szereplők — Berédyné, a szép Fanny s Gyerőffy László, illetve Milóth Adrienne s Abády Bálint — viszonyát, a nem zenei hangoknak — egy dambika bőgésének vagy távoli

vonat füttyének — jellemzése pedig szerves részét alkotja a leírásnak.

A látvány élessége többnyire a nézőpont korlátozottságával jár együtt. Kép és keret viszonya éppúgy különös hangsúlyt kap, mint a látásnak és a néző értékrendjének szoros kapcsolata. Hol a kis Gyalakuthy Dodó kémleli a redőny nyílásán át az utcát s Gyerőffy Lászlót, aki részegen cigánybandával muzsikált a fiatal lánynak; hol egy hirtelen csapás hatására olyannyira elsötétedik a világ a főszereplő előtt, hogy semmit nem érzékel, ami körülötte van. Kamuthy, a kisserű, parlagi nemes főlvéteti magát a londoni St. James Club tagjai közé. Senki nem törődik ott vele, de ő mégis boldog, mert az ablakon át lenézheti a Piccadilly sokezer járókelőjét, akik mind kívülreredtek a választékos intézményen. A Gyerőffy Lászlóban titkon szerelmes kamaszlány, Bischitz Regina, egy zsidó boltos jólelkű gyermeke rálehel a jégvirágos ablakra, s úgy lesi meg, mit is csinál imádottja benn a szobában egy rossz hírű nővel. Sokáig tart, míg kicsit tisztul az üveg, és ő csak lassan, igen lassan érti meg, mit is lát.

Az elbeszélés üteme is befolyásolja a nézőpontot, a látószögnek időbeli vetülete is van. Egy ízben hosszasan nézi a főhős, mint közeledik valaki a messzeségben, máskor magaslatra jut, honnét roppant távolságba tud vándorolni a szem. Ismét máskor egy bukott politikus a felvonó aknája pillant, beveszi a gyógyszert s a mélységbe veti magát. A hegyekben a köd olykor még a közvetlen környezetet sem engedi látni, azután egy hirtelen szélroham gyorsan kitágítja a látóhatárt, mintegy leleplezi mindazt, ami a világban történik. Az első fejezetben Abády lassan mozgó fiákerből csak meg-megpillantja a mellette gyorsan elrobogó hintókat, az utolsóban pedig még egyszer megáll, hogy tekintetével megkeresse az otthonát, mielőtt eléri az állomást, ahonnan a vonat a háborúba viszi.

A belső nézőpont sűrű használatának velejárója a gyakori visszatekintés. A történet-mondást, a vonalszerű előrehaladást tematikus szerkezet keresztezi. Másodlagos történetmondó szinte alig fordul elő. A múlt azáltal elevenedik meg, hogy a szereplők élesen látják maguk előtt annak egyik-másik szeletét. Bánffy a "Reggeltől estig" (1927) című kisregényében alakította ki azt az eljárást, amelyet az idő sikeres kezelésének lehet nevezni. Feltűnő a hasonlóság Virginia Woolf Mrs. Dalloway című, 1925-ben kiadott regényével.

Mindkét mű egyetlen nap emlékeibe sűríti a szereplők egész addigi életét.

Abády Bálint tudatában ugyanúgy élő személy a rég megholt nagypapa, mint a körülötte élő édesanya. A múlt képei egyáltalán nem elmosódtak, sőt időnként még élesebbek is a jelenben érzékelteknél, összhangban a regényhármassal azzal a sajátosságával, mely egyenes arányt mutat a látvány élessége és értelmezésének egyéni jellege között. Az emlékezés sokszor az olvasó által már ismert eseményekhez tér vissza, azokat rendezi át, más alkalmakkor viszont hiányt pótol, ürességet tölt meg, rejtélyekre ad megvilágítást. Az első két részben a visszatekintés jó részben a hős gyerekkorára vonatkozik, a sorozatot lezáró harmadik rész, a "Darabokra szaggattatol" elején ezzel szemben azt az időbeli távolságot hidalja át, amely a második rész, az "És hijával találtattál..." utolsó és harmadik rész első jelenetét választja el egymástól.

Abády Bálint gróf, Uzdy Pál s Uzdy Milóth Adrienne szerelmi háromszöge áll a regény előterében, ám a szokványos megoldást kizárja a regény. A házaspár nemi élete nyersnek, durvának tűnik föl, már-már undorítóan láttatott részleteinek fölemlegetése mintegy a naturalizmus örökségét idézi. Uzdy meghasonlásának, tudathasadásának félelmetes és megállíthatatlan folyamatát, üldözési rögeszméjének elhatalmasodását ezzel szemben a romantika s az expresszionizmus szellemében jeleníti meg a regény. Ezt a betegséget épüggel belülről látatja az elbeszélő, mint Gyerőffy László gróf elzúllását, a kártyán veszítőt, egyre italosabb ember látásmódjának fokozatos átalakulását.

Uzdy halála után egyetlen gyereke, a félárva kislánynak a betegsége akadályozza meg Adrienne s Bálint házasságát, majd a háború is elzárja előlük a lehetőséget az új életre. A tízéves kapcsolat végül is megszakad. A háttér - a politika s a történelem - benyomul a regény előterébe, s a két főszereplő sorsa, sőt jellege bizonyos mértékig függőben marad. Ritkán esik meg, hogy egy öt kötetes regény akkor fejeződjék be, amidőn a főszereplők harmincas éveik közepén járnak.

A belső nézőpont gyakorisága nem jelenti, hogy az elbeszélő mindent tudna arról, ami a szereplők tudatában végbemegy. "Vajon elhitt-e bármit is abból, amit Bálint mondott? Valószínű, hogy nem." Ahósnőre vonatkozó efféle szavak öntörvényűséget, bizonytalanságot, meghatározatlanságot, kiismerhetetlenséget sugallnak. Hasonló kifejezések-

kel sokhelyütt lehet találkozni az "Erdélyi Történet" lapjain.

Máskor éppen a belső nézőpont használata teszi érthetővé, hogy az eseményekről hiányos tájékoztatást ad a regény. Abády eleinte csak keveset tud románul, így nem sokat ért a hegyi parasz-
tok társalgásaiból. Ahogy halad a nyelvtanulásban, egyre többet fog fel abból, amit a havasiak beszélnek körülötte. Célját mégsem éri el; nem kerül közelebb a románokhoz. Lehet, azért, mert elkésett erőfeszítésével, de az is elképzelhető, hogy a nyelv nem mindig képes biztosítani az érintkezést az emberek között.

A kastély romos homlokzata

Szó és csend

Bánffy regényének eredetiségéhez hozzátartozik a nyelvvel szemben tanúsított magatartás kettőssége. A látványszerűség olyannyira fontos e műben, hogy a szereplők megítélésakor ruházatuk, mozgásuk, taglejtésük, arckifejezésük, tekintetük megannyi alkalommal legalább annyira latba esik, mint a szóbeli megfogalmazás. A nyelvvel szemben érzett bizalmatlanság egyik jele, hogy Adrienne a "tengeri oroszlán" kifejezés példáján próbálja bemutatni, mennyire félrevezető is lehet az elnevezés, a megjelölés.

A másik magatartásnak Abády Bálint a megtestesítője, ki a "noblesse oblige" elvét úgy magyarázza, hogy az eredetre hivatkozik: magyarul a "család" és a

"cseléd" ugyanaz a szó, tehát nemcsak lenni annyit jelent, mint vállalni a kötelességet, hogy gondoskodni kell a rákbízottakról.

A nyelv egyszerre gazdag és szegény az "Erdélyi Történet" lapjain. Az országházi jelenetekben a sok szó keveset mond. Apponyi gyönyörű beszédei üresnek bizonyulnak. Kollonichék komornyikját így jellemzi az elbeszélő: "Végtelen tisztesség. Tisztesség tetőtől talpig." Szabó úrra vonatkoznak e szavak, aki ki dobhatja illust, a teherbe esett szobalányt, holott éppen ő követett el erőszakot a szerencsétlen, kiszolgáltatott cselédén, ő csinált

nek, helyi beszédmódoknak szerepeltetése olyan különösséget ad az "Erdélyi Történet" írásmódjának, mely a nyelvnek több szintjén is megfigyelhető. A szereplők egy része marosmenti kiejtéssel beszél, vagyis "o" helyett "a" hangot használ. Megkülönböztetett jelentősége van ennek pl. egy olyan öregasszony megszólaltatásakor, aki a nagy jelenetekben a gonoszán ironikus értelmező szerepét játssza. A regénysor szókinccse is sok helyi jelleget mutat. Legjobb, ha a mai városi olvasó szótárhoz fordul segítségért. Czuczor-Fogarasi sokszor eligazít, bár az sem ritka, hogy még erdélyi tájszótár sem ad pontos tájékoztatást.

Ebben a művében Bánffy nem régiesít. Nem is avított a nyelvre. Egyszerűen arról van szó, hogy viszonylag gyakran él erdélyi szavakkal. Sosem akkor, amidőn közkeletű megjelölést is használhatna.

Nemcsak Erdélyben található növények és helyi ételek neve szerepel az öt kötetben. Szó esik "fuzsitos" vénlányról s a "ciker" között settenkedő fácánról vagy fogolyról. Az egyik szereplő "dancs" fráternek nevezi a másikat, a maros-tordai közgyűlésen nagy "zándorodásba" keverednek a szembenálló felek, a kisemizett havasi románok pedig esténként "szokotyálják" a tervet, hogy Abádyhoz forduljanak panasszal. A jólelkű Winkler erdőmérnök könnyen méregbe jön, tehát "puzduri" természetű, a félparaszt, félkaputos morva üzletelő "ványolómalmot" vásárol meg és azzal csinál pénzt. Gyerőffy László gróf kastélyában "gárgyátlan" a lépcső, s ő néhány kupica pálinka elfogyasztása után már elég "gajdultan" folytatja útját.

E kiragadott példák könnyen azt a benyomást kelthetik, hogy a regénysorozat tele van tűzdelve tájnyelvi elemekkel. Valójában e különösségek olyannyira finoman vannak adagolva, hogy legfőljből az alapos olvasó figyelmét keltik föl. Bánffy remekül ismeri a nyelv belső törvényszerűségeit. Olyannyira értő módon bonyolítja a szórendet, hogy a szokatlan szóhasználat sosem furcsaság, de gazdagság, színesség hatását kelti. Amidőn Abády felelősségre vonja a román szegényeket kizsigerelő Ruzs Pantylimont, a saját népét sanyargató ember hosszú lábán ide-oda lóbálja magát lassan, ahogy a ló, amikor "szó". A közismert szavak ilyen szokatlan szerepeltetése jól szemlélteti, hogy a "helyi szín" is általában a látványszerűséget szolgálja Bánffy művében.

Befejező rész következik.

gyereket neki. Az összefüggésből nyilvánvaló, az idézett szavakat nem "komolyan" kell érteni.

Különböző beszédmódok bonyolódhatnak párbeszédbe a regénysorozatban. A vadászat, a löverseny, a testedzés, a bál, a politika, a hadászat s a kártya egyaránt tolvajnyelvként jelenik meg, és a különféle nyelvjátékok kölcsönhatásba, sőt feszültségbe is kerülnek egymással. Az egyik társalgó tárgyszerű kijelentésébe egy másik jelenlevő a megnyilatkozó szándékától teljesen független, trágár jelentést hall bele. Ha igaz, hogy humor nélkül nincs jó irodalom, akkor Bánffy művének értékei közé sorolható a nyelvi visszaélést kipécéző fanyar ironia s a pompásan tréfás jelenetek könnyed humora.

A különböző rétegnyelvek-

MÓZSI FERENC VERSEI

18, "No man come near me but through my act."

nehéz megkönyékezni egymást
elborult elmével integetünk a múltnak
jelennek és a jövőnek
a találkozás ritkán sikerül
mert már elmúlt nem jön és nem fog összejönni
a lényegesre összpontosítható kapcsolat

a lehetőségek izzó gyűrűi riogatják a képzeletet
tegnap is mellettem álltál de nem éreztelek
mert nem jutottál közelebb

"távol és oly közel"

már rég készen várom a befogadásom
cselekedeteim kudarcra sem tántorít
de ha ennyi bátorítás után sem érkezel meg
akkor végleg lekéssük a csatlakozást
kulcslyukon kémlelem a felajánkozást
a helyzet kulcsa valahol rozsdásodik...

Idézetek Ralph Waldo Emerson múlt századbeli filozófustól.

26, "Every great man is a unique."

a legjobbak egyediek a gonoszok is
az egyéniség szerénységében is feltűnő
az embert akarata teszi naggyá
a nagyság egyik jele a különbség
a különbség látható jelei azonnal felmérhetők
a felmérhetőség nem külsőségekben
mutatkozik csupán

jellembeli elhatároltságok
az erkölcsöt nem kell feltétlenül ide sorolni
az elhivatottság időben való felismerése
tudatosított és tudatosítható cselekvések
a funkció valamilyen irányba való terelése
majd csak egyirányban egy céllal való működés
hasznos pozitív vagy akár
túlzottan káros negatív irányban

a kritika elviselhetetlenség
örületbe kergető önhaszja
korlátok közül közé alól föl

robbanó végkifejlet...

35, "We do not guess to-day the mood,
the pleasure, the power of to-morrow,
when we are building up our being."

bizony mondom nem látjuk előre a holnapot
nem képzelhetjük el a módját az örömet az erejét amikor is
létezésünk alapját biztosítjuk
mert ugye nem mindegy hogy
milyen alapokon nyugszunk vagy rostokolunk
rozoga állványokon alá- és fölé dúcolva
rendesen duzzogunk az elmúláson avagy
erővel alakítjuk a képlékeny jelent
a még változtatható jövő érdekében

ezért emeljük tekintetünket is feljebb
hogy magasabb régiókba lássunk
mert magasan kell szállnia annak a gondolatnak
hogy ne lehessen alantas ösztönökkel
leszállásra kényszeríteni

ami egyszer fölépült
nem egykönnyen hagyja leromboltatni magát...

39, "The intellectual man do not believe
in any essential dependence of
the material world."

szellemi ember nem hihet
az anyagi világtól való lényeges függőségben
ebben bízik a bábjátékos is
kicsomózhatatlanságban bukácsol a kötél-táncos is
és az elfogadhatatlanságba szédül
kékül az ég és a méreg elmossa a kontúrokat
tegnap még világos volt a lényeg
ma már a mosoly is élénkítő

gyógyszer fejfájás emésztési zavarok
kigombolt blues körbenjárása
kibuggyanó ritmus fuldokló zavara
hajadban az őszülő türelem riadt fondorlata
behirdetett sajtófogadások elmaradt gyötrelme
tenyered izzadó oltalma
elnyílt virágok feslő bódulata
táviraon érkezett ígéretek visszaigazolhatósága

az egymással perlekedő ember szírmainak
takarékkönyvekben leprélhetetlensége...

49, "Thought makes everything fit for use."

a gondolat mindent hasznosít(hat)
ezért a gondolaterő(k) hatalma
a legfőbb erőforrás
azzal hogy nem vesznek tudomást a hatalomról
mint lehetőségről
nem kisebbítem a felelősségem
ki gondolná hogy az agyregzéseket
a történések egyszerű kisugárzását
fel lehet használni és
más irányba terelni

a gondolatot ergo a cselekményt és
ezzel magát a létezést is

mindenki befolyásolható
csak nem mindenki által
minden átalakítható
csak nem mindenképpen által

a lehetőség variációs egysége (ami nincs) is
megbontható és a kombinációk laza halmaza is
destruktív vagy konstruktív
csak tudjunk racionálisan bánni a gondolattal
és nem rapszodikus ötletszerűen

a vers szigorú szabályok szerint
építi önmagát
minden versül vagy versíthető...

ZAKARIÁS LÓRÁND

Terminusz

1. Kitárom magam újra. A vonat a lemenő nap nyomába kigyózik, Nyugat tündöklő havasai felé, lelkem mélyébe. A sín pár az ágyam mellett fut a falakon át a végtelenbe. A belém hatoló vonat végállomását még senki sem látta. Azok, akik mertek, és felszálltak a végzetes szerelvényre, mind visszatértek, lemondva esztelen ter-
vükről a még utolsó előttinek vélt állomáson, gyalog, hajuk helyén lán-
gólag hangszalagok, szemükben érthetetlen metaforák távoli rit-
musával. Kiállok a vonat elé, hogy lássam, milyen. Az ágyam ráto-
lom a sínre, kitárom magam újra. Az utolsó emlékképpel lefedem
életem pályaudvarát. A következő utas magam leszek.

Úgy gondoltam, ez egy igen kényes ügy, amit nem lehet, nem
illik másra bíznom. "Az út a végtelenbe hosszú lehet" — mondom
magamban. Mielőtt azonban jól felpakolnék, lehasalok a szoba kö-
zepére, füllem a sínre tapasztom. Hallom az örökkévalóságot érthe-
tetlen metaforákban beszélni, ami tovább növeli bennem a vágyat a
végső megfajtésekre. A levegőben sós ízt érzek, olyat, aminőt tenger-
parti alkonyok látványa elegyít kék, mély lelki békéhez.

Kedves olvasóm! A következő sor magányomban — körülbelül
egy perc múlva (ez tőled függ, milyen gyors olvasó vagy) — meg-
fogok halni. Kiállok a vonat elé, hogy lássam, milyen, hogy lássatok,
milyen. Míg levettem magamról szennyeéseim, és felöltöttem azt a szép
fehér ruhát, amelyet te dobsz át ide nekem — olyan patyolat fehér
legyen, amelyet csak el tudsz képzelni, s amelyenről végleg le bírsz
mondani, anélkül, hogy később megbánnád, hiszen ki garantálhat-
ná, hogy a mozdony kerekei nem fognak javíthatatlan fazonmódo-
sításokat szabni rajta, a szerteفرccsenő vérről nem is beszélve (habár
az Ige azt mondja, ha bűneitek vérszínűek, mint a karmazsin, olya-
nok lesznek, mint a gyapjú, reménykedj hát kedves olvasóm) —
addig én kiséprek a pályaudvarom, életem pályaudvarát, kiszellőz-
tetem, lekapcsolom a neonvilágítást, bezárom az ajtókat.

Felfekszem a sínre tolt ágyra és várom, hogy szobám falát átlépje
a kifényesített, pántlikás, fehér csipkés mozdony. A vasút menti fák
már megérkeztek. Megérkezik az első sorompó, az első kanyar, az
első és "utolsó híd, befut álmaim városa, a" la petite ville de n'importe
ou", az alagút, a fényes, a sötét, sebes, hosszú, hosszú, mint egy
pillanat...

...2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.
24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.
45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.
66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.
87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99...

... egy kedves ismerős fiút látok magam előtt, hatalmas hátizsák-
kal, mintha a világ végére utaznék. Elviselhetetlen a hőség, vakít a
nap. Bevonszolja magát az állomás központi épületébe, jegyet vált
Nyugat tündöklő havasai felé. Kifele jövet behúzza maga mögött a
széles bejárati ajtót. A zárban, furcsa módon, kulcs van. Körülnéz.
Üres az állomás. Az emberek vagy mind elmentek már nyaralni,
vagy félnek az egyre szaporodó vasúti szerelvényektől. Csú-
pán viccből, elfordítja a kulcsot a zárban.

Mielőtt felkapaszkodnék a vonatra, vásárol az útra két bádóg
kólát. Mivel biztos akar lenni, nem ül fel más menetirányú szerel-
vényre, megkérdezi a mozdonyvezetőt. — Mondja, kérem! Ez megy
Parnasszusra? Itt érezte, valamit rosszul mondott, hogy nem Par-
nasszust, hanem Nyugat tündöklő havasait kellett volna mndania.
De a mozdonyvezető megértő ember volt. — Ez az, fiatal ember.
Aztán végignézett a vonat hosszán. — Amint látom, ön ma az
egyetlen utasunk.

Felült. Lába, ülepe nem reszket többé a hátizsák súlya alatt. Ha
addig ideges lett volna, most megszűnik annak lenni. A szerelvény
nekirándult. Az első fák az út mentén jegenyék, az első sorompó, az
első kanyar, az első és utolsó híd. Befut álmai városába. A "la petite
ville de n'importe ou" állomásigazgatója szaggatottan integet. A
vonat lassít, megáll. A pillanat képzelet-születése, azok az utasok,
akik útközben szálltak be álmába, most önfeladettan özőnlék el a
peronokat. Neki azonban folytatnia kell útját. Csak egy pillanat telt
el azóta, hogy elindult, s a végcél még messze van. Most jön a kalauz.
Jegykezel. — Ön az egyetlen a vonaton, biztos benne, hogy tovább
akar utazni?

A szerelvény újra nekiirándult. Kibontotta és inni kezdte az egyik
bádóg kólát. Az első fák a vasút mentén fenyők, az első sorompó, az
első sziklák, az első kanyar, az első és utolsó viadukt. Leveti magáról
az utazás izgalmaitól és a portól bepiszkolódott tréningjét. Meztelen
testére ráengedi a félignyitott ablakból a Parnasszus felőli hús fenyő-

Amikor
a
sín
el
hát
a
szoba
köz
pé
re

illatot. Lehasal, a fülke padlójára tapasztja a fülét. A kerekek már
kezdenek az örökkévalóság érthetetlen metaforáinak ritmusára za-
katolni. S csak egy pillanat telt el, amióta elindult. Hátitáskájából
makulátlan, patyolatszín öltönyt vesz elő, anyaga gyűrhetetlen fi-
nom gyapjú. Egy ismerősétől kapta, mielőtt még útnak indult volna.
Felöltözt. Leengedte egészen az ablakot, és kihajolt rajta. "Jó irány-
ba haladunk." Sós ízt érzett a levegőben, olyat, aminőt tengerparti
alkonyok látványa elegyít kék mély lelki békéhez.

— A következő állomás a láthatár! — szólt be a kalauz —
Akkor leszállok, és megnézem, milyen." A tény, hogy át fog lépni a
láthatáron, egy gyermekkori élményt idézett fel benne. Egy széles-
vásznú filmet nézett a moziban, és annyira megtetszett neki a táj,
hogy át akart lépni a vásznon. Talán nem is annyira a táj tetszett neki,
hanem egy lány. A nevére már nem emlékszem.

A vonat lassít, megáll. — Itt a láthatár! Nyílik a fülkeajtó, belép
a kalauz. — Uram! Emlékezetem szerint eddig még mindenki le-
szállt ezen az állomáson. A sínek, igaz, tovább futnak, de mivel senki
sem igényelte az utóbbi ötvenvalahány esztendő alatt, úgy gondol-
tuk, ezt az állomást tüntetjük fel terminuszként a menetrendben.

A fiú kinézett az ablakon. "Itt nincs is állomás, csak egy törött pad
és egy bemohásodott kilométerkő." — Milyen hosszú még az út?
Akarom kérdezni, hány kilométerre van még vasút innen arra?" —
Nem tudom. Én később kerültem a vállalathoz. De annyit mondha-
tok, hogy az az utas, aki utoljára ment innen tovább, máig sem jött
vissza. Beszélnek, hogy aki innen arra mer menni, azt többé senki sem
láthatja. Ám ha komolyan gondolja, szálljon le, és kérem, vesse be a
nevét abba a kilométerkőbe! Tudja, a Vasutaknak presztizskérdés,
hogy valakit elkísérhet az örökkévalóságba! Van idő, tíz percet áll a
vonat.

"Tíz percet áll." Csak egy pillanat telt el azóta, hogy elindult. A
vagonokat lecsatolják. A fekete mozdony azonban ott marad vele a
láthatáron. "Debóra, ki lelkem legmélyén lakozol, mennyire közel
vagyok immár hozzád!" Letérdelt a pad elé, és tíz percen át a kilo-
méterkövet nézte:

AZ ELSŐ UTAS

AKI LEGYŐZTE AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGOT

JÓZSEF ATTILA

1937

Hirtelen mozdulattal felkapta a talált vésőt meg a kalapácsot, és
bevéste a nevét másodikként a kilométerkőbe.

— Mehetünk?!

Felpattant a lecsatolt lokomotívra. "Csak egy pillanat az egész!"
Nem látott maga előtt se sín párat, se töltést, a kerekek egyre szapo-
rább zakatolásából tudta csak, hogy úton van. Kibontotta és inni
kezdte a második bádóg kóláját. "Debóra, ki lelkem legmélyén lako-
zol, mennyire közel vagyok immár hozzád! Nemsokára megéri-
hetlek, megsimogathatom az arcod, megérinthelek, mint a fényt...
érezem bőröd selymét, illatát...

...hallom a hangod..." ...az utolsó fák, az utolsó kanyar, az utolsó
sorompó, az utolsó alagút, hosszú, hosszú mint egy pillanat. Kibom-
lanak a fény örök országának szirmai...

100. "mais tu arrives comme un prince... ici c'est la Double
Colline, terminus... ici c'est la Double Colline, terminus... comme un
fiancé, tes yeux baignent de larmes, ton beau visage... forever yo-
ung... viens, je t'attendrai toujours... ici c'est la Double Colline,
terminus... ci la Dou line nus.

KELEMEN HUNOR

A MÁSIK TÓ

(részlet a Madárijesztők halála című regényből)

... A Tóhoz, a Másik Tóhoz, egy késő őszi, ködbajos délután sétáltunk le. Az autóbusz két órán keresztül vitt, s hogy ne fázzak, a leghátsó ülésre, a motor fölé telepedtem, a gázolajzagú melegbe és fűszeres zajba. A falvakból pipázó háztetők látszottak és varjak az út mentén, mintha odaszögezte volna őket a kód. Első utam volt a Másik Tóhoz, amelyet aztán nagyon sok követett. Sohasem számoltam össze. Számszerűen nem volt fontos. Nem számszerűen volt fontos. Akkor ősszel mindig ködös hétfőgeken keltem útra, mindig megfázva érkeztem. Nem akartam semmit, csak ott lenni, ülni és hallgatni, vagy hátradőlni, fejemet Yvette ölébe helyezni, puha melegbe, nem beszélni semmiről, tegnapról, márról, holnapról nem szólni. Borozni késő éjszakáig, majd ágyba bújni, álomba burkolózni. Nem volt kedvem a szavakhoz: velük akkor már semmit sem lehetett mondani. Főleglegessé váltak, mint holmi madárijesztők télire. A halk zene volt fontos, a nemistudomkiénekel, kijátszikkodgósbluest, sűrűrakészletű dzsessz. A tekintet volt fontos, a mozdulat, a simogatás, a bor lassú kortyolgatása. A hely volt fontos, a tóparti ház, kétóránnyira, Yvettnél, barnás-zöld völgyben, ködtakaróban. A Másik Tó volt a szilárd pont, mely tájékozódni engedett a térben, a Másik Tó volt a középpont, ahová minden hétfőgém megérkezhettem. ... Yvette hamar elfogadta, hogy hallgatni és szeretni megyek hozzá. Keveset kellett beszélnem, inkább őt hallgattam, és ahogy fejemet az ölében tartottam, Yvette rábeszélte a halk zenére, miközben én gondolataimmal a jó ég tudja hol jártam, úgy voltam ott, hogy mégsem ott voltam, mégis hallottam őt, minden szavát megjegyeztem, ma is emlékszem

szem mondataira, bármikor elmondhatnám történetét, elmondhatnám történetünket, úgy, ahogy volt, vagy ahogy én emlékszem. Mert vajon ki tudhatja pontosan, hogy volt? Esténként Yvette-hez átjött Kilenc, gitározott, bort ivott és mesélt ő is. Könnyű neki, gondoltam, mert gitározni tud és énekelni, míg én csak hallgatni tudok, csak ülni vagy feküdni szótlanul és próbálok nem gondolni a tegnapi és a mára és nem várni semmit a holnaptól, mert mindhiába, mert szalmabábu vagyok én is, marionett... Yvette-nek is jó, mert ő sírni tud, bőgni rettenetesen, ha már elviselhetetlennek érzi hallgatásomat, de én már sírni sem tudok, csak sírásra görbül a szám és onnan nincs tovább... Esténként fejemet Yvette puha ölében tartottam, kellemes forróságban, hallgattam Kilencet, vagy Yvette történeteit, amelyek anyjáról és apjáról szóltak többnyire, ahogy ő mondotta "mami és apu", mamiról és apuról szóltak, akik már nincsenek és mégis vannak, hisz kilépnek Yvette száján, ők is a szőnyegre ülnek, hallgatják saját történetüket, majd Kilencet hallgatják, akárcsak én... De én a fejemben ketyegő órát is hallgattam, a soha békén nem hagyó tik-tak-tik-tak egymásutánját, tik-tak-tik-tak-tik-tak... és erről folyton a papa mondása jutott eszembe, hogy az idő mindent megold, és láttam a papa arcát, az elcsigázott késő esti ábrázatot, amikor azt hinné az ember, hogy csak aludni vágyik, de nem, mert egy sakpartira mindig tellett az erejéből, mert egy sakparti szinte mindenre jó, mondogatta és elkapott egy fehér meg egy fekete fikat, bedobta a kalapba, megkeverte és mindig én választhattam, és mindig hagyta, hogy az első lépés is enyém legyen, mert az első lépés roppant fontos, vélte a

serény múmia

ha majd minden rábszólga nép
jármát megurva olajra lép

székeséti:
FERENC VINCE

papa, de nem jelent semmit, nem jelent korántsem győzelmet, ám előre kigondolhatsz több lépést és minden lépésnek több variánsát, számtalan lehetőséget, és akárhogy is lépsz, tudnod kell, hogy egyszer a játszmának vége lesz, mert az idő mindent megold, de nem véglegesen, mert soha sincs beteljesülés, csak lehetőségek vannak, de nincs végleges megoldás, és mindig az ellenfél fejével is gondolkodni, tanított a papa, találd ki, mivel és hogyan fog ő lépni, vagy úgy lépni, hogy meghatározd az ő lépését, és közben mosolyogj, észrevétlenül mosolyogj, mert te már előre tudod a játszma végét... Eszembe jutott a mama mosolya, a szeretet egyértelmű mosolya, a mama fáradhatatlansága, ahogy éjjel után is ott ült a zöld csempekályha mellett, olvasott vagy kötött és a konyhából finom tézstaillat lopakodott be, mert vasárnapra tézsta kell, mert annak hagyománya van... ilyenek jutottak eszembe, miközben fejemet Yvette ölében tartottam, minden hétfőgém egy kerek éven át, és ennek is hagyománya kezdett lenni, akárcsak anyám tézstaínak, vagy a szombat reggeli vasalt ruha illatának és apám sakpartijainak, és ennek is pontosan úgy lett vége, olyan hirtelen oldotta meg az idő, de erről majd később. Akkor csak feküdtem Yvette ölében, hallgattam fejemben a kakukkot, kortyolgattam a bort és vártam, hogy az idő mindent megold, igen, arra vártam...

... A Másik Tóhoz először egy késő őszi ködbajos délután sétáltunk le Yvette-tel és Kilencel, és azután minden hétfőgém néhány órára egy egész éven át. A befolyó patak torkolatánál egy mészkövet néztünk meg hétről hétre, amely kiágaskodott a vízből, megtörte a folyást, láb alatt volt, és azt figyeltük, hogy miként oldja meg az idő, mikorra fog eltűnni a kiágaskodó mészkő. Lehet, hogy ezt csak én figyeltem, Yvette és Kilenc észre sem vették, lehet, hogy nekik más játékaik voltak. Kilenc minden hétfőgém összeszámolta a járdából hiányzó köveket és kimatekozta, hogy ha nem helyettesítik a kihulló köveket, akkor pontosan kétszázötvennyolc év múlva már nem lesz macskaköves járda. Amikor

ezt kiszámolta Kilenc, arra gondoltam, hogy annyi idő után már Tó sem lesz, vagy ismét tenger lesz, esetleg lepusztult erdőszéli mocsár, vagy lehet, hogy akkorra virágzó fürdőváros lesz ezen a helyen, de az sincs kizárva, hogy minden pontosan ilyen lesz, csak helyettünk lesznek mások, akik arra fognak várni, hogy az idő oldjon meg mindent...

... A Másik Tóhoz először egy ködbajos, késő őszi délután sétáltunk le. Yvette akkor ígértette meg először velem, hogy hatvan év múlva ismét találkozunk ott, a befolyó patak torkolatánál. És azután egy éven keresztül, minden hétfőgém, amikor lesétáltunk a Tópartra, Yvette megismételte, hogy itt, és hatvan év múlva, és én ezt egy éven át minden szombaton megígérttem, úgy, hogy ötvenvalahány év múlva egy évig minden hétfőgém foglalt, mert ígéretemhez híven Yvette-tel a Másik Tóparton fogok sétálni. Öreges leszünk nagyon és számba vehetjük, hogy az idő mit oldott meg, és ha eljön Kilenc is, mint nyugalmazott zenész, ha egy zenészt lehet nyugalmazni, ismét összeszámálhatja a hiányzó macskaköveket, ha a járdát addig le nem aszfaltozzák, vagy velünk nem történik valami, ha addig az idő nem old meg mindent.... Péntek délután az első üveg bort mindig én nyitottam fel, teletöltöttem a poharakat: - de jó, hogy jöttél, köszöntött Yvette; - de jó, válaszoltam. Majd zenét tettem, először mindig Pat Garciától a Jerikót, majd Bob Dylan, Rolling Stones, Bob Marley, Hendrix, Morrison - Doors, és hanyatt feküdtem, fejemet Yvette ölébe hajtottam és csak hallgattam, beszélni nem volt kedvem. Szavaim ugyan voltak, de nem volt mondat, mert aminek tanúja voltam, arra csak dadogó szavak vannak, de mondat kellene, ami nincs, és szavakat hiába is dadognék, mert kedves W. úr, valóban, amiről nem lehet, arról nem kell..., így aztán csak hallgattam fejemben a kakukkot, mindent ezerszer visszahallottam és vártam, hogy az idő megoldjon mindent, és nem akartam elhinni, hogy már megint belekeveredtem valamibe, piszokul, átkozottul benne voltam, és megúsztam, mert én eddig mindent megúsztam, talán azért, mert a papa megtanított, hogy az ellenfél fejével is gondolkodjam, de ez sem tud segíteni, mert a kakukk csak elkezdte a magáét, tik-tak-tik-tak megállíthatatlanul.....

DEMÉNY PÉTER VERSEI

Fürdőszoba

Ülök alsóban a fürdő
közepén, és várom a vizet.
— Semmi baj, kérem! — így a szerelő —
Nyugodjanak meg: a cső elrepedt.

Hát igen, gondolom, nem csoda,
az a piszok cső mindig elreped.
S arra várok, hogy pár pléhpofo
csőbe húzza a gyanútlan eget.

Egyébként, persze, nincsenek viták:
hol van vajon, ki mindent elhitet?
Ülünk alsóban a világ
közepén, és várjuk a vizet.

Leköpöttek

leköpött te leköpött én
leköpött hit leköpött álom
kopott utak kopott kövén
milyen nehéz tisztulva állnom

leköpött én leköpött te
leköpött toll leköpött szárnyon
kelepcébe csal leköpöttbe
leköpött ördög léha nyáron

leköpött te leköpött én
kopott arcomon kopott sárnyom
ki leköpött álljon körém
itt kell kopott Krisztussá válnom

leköpött én leköpött te
leköpött nő leköpött ágyon
leköpött ajtómon Te jöjj be
leköpött csókjaidra vágyom

SEM— interjú

Ki vagy te, Sántha Attila?

— Sántha Attila költő, író, szerkesztő, kóralnök és menedzser. Mondhatom így, avagy hogy ír verset, esszét, szerkeszt, a kör alelnöke?

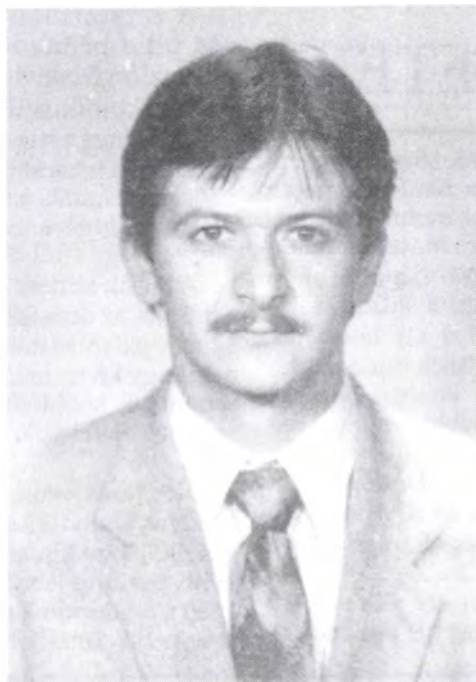
— Inkább a második változat az igaz, hisz úgy érzem, erőszakot követnék el magamon, ha önként leszűkítem magam egyetlen területre. Még ha ellenszenvesen is hathat a mai szakbarbár világban, én inkább azt mondanám, hogy kanál vagyok a létben, s minden fontos dolog érdekel. Vagyis a létezés érdekel, a mit, s a hogyan, amiben "a nagy titok" áll. A művészet meghatározásában benne van, hogy egyedüli területe az Egész lehet, s ha nem ez nyilvánul meg benne, akkor nem is művészet. De hát éppen ezért lettem művész és nem atomfizikus, hisz így legalább megvan az esélyem, hogy az Egészet érezem. Ugyanakor a vallások és a tudomány kora után mindenképp a művészet kora kell következzen, amin a létezés nagy kérdéseire való speciális érzékenységet értek (olyannyira, hogy talán még arra is rájövünk, hogy nincsenek nagy kérdések). A művészet korában a létezés válik művészetté, az ember pedig életművésszé. S mivel szerettem mindig az élcsapatban lenni, hát ezért választottam a művészetet. Ami azt is jelenti, hogy a mai elitista művészettelfogásnak befellegzett, s valami más jön helyébe. Ha valamiben (az irodalom esetében legyen akár ponyva vagy paródia) az Egész nyilvánul meg, nyilvánvaló, hogy az illető mű művészet. S minden egyéb, legyen az akár J. Joyce 2000 oldalas Ulysses-e, amiben nem az Egész nyilvánul meg, az nem művészet. Akkor talán úgy mondanám, hogy művész vagyok, mert kanál a létben, s kanálnak lenni a létben művészet.

— A Látóhoz leadott kötetedben egy mítoszteremtési szándék is megnyilvánul. Műnchhausen, Troppauer Hümmér, sőt Troppauer Hümmérke verseket írsz. Szerepverseknek neveznéd ezeket?

— Akkor beszélhetnénk szerepről, ha szerepként venném fel az illetők énjét. De abban a pillanatban, mikor verset írok, akkor én tényleg Műnchhausen vagy Artúr Rembó (sőt Rambó) vagyok, még ha patológikus esetnek is könyvelnek el a pszichológusok. Hétköznapiakon az ember egyetlen személyiség korlátai közé van szorítva, hát legalább a művészet legyen a szabadság birodalma. Nem játszhatom a szkizofréniával, mert ha tudom, hogy szkizofrén vagyok, akkor nem vagyok szkizofrén, s megette a fene az egészet (az Egészet). Azonban természetes, hogy ez a Műnchhausen az én Műnchhausenem, s ez az Isten az én Istenem.

— Írásaid egyik jellemző vonása, hogy teljesen lecsupaszított nyelvet használsz és talán epizód a lírát. "Képtelen" verseknek nevezném ezeket az írásokat.

— Nem igazán érdekel, hogy kevés, hagyományos értelemben vett kép van a verseimben, s az sem nagyon meglep, hogy képek hiányában a fogalmak zenéljenek, mint Rilke esetében; ellenben érdekel, hogy részt vegyék a világban és a teremtésben, hogy új világokat hozzak létre, hogy benépesítsem a fantázia végtelen térségeit, s hogy ezek a világok öntörvényűen működjenek. Michael Ende A végtelen történet c. regényében jelen-

ti ki, hogy a mese, a fantázia birodalmát veszély fenyegeti, ha nem fedezünk fel minden nap új és új területeket, ahová a fantázia terjeszkedhet. Hogy visszatérjek az előbbi kérdésre, nagyon jól érzed, hogy mítoszteremtő szándékról is szó van. Új birodalmakat fedezek fel, új vagy régi hősökkel, s ez engem teljesen kielégít. Lehet, hogy bizarr világot hozok létre, de ennek a mitikus világnak éppen a paradox logika a jellemzője, s mint esztétikai kategória, a bizarr áll a középpontjában. A bizarr kép is lehet pontosan olyan mély és fontos, mint a metafora vagy hasonlat.

— Mi a véleményed: az irodalom, a szakma érdekek vagy értékek alapján szerveződik?

— Az nyilvánvaló, hogy az irodalom is érdekek alapján szerveződik. Ha nem lenne érdek, és ennek lecsapódása az ideológia, akkor nem kellene minden tíz évben újraértékelnünk az irodalmat. Legyen az vallásos, ateista, szocialista, konzervatív, transzilván, modern, posztmodern ideológia, mindenik jól meghatározott érdekek alapján mondja ki egy műről, hogy jó vagy rossz. Még szerencse, hogy vannak hegycsúcsok, mint Shakespeare, akit bármely ideológia alapján nagyszerűen lehet értelmezni. De az az érzésem, hogy Shakespeare-t sem azért szeretjük, ami, hanem azért, amit róla és a műveiről gondolunk (így az egzisztencializmus fénykorában a Hamlet és a Lear volt a nagymenő, ma pedig a Szentivánéji álom). Tény az is, hogy ideológia ellen csak ideológiával lehet harcolni, úgyhogy az irodalmárok örök vágya, hogy az irodalom az értékek alapján szerveződjön, reménytelennek látszik. É 22-es csapdájából más kiutat nem látok, mint azt, hogy az ideológiák ellen az ideológianélküliség ideológiájával hozzuk létre azt a mezőt, hol az érték nyilvánulna meg, és nem az érdek. A végső cél természetesen ennek az ideológiamentes ideológiának a harakirije, ugyanis az egyszer megszületett ideológiáknak megvan az a tulajdonságuk, hogy külön életet éljenek. Ezért kell egy beépített önmegsemmisítő berendezéssel felszerelt ideológiát létrehozni, nevezzük azt Rorty-féle posztmodernség-felfogásnak, transzközépnek vagy transzavantgárdnak.

Lejegyezte FEKETE VINCE

SÁNTHA ATTILA VERSEI

Az utáztatok rendje

Az ágyam fölött, benne
egy nagyon közepes festményben,
a levelek sárgák, a fák barnák,
mint általában, ősszel.

S akkor rád gondoltam, Platon, te mester:
a világ utáztatja a nagy Ideának, Egynek,
a festmény utáztatja az erdőnek,
s a vers eme utáztatós képnek,
s vajon nem vagyok-e magam is
egy másolat magamról benne?

De aztán így okoskodtam,
miközben áztatott az őszi eső
halkan kopogó csöndje:
én nem tudom, mit higgyek,
az ideát vagy a másolatát a képben,
de áztat az őszi eső
halkan kopogó csöndje,
s a barna fákat nézem,
s az illatokat körben,
s mindegy, hogy van-e idea vagy nincsen,
állok a halkan kopogó esőben csendben.

Eszkimó-természetrajz

Egyre kisebb vannak eszkimó
nincs választék baszás

egyre nagyobb az Isten
de ez nem még szenzáció

egyre kisebb vannak
a konverzben eszkifóka

plurált esznek az eszkimó
nincsenek is eszkimóka

nagy hegyük a Limesz
felfelé az ember begolyóznak

Weöres-parafrazisok

Ha Istent keresed, nézz fel az égre;
ám ne feledd, hogy itt állok melletted.

*

Ha látni akarod őt, nézz körül.
Lehet, hogy ott ülök veled szemben.

*

Hogy érezd is Istent, figyelj magadra.
Megijedsz, ha engem találsz odabent?

Egy ló

Szabadságomat egy lóért!

Igen, egy ló,
ez kellene most,
s egy aranykalicka,
melyben úr az Úr.

Igen, egy ló,
ez kellene most.

Vetró

András:

Önarckép

SZŐCS ISTVÁN

SZÉlsőséges JEGYZETEK

Én például...

Például, nincs még egy szó, amelyet annyi árnyalattal lehet kiejteni: büszkén, szerényen, alszerényen, hivalkodóan, sunyin, parancsolóan és könyörögve. A legfontosabb, tehát a legszebb szó is.

Nem úgy, mint a Te, a második személy, amely sok nyelvben egyszerűen annyit jelent, hogy a második, és mint ilyen: ördög. Diabol-, Teufel, mind úgy kezdődik, mint *te és kettő* (Du — zwei —). S még azt sem tartom kizártnak, hogy a magyar *kettő*, *két* szó is már összetett, a vég az a *te* (lásd *ti-éd*), az eleje meg az a *ke*, ami benne van a *hallja ke*, *mondja ked*, vagyis második személyű megszólításban; amit szerintem túlzás a "kegyelmed, kelmed" lekopott alakjának tartani; hiszen a *kedd*, az második napot jelent, a *k*- egyszerűen a többes szám ragja és példa van rá, hogy a többes szám a dualisból fejlődött. A *ki* pedig nemcsak kérdés, hanem utasítás is: *te menj ki!*

Nem tudom, hogy az *egónak* és származékainak mi az ősjelentése, de az EN urat jelentett (későbbi ellentéte az IN; lásd inas és inség=szolgaság). Megfordítva pedig: Ne = tagadás. Tagadom mindazt, ami rajtam kívül, tőlem függetlenül akar valamit.

Például, figyeljük meg, valaki elbeszél, egy pillanatnyi szünetet tart vagy csak hosszabb lélegzetet vesz, és máris felhangzik hallgatója részéről: *én például, nálam pedig, viszont nekem, bezzeg én; mindaz, amit mondtál, az semmi, de akár valami is, ahhoz képest, hogy én, hogy de én amikor és én meg egyszer és ezzel szemben nekem...*

Olvastam is valahol egy színelőadásról, talán Argentínában tartották, vagy Uljanovszkban, tizenhárom színész tartózkodott a színpadon és egy órán át mindegyre csak egyetlen szó hagyta el ajkukat: ÉN,... elmélázva, felfedezően, huncutul, sejtelmesen, ugatva, hörögve, meggyőzően, tanácstalanul, fenyegetően, vigasztalóan, kinyilatkoztatásszerűen, meglepődve és lehengerlően... és közben természetesen játszottak hozzá, persze; és megrendítő, megsemmisítő hatású előadás volt, mert a legrosszabb színész is tökéletest alakított benne.

Mondtam is sokszor hazai magyar színházi ismerőseimnek, hogy elő kéne adni, de javaslatom visszhangtalan maradt; a színészek nem bíznak magukban és rég leszoktak arról, hogy gátálástalanok legyenek akár egy

igazgató-főrendezővel is szemben; a modern rendezők pedig még mindég túl értelmesnek tartják e szöveget és nincs semmi ötletük az átirására: pedig — a kamaraszínház, a stúdió-színpad, általában a kis létszámú, zárt körű előadások mind az előadók Énjének közelbe hozásai, hogy a néző jobban megfigyelhesse és csodálhassa...

De kérdés — mi érdeke fűződik ehhez a nézőnek? Miért hallgassa ő azt a másiktól, hogy — En, vagyis ő?

Hát például két féle színész van: az egyik úgy tudja mondani,

mindjárt izgalmasnak találja.

A rózsaszín-arany-zománcos-pille-primadonnák és mennydörgő bonvivánok és csupaszív komikusok, miközben mélyen megvetik a nézőiket, mindegyre kikacsintanak neki és rejtjelezett hamis szerelmi vallo-másokat sugároznak feléje, és persze, hogy ettől olvadoznak.

A másik színész — a zsarnok, a tiránus, az oroszlánszelídítő —, akinek pillantásától a néző Én-je nemhogy kivirulna, hanem megsemmisül; feloldódik és kéjesen sóhajtvá aláfekszik a színész Énjének.

Nos, ezek azok a viszonyok, amelyek a modern rendezőt idegesítik. Hogy kimarad ezekből a szenvedelmes élményekből. És ezért úgy kárpótolja magát, hogy meggyötri, ugráltatja a színészt.

hogy *én*, hogy a néző úgy érzi, hogy *én is*. Ez a színész el tudja hitetni a nézővel, hogy imádja a nézőt, a közönséget; pattogzik róla a bűbáj, valójában utálja a nézőt és ebben rejlik éppen titokzatos hatásának a titka. A néző ugyanis úgy van ezzel, mint a nők a szerelmi vallomással: ha a hős őszintén vall szerelmet, a hölgy azonnal és hevesen elkezd unni. Ha viszont hazug vallomást tesz, azt ugyan nem ismeri fel, hogy hamis, de valamiért

megalázza; lealacsonyítja; mint ahogy kínozza; leégeti a nézőt is.

S ha másképpen nem megy, képes tönkre tenni a színházat is. Pedig engem nem zavarna és bizonyára a legtöbb néző is így van ezzel: menjen föl a rendező is a színpadra, és valahányszor ott ágálnak a színészek, cicegjen és mutasson magára, s mondja, hogy: *de én, bezzeg én!* Senkit sem zavarna, mondom, sőt: hiszen így találták fel a bohócot is annak idején!

Hová lett a tarka közönség a térről?

Elégtétellel olvassuk, mi, a közönség, hogy a kolozsvári magyar színház Londonban játszott, egy stúdió-előadását vitte keleti ajándékként a nagybrit közönségnek, Ionesco: Kopasz énekesnőjét; és persze, a szó szoros értelmében mérhetetlen volt a siker. Nagy elégtétel ez négy-öt olyan hazai évad után, melyek bukásokkal voltak zsúfolvák. Öt nagy bukás után mindenkinek kijár egy kisszínházi nagy diadal, díjak, sajtó, fáklyásmenet.

És ami igaz, az igaz: Angliában már föltétlenül ideje volt magyar nyelvű színházi előadásokat tartani, e téren nagyon le voltak maradva, hiába van olyan kiváló magyar színpadi szerzőjük, mint például Határ Győző. Jól elkelne tehát abban az Egyesült Királyságokban egy magyar színház! S ami igaz, az igaz, még minálunk, a kis Kolozsváron is elkelne! Hátha majd a Royal Shakespeare Company viszonzásul elhozza Kolozsvárra és Ilyefalvára Lászlóffy Csaba néhány drámáját!

Mert az évad eleji megbukott bemutató (Palika) után már a második bemutatót is megtartották, s állítólag jó is az előadás, állítják, akik el mertek menni... de ami valaha nagy és ritka esemény volt Kolozsváron: már a bemutatón is félház volt, sajnos. (Így most érthető a színgazgató tavalyi nyilatkozata, hogy a nézőszám előadásónként: 430; — nyilván a bemutatókra gondolt, a 800 férőhelyes teremben.)

Hová lett a közönség? Kutat-
ják szociológusok és hermeneu-
ták. ÉN, én pedig sajátos
megfigyelést tettem: a közönség
elment — magazin-olvasónak.
Helyesebben — hogy a legelején
kezdjem — már régen megfigyel-
tem, hogy a folyóiratok, heti és
havi lapok közönsége úgy reagál,
mintha nézőtérén volna. Vagyis:
gyorsan végigforgatja a lap olda-
leit, utána felkiált, sóhajt, nyög:
Rossz! Unalmas!

Honnan tudja? — kértem ilyenkor meglepetve. Nekem, aki pedig gyakorlott olvasó vagyok, négy-öt óra kell ahhoz az ítélethez, amit Ön egyetlen perc alatt meghozott? Honnan tudja, hiszen egyetlen verset, cikket, vagy novellát el sem olvasott?

Látom rajta! Hiszen lerí róla!
Csak rá kell nézni! — ez a válasz.

A néző tehát már nem színlelőadást szeretne nézni, hanem folyóiratot: csak egy pillantást vehessen rá, s érezze az élet édességét és borzalmát; az énekes sztár kishúgával meztelenül egy szökőkútban; géppisztoly-sorozattal szétmázolt agyvelő;
>>>>>>>>>>>

>>>>>>>>

Lenin utolsó fényképe: lám, mint egy eszelős nyenyec; és a remek karikatúrák: a politikus nemzeti jelvényekkel az éjjeli edényen; az éjjeli edény nemzetközi jelvénytelenségben a művészetre borítva...

Szóval egy folyóirat legyen lenyűgölő! És akkor el sem kell olvasni, csak a címet. A néző, amit nem kap meg a színházban, keresi a magazinban... bár ez a viszony már régtől indult; azért hívják a folyóiratot sok nyelven *revistának*, majdnem hogy azonos szóval, mint *revüt*, (vesd egybe a la Tatrangi: révílet) és már magyarul is, régen, a komoly lapokat nem azért hívták *Szemlének*, mert szemlesütve olvasták, hanem mert szemnek, főleg a miniszter és a pénzman szemének készült. Németül is a szemle: *Rundschau*, azaz körlátvány. A világ mint látványosság és tingli-tangli.

És hova lett az olvasó?

A kérdés az, hogyha a néző átadta helyét a teatrológusnak, a művészetszociológusnak és a rendező hozzátartozóinak, leendő élettársainak, és ha a néző elment képeslap-olvasónak, akkor hova megy az olvasó?

Az olvasó még mindig igen sok fele mehet... például a temetőbe, mint néző. Hiszen a temető a legnagyobb dramaturgiai színtér! A temető dráma — elégiában elbeszélve.

Az olvasó Halottak Napja előtt egy nappal elmegy Budapesten a Kerepesi temetőbe. Azért halottak napja előtt, mert — még így is — fél a tolongástól. De a temetőben, az úton — senki, senki; a hulló leveleket meglebbenti a szél. Jókaí sírja mint egy elfelejtett keleti királyé; semmi nyoma körülötte a megemlékezésnek — biztosan másnap jönnek a hívei, vagy még azután...

Körbe kell járni a kővirágokból rakott emlékezetet, hogy elolvashassa az ember a sírfeliratot; nem volt nálam írószerszám és papír, csak részben emlékszem rá: Megtalál sz virágaid között, mikor elhervadnak, megtalál sz a falevélben, mikor lehull, meghalasz az esti harangszóban, mikor elenyészik...

Az Ady síremléke tűnik a leglátogatottabbnak, a szobor kézfejen és bal felső karján látszik a restaurálás nyoma, ott érte a lövés az ostrom alatt; egy-két mécses, gyertya, virágcsokor, már egy nappal *azelőtt*; és egy kézzel lemosolt vers: A Halottak élen...

Vörösmarty sírja felé haladva az olvasónak el kell mennie a Károlyi Mihály hivatkozó, talmi, pöffeteg mauzóleuma mellett; az olvasó elfordítaná a szemét, de akkor a Kossuth emlékművet

sem látná... bár abban sem Kossuthra, a szellem emberére emlékeznek, túlméretezett, semmi bensőséges nincs benne, és a félbehagyott renoválás unalma lengi körül: meszes állványok, saroglyák, elszórt szerszámok... e két mauzóleum körül nagy-tágas, zöldfüves, üres, kongó történelmi távlatot idéző terek: hatalmas, hihetetlenül nagy varjak sétálnak rajtuk, mintha Károlyi Mihály döglélkei volnának...

E nagy térségek után Vörösmarty sírja bele van zsúfolva polgártársai közé, és valósággal fel van kenve a kerítésre. Egy-két mécses, egy-két szál virág már került rá... A legmeglepőbb, hogy a rózsaszín, finom, méla, elégikusan málladozó sírkeret mellől az eredeti sírkövet valaha eltávolították és egy nyomasztó, nagy fekete obeliszket állítottak oda, amin ez áll, aranybetűkkel, hogy *Vörösmarty Mihály*; így, y nélkül. (Utána felhívok 3 irodalomörtönt, és megkérdem, miért helyesebb ez így, mint y-nal, de megnyugtató választ nem kapok).

Kissé átellenben, az Arany János síremléke is megdöbbentő. Nagy szegletes kőpadmalyon hatalmas vaskoporsó... inkább egy porosz tábornoknak illene... de azért mégiscsak gyújtottak rajta *olvasók* egy-két apró mécses, és remélem, másnap sem kommandósok díszszázada helyez vaskoszorút rá.

Még sok síremlékhez elzarándokolt volna a fáradt, méla, beteg olvasó, de nem tudott tájékozódni, az elhagyatott sétányokon érdeklődni sem volt kitől. És arra gondol, ha már a pestiek annyira lelkesednek a Házsongárdi temető iránt, nem kellene a kolozsváriaknak, viszonzásul, kiadniok egy Kerepesi-temető-kalauzt? S azt ott osztogathatná a főbejárat mellett mint Erdély ajándékát Pest hagyományörző lakóinak?

Amikor kijön az olvasó a temetőből, vele jön a nyugtalanság, amit a Károlyi emlékmű hangulata és azok a varjak keltettek. Tudja, hogy van a városban valahol még egy szobra a vörös grófnak, s tudja, hogy sokan szidják a kitűnő szobrászt, Varga Imrét, sok "vonalas" szobra miatt. Akármennyire nem kedvelem Károlyit, Varga miatt megnézem a szobrát: de lenyűgöző! *Valami démoni alantasságot sugall...* ha Dosztojevszkij szobrász lett volna, akár ő is mintázhatta volna — az ördögről! Csak a szobor feliratát kellene kicserélni — hiszen ez az idegenek számára kiolvashatatlan név akadályozza a nemzetközi elismerését — mindössze annyit kellene ráírni a talapzatára, de ezt hét nyelven, hogy: **AZ ÁRULÓ...** és azonnal felismerné mindenki, hogy milyen félelmetesen jó szobor!

Pajzsunk is...

1881-ben Bartók Béla bölcsője fölött több nyelven értekeztek a hely jó szellemei. A román többségű helységet, ahol egy német parasztházban jött a világra, Szerbnagyszentmiklósnak hívták. Magyarának született, annak ellenére, hogy nyolc dédszüleje közül a családfakutatás hármát németnek tart, további hármát bunyevácnak, és csak kettő volt magyar. Az, hogy ki micsoda, ebben a soknyelvű térségben első sorban ma sem leszármazás kérdése, hanem döntése, vállalása.

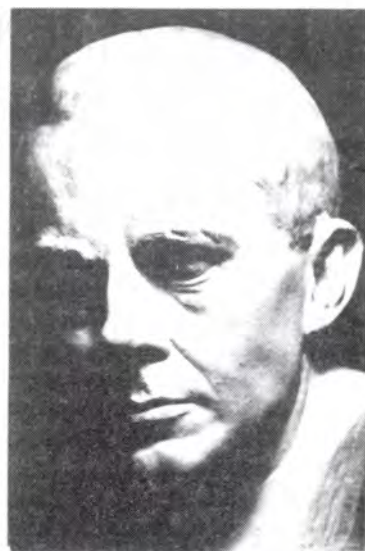
Bartók magyarának született és tudatos, vállaló magyarrá lett, a nemzet mindenkor legnagyobbjainak egyikévé. Ahol az ő zenéjét játszik — Ausztráliától Kanadáig —, Magyarországra gondolnak az emberek, és ahol Magyarországról beszélnek, egyre többeknek jut eszébe az országnév elsőként az ő neve. Ebben Mozart emlékeztet, a mai, kis Ausztria világhódító jelképére.

Jó magyar volt, nemzetének mindhalálig hűséges fia.

Jó európai is volt. Művészi, tudományos és polgári kapcsolatai földrésznél csaknem minden országot behálózta. Európa többszörszédjait, a törököket és az arabokat is fölkereste, Észak-Amerikát is meghódította. Ha van olyan szó, hogy világmagyar, Bartókra ráillik.

Jónál is jobb magyar és európai volt abban, hogy oly készségesen vállalta a bölcsője felett több honi nyelven értekező jó szellemek rendelkezését. Nemcsak kifelé, hanem befelé is, durvábban fogalmazva: nemcsak fölfelé, földrésznél erős és híres kultúr-nemzetei felé, hanem lefelé, a kisebbségek és a szórványok, az elnyomottak és a nemzeti létükben veszélyeztetettek felé is rendületlenül gyakorolta az európaiságot. Szót értett a románokkal és a szlovákokkal, a szerbekkel és a bányási bolgár népsziget fiaival, az első világháború előtti Nagymagyarország minden népével. Nemcsak a szavukat értette: szellemiségüket is kutatta, az ő műveltségüket, önismeretüket is gyarapította. Ebben, a magyarsággal együtt és egymás mellett élő népeiségek iránti nyitottságban, a velük való azonosulni tudásban nem volt és nincs párja a magyar alkotók között. Európa egyetemes kultúrtörténetében sincs párja.

Ez az az európaiság, amely mellett ma — merőben más történelmi helyzetben — Nagyszentmiklós hitet tett. Ez a város ma nemcsak önnön szellemi világhatalomná nőtt fiának állított emléket és nemcsak az egyetemes zenetörténet mesterének. Hanem

Nagy Albert: Bartók

a "világmagyarnak" is, akihez mi, romániai magyarok sokkalta inkább ragaszkodunk, mint az országhatáron túl élő nemzet-társaink. Mert nekünk nemcsak nemzeti kincsünk és büszkeségünk Bartók Béla. Pajzsunk is. Amikor fejünkre olvassák a történelmi magyar döllyös, fölmenőink birodalmi fennhőjázását, nincs történelmi érvünk, mely hatásosabban védelmezne, mint a Bartókra való hivatkozás: nézzétek, feleink, mit tett értetek és kölcsönös egyetértésünkért e próféta-lelkű szellemóriás, amikor még a ti fölmenőitek voltak Magyarország nemzeti kisebbsége, nem mi a tiétek! Nem lehetünk mi olyan hitvány fajta, ha nekünk egy Bartók Bélánk volt! Nézzétek el nekünk az ő érdemért eleink történelmi vétkeit!

Mi, azok a romániai magyarok, akiknek — áldjon vagy verjen sors keze — itt kell élnünk és halnunk, soha sem lehetünk elégé hálásak Bartók Bélának, az ő egyedülálló — mert ki- és be-, föl- és lefelé egyaránt rendületlen — európaiságáért. De azoknak a román honfitársainknak sem lehetünk elégé hálásak, akik ma velünk együtt emeltek neki emléket!

A nemcsak ki-, hanem befelé is elkötelezett európaiság gyakorlását tanulhatja ma ettől a román többségű várostól az egész Bán-ság és Nagyrománia, a Romániára figyelő nagyvilág.

Mint zenetörténész, aki képességeim és tudásom meglehetősen nagy részét fordítottam Bartók-kutatásra, és mint romániai magyar, aki itt születtem és aki számára nincsen ekívül hely, megindultam, mély tisztelettel hajtok fejet Nagyszentmiklós polgármestere és tanácsosai, a város minden lakója előtt. Isten áldja valamennyiüket!

LÁSZLÓ FERENC

1993. november 20-án, a nagyszentmiklósi Bartók-szobor leleplezése alkalmából.

A hetedik te magad légy...

A Kolozsvári Állami Magyar Színház angliai vendégszerepléséről

A Noroc nevet viselő brit és román színházi cseréket biztosító kulturális program, pontosabban a British Council és az Arta Council, valamint a Román Színházművészeti Szövetség, az UNITER közös programja már 1991-ben lehetővé tette hazánk színházainak részvételét az angol színházi élet néhány kimagasló rendezvénysorozatában, gondoljunk csak a bukaresti Bulandra Színház angliai vendégjátékaira, fesztiválokra való részvételére.

1993-at írunk. Ez év októberében a Kolozsvári Állami Magyar Színház Eugène Ionesco *A kopasz énekesnő* című darabjával öthetes angliai turnéén vehetett részt. A meghívás jeles londoni és vidéki színházakba szólt: Lyric Hammersmith - London, Rialto Entertainment Centre Derry - Írország, Tramway Theatre - Glasgow, West Yorkshire Playhouse - Leeds, Playhouse - Oxford. Az előadások sikerét az angol sajtóban napvilágot látott méltatások legjavával illusztráljuk:

Londonban a színház heti toplistáján október 16-23 között a The Bald Prima Donna első helyen szerepelt.

"Ionesco híres de ritkán előadott darbja új, diadalmas és rendkívül ötletes változatban látható a Kolozsvári Magyar Színház előadásában.

Ionesco világában cselekvés és motiváció, szándék és megnyilvánulás, nyelv és jelentés nem alkotnak összefüggő egységet. Fantáziadús vízió ez egy totalitárius világ életviteléről. Tompa Gábor úgy rendezte meg mint egy kegyetlen, primitív balettet, melyet eleven marionettek táncolnak, s mely lélegzetállító színpadi élménybe torkol: az egész előadás hihetetlenül precíz, gyors visszapörgetésbe."

(John Peter, THE SUNDAY TIMES 1993. okt. 17.)

A kopasz énekesnő a Kolozsvári Magyar Színház előadásában arra figyelmeztet, hogy ne bízzunk a normális, a szertelen vagy a banális egyetlen válfajában sem.

Az események könnyen megismétlődhetnek, s a történelem kereké bármely pillanatban visszafordítható a rémálom eredendő pillanatára. Remek színházi pillanatok bontakoztatják ki ezt a színházi gondolatot, amely azt az érzést

sugallja, hogy a romániai közérzetet Ceaușescu halála után négy évvel is a létbizonytalanság nyomasztja."

(John Linklater: *Kacagni és aztán sírni*. THE GUARDIAN, 1993. okt. 17.)

"Egy vizuálisan ennyire nagyszerű produkcióban a nyelvi megértés nem jelenthet akadályt. Könnyű belátni, miért tartja műsoron ez a neves társulat harmadik éve az előadást. A színes jelmezek és a babaházdíszlet önmagában is tervezési remekelés.

Tompa Gábor merész rendezésében minden gesztus, minden mozdulat, minden archifejezés egyszerre felnagyított és precíz, a színészi játék minden pillanata pontosan ellenőrzött.

A színészek hihetetlen határokat érnek el, és tehetségük rendkívül rugalmasnak bizonyul."

(Sara Villiers: *Babák a játékokban*. DAILY MAIL, Glasgow, 1993. okt. 27.)

"A Kolozsvári Magyar Színház az új brit-román színház csere keretében egy döbbenetes, minden részletében tökéletes produkciót hozott Angliába.

Tompa Gábor, a társulat rendezője a cselekményt egy semleges, fehér játékdobozba helyezi, s ez remek ötlet."

"A Kolozsvári Magyar Színház nagy erővel közvetíti azt a gondolatot, mely szerint Ionesco

Fazakas Tibor: Genézis

non-kommunikatív fecsegése egyszerre tartalmazza a gyerekkor szabadságát, felelőtlenségét és játékoságát.

Különleges, elragadó és egyedülálló élménynek lehettünk részesei. Egy egyetől-tízíg terjedő értékrenden tizenegyesel osztályoznám."

(Alfred Nicling: YORKSHIRE POST, 1993. nov. 3.)

"Múlt héten *A kopasz énekesnő* bravúros produkcióját láthattam a TRAMWAY-ben, a Kolozsvári Magyar Színház előadásában.

Egy ilyen előadás, amelyben a realista logikát és minden fajta rutint a színpalakon kívülrékesztnek, valóságos revelációként hat azokra, akik beleragadtak a konvencionális, »jól megcsinált« előadások özőnének kimozdítáhatatlan merevségébe. Hirtelen új ablakot nyit ez a fajta színház a világra...

A színészek óriási tudására és technikájára támaszkodva a rendező olyan finoman koreografált művet hozott létre, mely egy babaház merev falai közül is hatalmas emocionális erőt sugároz.

Az előadás erős látványa áthidalja a nyelvi határokat. Olyan előadás ez, amely meghozza az étvágyat a közelgő román színházi kisévadra, és minden színházi produkcióra, mely egy klasszikus műhöz ennyi gondolattal és ekkora lendülettel közelít."

(Komikus örület egy kiválasztott dobozban SCOTLAND ON SUNDAY, 1993. október 30.)

"Kolozsvár a romániai magyarság legjelentősebb szellemi központja. Az ottani magyar színház elhozta nekünk a jelen pillanatban az egész világon látható színházi előadások közül az egyik legizgalmasabbat, legfrissebbet és leggondolatébresztőbbet.

A produkció az 1992-es bukaresti Caragiale Fesztivál egyik szennációja volt, melyet az ottani közönség felállván, ovációkkal fogadott."

(Az OCTOBER FEST. műsorfüzetéből)

"Az előadás csodálatos, és büszke vagyok, hogy a mi színházunkban mutathatták be. A közönség rajongott érte.

Kérlek, add át köszönetemet és jókívánságaimat az egész társulatnak. Remélem, hogy hamarosan újra találkozhatunk és leszünk annyira szerencsések, hogy újra láthassuk munkát Nagy-Britanniában.

Sok szerencsét kíván Hedda Beeby, az Oxford Playhouse igazgatója."

Helyszűke miatt a méltató kritikákból csak a fentieket közölhetjük.

VAJDA ZSUZSA

tarkóbarkó (13)

A nevetés sokszor a komorság rémálmaiból ébredő szellem nyújtózkodása. Reflexszerű mozgásgyakorlat, amely nem akar reflektálni, még kevésbé bántani.

A legtöbb halálosan komoly mondas, még ha igaz is, ultrahalálosan unalmas.

Hol a tárgy fontosabb, hol a tárgyalásmód (amely maga is többé-kevésbé "fontos" módon tárgyalható). Fontosság és komolyság metszi egymást. Metsző gúnyt érdemel-e az az állítás,

hogy a játékról komolyan szólnak jót tesz, ha néha játszín szól a komolyságról?

Nagy László-i mottó Huizinga legizgalmasabb művéhez: Im, fölvirágozott a Játék, él is örökké...

Naturalista nézet: "Természetesen nincs csodásabb, mint a rendkívül rendes ember."

"Mindazt, aminek ellenkezője is van, korlátoltnak és közönségesnek érzem" — írta Amiel. De a korlátlan és az érdekesnek is van ellenkezője. Tehát a korlátlant korlátoltnak érezte Amiel? A választ megkapjuk írásában. Legjobb eredetiben olvasni őket

— franciában.

* Az unalom nem nőhet annyira, hogy átcapjon ellentétébe.

* Van, aki a fákat, és van, aki a tisztásokat (a fák tisztások hiányát) nem látja az erdőtől. És "még ők állnak az erdő felől", vakoknak mondván a látókat. Aztán néhányan a végleteket ágítják a tisztásokat, míg csak egy marad belőlük, s az is valójában pusztaság.

* Nem baj, ha egy kicsit gyűlölsz, csak nagyon szeress.

* — Mit tennél, ha ostobával találkozna?

— Ha ez — per (NB: per, nem

ad) absurdum — megtörténne, örvendenék.

— Miért?

— Mert látnám, hogy nem velem meg, nem hagy hidegen, tudom sajnálni, csökkenti magányérzetemet és önbizalomhiányomat ("nemcsak én vagyok tökéletlen!"), alkalmat ad nekem tanácsadásra és annak bűvárlására, miként működik szóban forgó tulajdonsága, hogyan viszonyulnak hozzá mások.

Az őszinteség is megjátszható. Okos ember igyekszik csak akkor mondani le a megjátszás fegyveréről, ha így eléggé lefegyverez.

TATRANGI TIBOR

KÓS KÁROLY

Kós Károly (Temesvár, 1883. 12. 16. — Kolozsvár, 1977. 8. 24.) író, költő, építő- és iparművész, etnográfus, műtörténész. (És még mi minden!) Kolozsváron érettségizik a református kollégiumban. Budapesten, a műegyetem építészeti szakán szerez oklevelet. Részt vesz a budapesti állatkert pavilonjainak építésében. Több tanulmányutat tesz külföldön (Nyugat-Európában és Konstantinápolyban), de főként az erdélyi népművészetet vizsgálja, s ennek formanyelvére alapozva saját művészi gyakorlatát, a magyar szecesszió építészeti stílusának kiemelkedő képviselője lesz. Néprajzi, műtörténeti, építőművészeti tanulmányai: *Erdélyország népének művészetéről* (1909), *A régi Kalotaszeg* (1912), *Székelyudvarhely* (1918), *Erdély kövei* (1923), *A lakóház művészete* (1930), *Kalotaszeg* (1932). 1911-től Erdélyben dolgozik, számos, ma már műemléknek számító épületet tervez. Lapalapítással is foglalkozik, elsőként a Sztánán megjelenő *Kalotaszeg* c. képes újságot szerkeszti. 1921-es *Kiáltó Szó* c. röpiratában nemzeti autonómiát követel. *Erdély* (1929) c. kultúrtörténeti vázlatában újszerű eredményekre jut. Tulajdonképpen ő hirdeti meg a transzilvanizmus lényegét, amikor a sajátos erdélyi lelkiségre hivatkozva, a kisebbségi erők összefogását és az itt élő népek közötti

megértést szorgalmazza. Sokat köszönhet neki a szerveződő erdélyi magyar szellemi élet is. 1924-ben megalapítja az Erdélyi Szépművészeti Céhét, amely a kor legtekintélyesebb könyvkiadó vállalatává válik majd. A marosvécsi Helikon Írókörösség létrehozói közé tartozik. 1931-től felelős szerkesztője a csoportosulás folyóiratának, az *Erdélyi Helikonnak*. Főiskolai tanárként működik Kolozsváron, ahol 1944 óta él. 1945-től a Magyar Népi Szövetség országos vezetésének tagja, 1946 és 1948 között parlamenti képviselő, emellett a *Világosság* c. napilap társ-szerkesztője, elnöke az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületnek és a Romániai Magyar Képzőművészek Szövetségének. 1952. évi nyugdíjba vonulását a Mezőgazdasági Főiskola dékáni tisztségét is betölti. Mint író verses elbeszéléssel lép fel (*Attila királyról ének*, 1909, saját linóleummetszeteivel; több más művét is maga illusztrálja). Szépprózai munkákkal viszonylag későn és ritkán jelentkezik; regényei és elbeszélései tárgyát legtöbbször Erdély múltjából meríti. Első regényében, a *Varju nemzetségben* (1921) mintegy kipróbálja képességeit; "krónikát" nyújt, mint a regény alcíme is jelzi; szaggatott írásmódja jól érzékelteti az erdélyi élet sűrített, komor, drámai légkörét. Hasonló balladás tömörség jellemzi elbeszéléseit (*Gállok*, 1930). Kisregényt (1933), majd színművet (1936) szentel az 1437-es erdélyi parasztlázadás vezérének, Budai Nagy Antalnak. Szent Istvánról szóló regényében (*Az országépítő*, 1934) igyekszik megragadni a nagy király jellemét és belső fejlődését, amelynek során felnőtt roppant történelmi szerephez.

SZEMELVÉNYEK KÓS KÁROLY MŰVEIBŐL

Kiáltó szó

Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros magyarságához

"... Akkor megkérdeztem őtet: Te kicsoda vagy? Illyés vagy-e te? és monda: nem vagyok. Proféta vagy-e te? És felele: nem vagyok.

Mondának ezért néki: kicsoda vagy tehát, hogy meg tudjunk azoknak felelni, akik minket elküldöttek; mit mondva magad felől?

És monda: Én kiáltó szó vagyok a pusztában!"

(János evangéliuma, I. 21-23.)

Két keserű esztendeje már, hogy szemünk nyugat felé néz. Láttuk, hogyan hanyatlott le ottan a nap. Reménykedő, bízó, sóvárgó és fájdó szemünk nézte, hogy a könnyünk csordult ki attól.

Mert a nap csak haladt lefelé, hanyatlott egyre, eleinte lassan, aztán gyorsabban, végül lebukott, és az égen csak a vérveres fellegek maradtak.

Most már megdörzsölhetjük szemünket: Egyelőre nincsen tovább. Ez a nap lebukott, ennek vége. És arcunkról letörölhetjük a könnyeket. Még a nyomukat is.

Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy

nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre.

Ahová a magunk erejével, ezer esztendő munkájával kapaszkodunk, és minden lépcsőfokot a magunk izmaival és eszével vágunk a magunk vérével öntözött irtatlan sziklába: onnan dobtak le minket.

Tudjuk: miért.

Régi zászlónk összetépvé, fegyverünk csorba — lelkünkön bilincs.

De tudom: talpra kell állanunk mégis.

De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát.

Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk újra csak felfelé!

Halljuk, látjuk és tudjuk immár, mert valóság: a régi Magyarország nincsen többé!

Nem akkor halt meg, amikor Párizsban temetését rendezték, de akkor, amikor ő maga is bejelentette, hogy igenis: nem vagyok már a régi. Ez az igazság!

Hetven esztendeje, hogy apáink kimondották azt a szót egy akarrattal, és fél százada, hogy

megtestesült az ezerszázados álom; az a Magyarország, amelynek fejére Párizsban mondták ki az ítéletet.

Félszáz esztendeig élt az egy Magyar föld, a nagy, ifjú, erős magyar műhely. Nem hagyatott úgy továbbdolgozni.

Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros magyar népe: minket kiszakítottak, kidobtak abból a műhelyből, amely a mi izzadságos munkánk segédelmével épült fel egykoron.

Nem kérdezték: akarjuk-e?

Mi pedig mai napig nem akartuk elhinni, hogy ez megtörtént, hogy ez megtörténhetett.

És két esztendeje, hogy nem dolgoztunk. De vártunk. Vártuk reménykedve, hívó hittel, hogy felkeljen számunkra a nap: napnyugaton! Két esztendeig álmodtunk, és nem akartunk tudni az Életről, aki körülöttünk tusakodva robozott. Nem akartunk látni és hallani, nem akartunk érezni és élni, csak hinni akartunk és bízni és álmodni és csodákat várni, amik majd felébrednek.

Mert megszoktuk a régit, szeretjük, amit egykor megalkottunk.

Hittük, hogy az örök időkre a mienk, úgy, ahogy azt mi magunknak alkottuk meg.

Most aztán kisült minden. Két esztendő keserű várakozása, dermedt álma után megtudtuk, hogy

minden, amiben hittünk, bízunk, reménykedtünk: délibáb az. Megtutuk, hogy a nap nem ott kel fel, ahol lenyugodott.

Valljuk be: a mi hitünk nagyot csalódott.

Valljuk be: fájt a csalódás; fájt, hogy el kell hajtanunk lelkünk hitét, merthogy nem igaz hit volt az.

Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros kétféle magyarja, nem én mondom neked, de a megcsontkított Magyarország mondta ki a szentenciát rólunk: nem tehetek mást, elfogadom az ítéletet, mely akaratom és hitem ellenére fejemre olvastatott, kihirdetett és végrehajtatott: Én rólatok, akiket erőszakkal leszakítottak rólam: lemondok.

Ez az igazság!

Aki mást mond: hazudik az; aki mást hiszen: álmodik az; aki másban reménykedik: délibábot kerget az.

Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kényes helyzetünkkel rideg valósággal, és nem szabad álmítani magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk, és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk.

De csak magunkban ezentúl, magunkért.

Napnyugat felé pedig ne nézzünk többé! Attól csak nehéz a szívünk, és fáj a szemünk. Ott lebukott a nap, és csak az ég vere-sedik még, és az égen gomolygó nehéz sorsfellegek. Attól csak a

>>>>>>>

>>>>>>

könnyünk csordul ki már.

Vigyázzunk! A könny drága, és — ne lássa azt senki idegen, ami nekünk fáj.

De ezerszentendős göggel tartjuk tekintetünket a mi hegyeink téréjé felett, mert itt kell derengenie majd a mi hajnalunknak.

A régi Magyarország nincs többé a számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsylvania, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mi magunk, mert akartuk hinni, hogy nincs, és csak Magyarország van. Akkor is volt, de most is van, és akárhogy is akarja akármilyen akarat, lesz örökkön-örökké!

Egy félszázados, szépséges útra eresztették le a sorompót; hogy tilos. Ezerszentendős erdélyi szerzősainkkal, próbált, ősi erőnkkel új utakat kell vágnunk, de magunknak csupán.

Régi szerszámokkal új fegyvereket kell kovácsolnunk, a lerakottaknál, az összetörtöknél, a kezünkől kicsavartaknál jobbakat.

Senki sem fog segíteni minket; de akkor senki se is sajnáljon minket.

Építünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek. Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. Aki ideküldött titkos Ázsiából egykoron minket, és akit mi idehoztunk magunkkal. Aki oltalmazott mind ez ideig, és akit mi is megvédelmeztünk — magunknak.

...Hát eltemették a régi Magyarországot. Szép temetés volt. Sírját beültették virágokkal, és fejtől hímes fejfát szúrtak. Hogy akik élünk még, sírhassunk és sírjunk, és ne merjen eszünkbe jutni az élet, de örökké lássuk a dombot és a virágos dombon a hímes, csillagos, buzogányos fejfát.

Minket még a temetésre sem hívtak meg...

Belenyugszunk, mert bele kell nyugodnunk ebbe is, és — hiszünk örök életünkben.

Elindulunk új utunkon, de magunkkal visszük a nagy temetés emlékét és egy szilánkot egy keresztre feszített ország keresztjéből.

Két esztendeje, hogy sokan közülünk imádkozni tanultak és sokan átkozódni is. És sokan álmodozni, és sokan megtanultak sírni is, de a legtöbben a vizeket néztük, a mi vizeinket, akik harsogva sietnek hegyeinkből lefelé, ki az Alföldre. Sokan néztük a vizeket, és közülünk sokan el is indultak a vizek mentén le a hegyekből, ki, arra napnyugat felé. Hogy onnan soha vissza ne jöjjenek.

De az imádkozás ideje eltelt. És el az átkozódás ideje is. Az álmodozásnak is vége, és a sírásnak is. Aki pedig elindult a vizek mentén, az többé ide nem jöhet vissza, aki kö-

zülünk elmegy, az ne is kíváncsózék közénk vissza valaha; annak itt helye nem lesz soha, és jussa sem lesz annak.

Fölébredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk magunkat.

Számba kell vennünk erőinket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni.

4-BELENCI-TEMLON

Aki fél, aki gyáva, aki nem bízik, aki nem hisz, aki gyenge, az lépjen ki a sorból. Az menjen. Az nekünk bajt csinál, az a mi munkánkat akadályozza, az a mi lábunk elé gáncsot vet, a mi árulónk az!

Senkit se sirassunk, aki elmegy innen. Senkit se tartsunk vissza. De biztassuk azt is, aki habozik; az ingadozóknak nincsen helye itt most.

Kiáltó szó vagyok: ezt kiáltom! Az ítélet végrehajtott: Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros kétmillió magyarsága bekebelezett Romániába...

Nem rekriminálunk. Nem keresünk árulókat, nem keressük a megalkuvókat, a gyávákat, a bűnösöket avagy a bűnbakokat. Nem vizsgáljuk magunkat gyáván azzal, hogy most hibáztatunk. De viseljük sorsunkat, ahogyan az reánk méretett.

Nem keresünk jogot vagy jogtalanságot, nem igazságot vagy igazságtalanságot, nem várunk méltányosságot, sem kegyelmet.

Nem is kérünk.

Nem kutatjuk, hogy az a nélküünk, rólunk készült és kötött trianoni szerződés miféle koldusalamizsnát rendelt számunkra.

Nincsen sok értelme ennek.

A mi igazságunk: a mi erőnk.

Az lesz a miénk, amit ki tudunk küzdeni magunknak.

A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelesegtudóknak, a látni akaróknak, az előrenézőknek.

Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne duzzogjanak.

Az Élet nem vár, az Élet rohan.

Kiáltó szómmal ezt kiáltom!

A fundamentum, amire nyu-

godt lelkiismerettel és bizó lélekkel építhetünk: kétmillió magyar.

Kétmillió magyar, ezerszentendős históriája tudatában és tanulásaival, geográfiailag egységes területen egy 13-14 milliós, nem homogén lakosságú, fiatal, alig félszázados önálló életet élő, szegény ország keretében nagy súlydifferenciákat okozhat, amennyiben vele együttműködik, vagy pedig ellene dolgozik.

Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuverenitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területi és népességben való gyarapodása erőgyarapodást is jelentsen, nem pedig fölös terhet, súlyos költséget.

Nem szabad elfelejtenie, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön históriai egység ezer esztendő óta, saját külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel, tudunk számolni minden helyzettel, tudunk kormányozni, és tudunk nehéz vereségek után talpra állani. Erőnket ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük, sokszor próbáltuk, mennyit bírnak.

Mi, kétmillió dolgozó, adózó, anyagi és kultúrértékeket produkáló polgár, felséges erőgyarapodása vagyunk Romániának. De mi, kétmillió nem dolgozó, improduktív, gyűlölködő, alattomos belső ellenség: borzalmas rákfénje vagyunk Romániának.

Nyíltan és őszintén valljuk azonban: inkább vagyunk lojálisak, mint rebellisek, inkább építők, mint rombolók, inkább nyílt barátok, mint titkos ellenségek.

De azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, melyet mi nemzeti kultúránk, ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzéseink, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezerszentendős múltunk tanulságaképpen nélkülözhetetlenek tudunk.

Kétmillió magyarra, mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új keretek közt nemzeti autonómiánkat, melynek egy részét saját szabad elhatározásából ígéri nekünk a Románia szentesített törvénye: a gyulafehérvári határozat, más részét megszerzi egyfelől akarattunk és erőnk, másfelől Románia józan belátása.

Amit ma a magunk számára kérünk, amiért holnap harcra szállunk, és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre is kivívunk, azt fogják kérni, azért fognak harcolni, szenvedni, és azt fogják végül kivívni magunknak száz és román erdélyi nemzettestvéreink is.

Nyíltan és bátran kiáltom ki ezt a végső célunkat. Minden hátsó gondolat nélkül, őszintén. És hiszem, hogy ott lappang ez az aka-

rás mindnyájunk lelkében, akik tisztán igyekezzünk látni új helyzetünkben az új célt.

Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk — bár ez nem valószínű —, és eltűnhetik Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, históriai szükségesség.

Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: mi, magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának, nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy-Románia megbízható polgárságot fog nyerni.

Alkudozni nem fogunk. Elég erősnek érezzük magunkat, hogy nyíltan és őszintén beszéljünk, és a kijelentett alapon szilárdan megálljunk.

Kétmillió állampolgár biztos támogatása avagy ellenséges indulata nem lehet közömbös egy sokkal erősebb, konszolidáltabb, gazdagabb államra nézve sem, mint Románia.

Valóságokat akartam láttatni, igazságokat akartam kiáltani.

Valóságokat és igazságokat, amik fájnak a gyávának, elnémtíják az árulót, megrontják az ellenséget, megállítják az elnyomni akarót. Amik bátorságot adnak a csüggedőknek, világot gyújtának a sötétben tévelygőknek, fegyvert adnak a védteleneknek.

Ezt akartam kiáltani, és lehet, hogy kiáltó szó leszek a pusztában...

Mégis kiáltok! Neked: Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros ezerszentendős magyarsága:

Ébredj kétszentendős álmodból, szemedet nyisd ki; nézz széjjel, és állj az új életben tusakodni akarók közé.

A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt, és védelem is talán, de mindenesetre becsület volt, méreg az ezentúl és gyávaság.

Kiáltom a jelszót: építünk kell, szervezkedjünk át a munkára.

Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája.

De kiáltom még egyszer azt is: aki gyáva, aki rest, aki alkudni akar, az nem közénk való, mert az a mi igazi ellenségünk; a mi árulónk.

Ezt kiáltom, és hinni akarom, hogy nem leszek mégsem pusztában kiáltó szó csupán...

1921

Budai Nagy Antal históriája

(részlet)

És aznap éjszaka a Bátor-hegy ormán tűzvilág lobbant fel, és lángolt, lobogott egész hajnalig. Valaki meglátta, mire megbolydult az egész falu egyszerre. Voltak, akik kifutottak a csillagos éjszakában a határra, és azok azzal a hírral jöttek vissza, hogy körös-körül a hegyeken mindenütt tüzek égnek, ameddig a szem el-
lát. S ebből megtudták, hogy im-
már egész Erdélyországban lobognak a tűzlángok, és kinn Bi-
harban is meg a Nyírségen is.

Most már megnyugodtak és hazamentek. De otthon a parasz-
tok előhúzták az eldugott kaszá-
t, akit már rég kiegyenesítettek, és
a hosszú nyelvű baltákat meg az
ólmossal beöntött fejű tölgyfa bo-
tokat. És sok hétszilvafás nemes
lerúgta bocskorát. Csizmát hú-
zott, és kardot kötött az oldalára.
A vállára kopját vetett, meg íjat és
nyíltartó puzdrát. És nyergelte a
lovat.

Még nem pitymallott, amikor
megindult a falu. A gyalogjárók
előtt Márton, a jobbágy, a lovasok
előtt Vajdaházi Nagy Pál. A pa-
rancsot Budai Nagy Antal adta:
se jobbra, se balra, egyenesen a
hegyek között Désnek, a Szamos
mellé.

Budai Nagy Antal utánuk né-
zett. Aztán leült a tornácküszöbé-
re. Fáradt volt, irtózatosan fáradt.
Gondolkozni szeretett volna, de
semmi az eszébe nem jutott, csak
fáradtságot érzett, és végtelen
nagy, gomolygó sötétséget, ami-
be hiába akart belélni. Körülöt-
te a falun ijedt csend és a Bátor-
hegyen a hamvadó, halvá-
nyuló tűzvilág. Keleten pirkadt a
hajnal.

Aztán látta, hogy a nap felkél,
és a lármátűz kialszik. S tudta,
hogy ebben a pillanatban minde-
nyütt Erdélyországban kél az új
nap, és kialusznak a lármátűzek.
De helyettük elkezd folyni a vér.
Előbb a papok vére, azután az
urak vére, azután a katonák vére
és végül a parasztok vére. S a
kialudt lármátűzek helyett más
éccakán új tüzek vereslenek: lán-
golni fognak parókiák és templo-
mok és monostorok és kastélyok,
városok és várak. És neki bele
kell gázolni ebbe a vérbe és ebbe
a tűzbe azokkal, akiket abba el-
őreküldött.

Olyan irtózatosan megfáradt
ebbe a gondolatba.

A nap ragyogott, és a szellő a
tavaszi föld erjedő, savanykás
szagát csapta az orrába. Az istál-
lóban megbődült egy tehén, és
felvihogott egy ló. Az udvaron
nagy, süvítő rajokban rebbentek
fel a verebek, amikor a macska
közibük ugrott, és a ház fedelén

nagy lármával csipogtak és cse-
vegtek. De kinn a napos hegyol-
dalon egyetlen eke se szánt, és a
faluban semmi emberi láрма. A
munka meghalt a faluban.

— Irgalmas Isten!

Megrázta magát Nagy Antal,
és felállott. Támolygott, mint a
beteg. Reszketett.

Kibandukolt az uccára. Egy
leket se látott. A kapuzábéhoz
támaszkodott, és úgy maradt
mozdulatlanul. Várt. Szemenéha
a hegyek felé révedt,
és egyre türelmetle-
nebbül várt. Várnia
kellett, és ez olyan ne-
héz volt most, hogy a
lélegzete elakadt.
Úgy érezte, hogy ki-
bírha- tatlan, hogy
össze fog roppanni
belé, mint az igában
megszakadó állat. És
a falu körülötte mint-
ha meghalt volna. Or-
cája hamuszínűre
változott, és hideg ve-
rejték gyöngyözött le
homlokára.

A nap, mint más-
kor is, méltóságos
egyformasággal csú-
szott mind feljebb és
feljebb az égboltoza-
ton.

Megrezzent,
mintha ütés érte vol-
na, és a hegyek felé
pillantott, ahol lovas
emberek ereszkedtek
le, a falu felé. Libasor-
ban jöttek, és sokan,
mind többen. S ahogy szaporod-
tak és közeledtek, úgy éledt meg
Nagy Antal. Hosszú, éles kurjan-
tás úgy vágott beléje, mint az os-
torcsapás, és Nagy Antal
kiegyenesedett.

Aztán ott állott előtte Kardos
János, a somtekei hosszú hajú
román, lóháton, kacagó orcával.
Fején fekete bárányszőrű süveg,
hátán panyókára vetett condra,
oldalán kard és a nyeregre
akasztva csákány. És megette to-
longtak a havasaliak, bozontos,
mókány lovakon, szürkén, vidá-
man, fegyveresen. Lehetek talán
kétszázan is. És Kardos János
mondta:

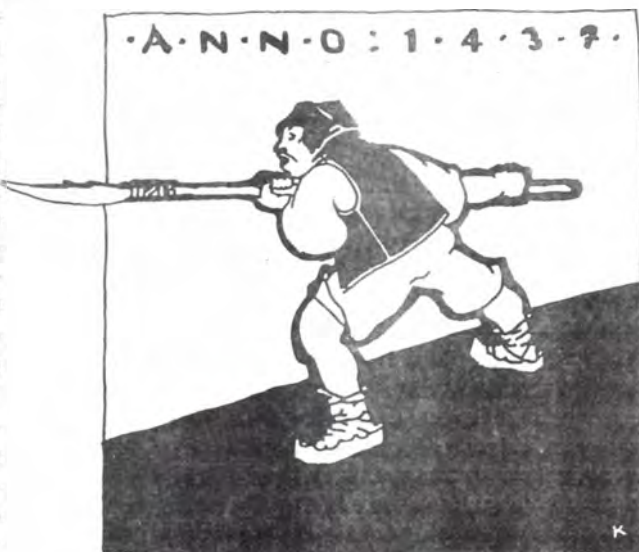
— Ahogy ígértem, itt va-
gyunk, Antal. S megyünk utá-
nad.

Nagy Antal lóra ült, és kiug-
ratott az utcára. Ott megrántotta
a kantárszárát, és körülpillantott.
S lám, az utca teli néppel: asszo-
nyokkal és gyermekekkel és em-
berekkel is. A szeme Bese Annán
állott meg, de mintha a leány el-
érhetetlen messze lett volna most
tőle: egy régi-régi emlékezés csu-
pán.

Lova ugrálni kezdett alatta,
mire sarkát belevágta az oldalá-
ba, és elrikkantotta magát:

— Utánam, az Úristen nevé-
ben.

... Egy hét múlva Alparét falu
mellett, a Bábolnai-hegyen negy-
venezzer ember táborozott. Negy-
venezzer pór és bocskoros nemes,
akinek Budai Nagy Antal paran-
csolt, meg Vajdaházi Nagy Pál,
Kardos János és Márton, a job-
bágy.

BUDAI NAGY-ANTAL

Sietni, sietni. Éjjel-nappal.
Mert nyergeltet a vajda, és ki-
bontva a püspöki zászló. Kötik az
urak a kardot, és véres kard hívja
fegyverbe a székely huszárokat
és láncsás talpasokat.

Sietni, sietni. Éjjel-nappal. A
tábort keríteni láncos szekerek-
kel és sáncot hányni körül. Lis-
tet fuvarozni és marhát
összeterejni. Páncélt és bőrgú-
nyát, kardot és láncsát, szekercét
és nyilat szerezni a katonáknak.
Nyert és kantárt a lovaknak. És
láncsás századokat formálni,
meg alabárdos, páncélos csapa-
tokat; és huszárokat; megtanítani
a pórokat íjjal löni, karddal vágni,
láncsával szúrni, buzogánnyal
ütni. A gyáva parasztkatonát
csinálni, a jámbor emberből em-
bergyilkost.

Sietni, sietni. Éjjel-nappal.
Mert lám, gyülekeznek a katonák
Kolozsváron. Ott a vajda: Csáki
István uram a seregével már; ott
a püspök: Lépes György uram a
maga zászlójával, és a Marosnál
vannak már Tamási Henrik úr és
Kusalyi Jaks úr mérges székelyei.

Egy nyári reggelen aztán

megpillantották a pórok a Sza-
mos mellett a vajda seregét: hat-
ezer-ötszáz katonát.

És megdöbbenek.

Reszketek félelmükben a pa-
rasztkok, és sírtak, mint a gyer-
mekek. Vinnyogtak, mint a
kutya, akire korbács vár. És elfe-
lejtették, hogy a kezükben fegy-
ver van, akivel ölni lehet.

S amikor kiválasztottak ötöt
maguk közül, akik kegyelmet kö-
nyörögni menjenek a vajdához,
akkor Budai Antal azt hitte, hogy
vége mindennek.

Ötön mentek el délben a vaj-
da táborába, és egy ember jött
vissza belőlük östére.
Hátán bőrszak, és ab-
ban négy véres fej.

A könyörgő pórok
feje.

Másnap a vajda
kürtöt fúvatott, zászlót
bontatott, és serege re-
ázódult a bábolnai tá-
borra.

De nem volt ott
már akkor gyáva pa-
raszt, nem reszketett
ott már senki, és nem
sírt, nem vinnyogott.
De fegyvert szorongat-
ott minden ököl, és
csattogtatta a fogát,
mint a veszett farkas.

És hiába lötték az
ágyúk a parasztkok sze-
kervárát, hiába az íjá-
szok, és hiábavaló volt
a gyalog láncsások ro-
hama és a páncélos, ne-
hézhuszárok is
véresen torpantak
vissza a vérrel nyitott
résnél, ahol vasinges

parasztkokkal találták magukat
szemben, akiknek hosszú nyelvű
láncos buzogánya ellen páncél és
sisak nem védelmezett meg sem
embert, sem lovat.

Amikor pedig megfáradtak a
rohamokban a vajda katonái, ak-
kor megindultak a vasas szeke-
rek széles sorban. Lassan
indultak, és egyre sebesebben a
hegyoldalon lefelé. Majd meg-
nyíltak kétfelé, és — vége volt a
harcnak: a vajda serege megfor-
dult. Vitézei a hátukba vetett
hosszú pajzs alá húzott fejjel fu-
tottak, és a pajzsokat Vajdaházi
Nagy Pál hadnagy kurta nemesei
döngették.

A parasztkok ész nélkül, vértől
ittasan, vak mámorral üvöltöttek
diadalukat a szürkületbe.

Budai Nagy Antal kürtösei-
nek megparancsolta, hogy fújják
a gyülekező jelét...

Másnap Nagy Antal várta a
vajdai sereg új támadását. De
ahelyett három tiszte érkezett a tá-
borba: a vajda traktálni akar a
pórok vezéreivel...

1932

Varju nemzetség

A történelmi események, így II. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1657-i balvegyetű lengyelországi hadjárata és következményei: az idegen betörések voltaképpen csak háttérül szolgálnak a harminchat évet felölelő cselekményhez. A főalakok sem történelmi személyek, hanem kitaláltak: a török, tatár dúlásokat a maguk kis hegyi fészkeiben, Pojánán átvészelt-harcoló kurtanemesek, a Bethlen-hívó Varjuk; Maksai László hadnagy, a Rákóczi-párti székely kisnemes, aki Varju Gáspárral ennek halálába torkolló vetélkedést folytat a szép Basa Anna kegyeiért; Ilia, az öreg román paraszt, aki tudja: a Varju nemzetség Pojánán rejtegeti a gyalui várból a Rákócziak elől elmenekített kincseket. Az ő történetük azonban — mint már a fentiekben is sejthető — annyira szövevényes, hogy valamely kiragadott részlete aligha volna élvezhető önmagában. Ezért gyűjteményünkbe a szó szoros értelmében történelem-idéző fejezetek egyikét, a huszadikat vettük föl, terjedelmi okokból alaposan megkurtítva.

(részlet)

Jöttek a hírek: [...]

Valahol, valaki elindította:

Akinek valakije a haddal ment el, ott legyen Deésen, országgyűlésen. Az egész község legyen ott, ne csak a főrend.

Valaki, valahol elindította ezt a szót. Talán csak elgondolta, ki sem mondta. De elindult, széjjelfutott a szó, és az egész ország készülődött.

— Jöhetnél te is — mondotta Kabós úr Varju Jánosnak.

— Mehetek.

Szentmihály havának első napján népesedni kezdett Deés város. Jött a község, az egész ország. Szekereken és lóháton, sokan asszonyostól, és sokan csupán asszonyok, ahol az ember haddal ment volt el.

A városban nem fértek volna, de nem is próbálkoztak. Az idő még meleg volt, és kinn a Szamos partján nagy a térség. Ott gyülekeztek.

Most még csendes, szomorúságban égő szemű tábor.

Rákóczi pedig hirtelen gondolt egyet, és a gyűlést Szamosújvárra parancsolta. Ő maga Ecsedről egyenesen odajött, és a várba szállott.

— Őnagysága fél — suttogták az emberek, és sötét volt az arcuk.

Kolozsvár felől meg Külső-Szolnok felől német drago nyosok meg bihari hajdúk gyülekeztek Újvárbán.

— Őnagysága fél...

A vári őrséget kicserélték, és a király földjéről való katonákat hozott helyettük ama pápista Rákóczi László, a fejedelem atyafia.

De a Deésre gyülekező község hirtelen felkerekedett, és Szamosújvár alá költözött. S nőtt, növekedett napról napra, óráról órára.

Legtöbben környékbeliak voltak. De jöttek székelyek és küllőbéliak, mezősgiek és hunyadiak, belső erdélyiek és szatmárbeliak.

Az országgyűlés nem a hirdett napon kezdődött meg, mert a

szállásokat a rendeknek nem tudták nagy hirtelen előteremteni. De a városban nem volt arra való ház sem, akiben a gyűlés elférhetett volna.

A gubernátor, Barcsai Ákos uram, aggályoskodott is emiatt, Rákóczi György azonban kurtán végzett:

— A várba pedig nem ereszték senkit. Ha az Isten megbolondítja őket, még rablókul reánk támadnak.

Barcsai úr jámbor ember volt, de nem állhatta szó nélkül:

— Nagyságod igen bárány lett azóta, hogy Lengyelben járt.

A beteg fejedelem sötét orcával nézett első tanácsosára:

— Hallgass, Ákos, még azt hiszem el, te is ellenem vagy.

— Az ország mellett vagyok, uram, és hiszem, ott a helye nagyságodnak is. Rákóczi nyelt egyet, de nem replikázott. Aztán csendesen mondotta:

— A városban legyen a gyűlés, de közel a várhoz.

Barcsai meghajtotta a fejét. Még azon az estén jelentette:

— Van a várnak egy nagy csütre, ha abba gyűlne a rend... Az idő jó.

— Bánom is én...

Másnapra meghírdették a gyűlés kezdetét.

Azon az éjszakán zajos volt a város. Minden szállás, minden bormérő-ház tele emberrel. Aztán bánat ide, vagy oda, sikoltott a török síp, sirt a hegedű, nyekgett a dudu, és ittas emberek összelelkezve danolták vége végig az utcákat. Kinn a Szamos partján pedig nagy tüzek gyúltak ki, és lobogtak éjszakán át.

A fejedelem nem tudott aludni. Miduntalan kikelt ágyából, ahol ruhástól fetrengett. Kínította a főfájás, és ment ki a levegőre. A várfalakon bódorgott; hallgatta a városból felhangzó vad lármát, és nézte a vörösen lobogó tüzeket.

Ott a falakon találkozott unokaöccsével, a pápista Lászlóval, aki a fogadott németek kapitánya volt.

— Mit csinálsz itt, öccse?

— Őrséget vizitálok, aztán meg hallgatom ezt a hadilármát ott lenn. Hát nagyságod?

— Nem tudok aludni, hasad el a fejem. Te László, mit gondolsz, mi lesz holnap?

Nézték ketten a várost és a tüzeket.

Jött Barcsai Ákos.

— Hallottam szavát nagyságodnak itt. A városban voltam és kinn, a Szamos-parti táborban.

— Mit akar ez a csöcselék? — kérdezte Rákóczi László.

Barcsai Ákos uram szelíd képű, szép szál ember volt. Mondják, hogy román származás, Hunyad megyei; a hangja is szelíden csendes, amikor mondotta:

— Az apák fiaikat, az asszonyok urukat, a gyermekek apjukat. Az erdélyi fiak az országukat.

A fejedelem sötéten nézett a virrasztó városra.

— A rendek dolga ez.

— Azért jöttek a rendekhez és nagyságodhoz. Kérni jöttek.

— Haddal?

— Nem. A had Krímiában van, az nincsen itt. Erdély üres, tudja jól nagyságod, és most minden vérontás nélkül az prédálja, aki akarja. A városban sokat beszélnek arról, hogy jön a tatár.

— Hát még miket beszélnek?

— Ha tudni akarja nagyságod, azt is, hogy miket írkáltak a szászok, azt is, hogy miket üzen a porta.

— Azt is?

Elhallgattak. A fejedelem gondolkozott, aztán hirtelen felkapta a fejét.

— Megyek, jó éccakát, Ákos. Holnap majd meglátjuk. László öcsém, veled még beszédem van. Lehet, hogy itt valaki főz valamit, de majd teszünk róla, hogy meg is egye a főztjét...

Kinn a nemesek táborában nagy az élet. Az egyvidékiek összehúzódtak, szekereiket egymáshoz tolták, mint sokadalomkor szokták a vásárosok. A szekerek háta megett a lovak, előtt-

tük égett a tűz, és akörül heverték az emberek. Az asszonyok a sátoros szekerekben. Ahonnan csúpa lóháton jöttek, azok vezetéken hozták a sátor és ételt; most a sátor felütve, a lovak kinn a víz partján békóban legeltek, az emberek tűz körül itt is, és pirították a szalonát. A szilágyságiak, Maros mentiek hoztak bort is, a székelyek, kalotaszegiek, mezősgiek a városi bormérő házakból szereztek maguknak. Sokan benéztek a városba, és ott a vármegyebeli kövekkel együtt töltötték az időt.

Nagy vásártartó hely volt ez a város mindig, a piac tele bormérő házakkal. De soha annyi népmeg nem szállotta, mint ezen az éjszakán. A "Csillag"-ban székelyek: Mikók, Mikek, Beldiek, a szomszéd "Császár"-ban is székelyek, de csikiak és gergyóiak: Lázár uram a prézes a kisebb nemesek között, de gyűltek oda egyszerű zekés lófők is, akiknek a ditrói Puskás Istók a szószólójuk. A "Bárány" első termében Kolozs megyei urak, akikhez Szamos mentiek is csatlakoztak: Kemények, Bánffyok, egy Macskási, Gyerőffy István uram, a Bethlenekből hárman is. A külső ivóban kalotaszegi és belső-szolnoki nemesek mulattak. Azoknak énekelte éppen egy hegedűs az új nótát. [...]

*Menj el, édes szógám,
Tekentsd meg szép hazám,
Akarja tatár kám:
Csak hozz válaszit hozzám.*

*Mondd meg szép Erdélynek,
Búban borult népek
Fő-fő vármegyének
Az székely községnek...*

— Lám-lám, a szász uraimat nem is emlegeti, azok nem adták egy fiukat is — dörmögte Veress Mójzes uram a farnasi.

*Ha kérdik, mik vagyunk?
Mondd meg: rabok vagyunk.
Térnyig vasba járunk.
És csak sarcoltatunk.*

A belső szobában az urak elhallgattak.

— Hallod-é, hallod, mit gajdol a rongyos? — mordult fel Gálfi János uram.

— Hadd el, János, az igazat mondja csak — mondja Bánffy Ferenc.

*Kezeink bilincsben,
Tömlőc fenekében.
Vagyunk nagy ínségben,
Tőzárók kezében.*

*Kemény János urunk
Ország hűségére
Egyaránt közli velünk
Az rabságnak terhit.*

— Nyisd ki, öcsém, azt az ajtót, hadd halljuk jobban azt a nótát mű is — mondja a vén Kemény György.

>>>>>>>>

>>>>>>>

Tizennyolcezen
Vagyunk nagy tnségben,
Tatárok kezében
Szörnyű tnségekben.

Nyolcszázat hajtottak
A Vörös-tengerre,
Mint ártatlanokat
A veszedelemre.

Kérjük szép Rákóczit,
Mint kedves urunkat;
Szánja meg gyermekink
Özvegy feleségink.

Bízunk az Istenben,
Hogy szép jövődében
Kiszabadít minket;
Könyörül népein.

— Ezt mondjátok meg holnap
a fejedelemnek magának. Éppen
csak így — kiálta az urak felé
Kabós úr.

— Ezt, ezt, éppen így, igaza
van Kabós Mihálynak.

— Azért jöttünk, hogy ez
megmondódjék — mondja a har-
madik. — De tudni akarjuk, mit
mond arra György fejedelem.

— De bé is megyünk az or-
szág házába azért a szóért —
mordul belé egy rekedt hang.

Az urak ott benn hallgatnak.
Mert ha igaz is az emberek szava,
de semmi embereknek nem vol-
na ehhez szavuk...

Tatár udvarába,
Hideg cellájába,
Sötét kamarába,
Tartnak nagy rabságba,

Elváltzott színiük,
Elherodott orcánk,
Bésett két szemünk,
Mint az frott képnek...

A nóta elhalt, az emberek se
szóltak. Nagy csend volt. És kint-
ről, a piacról, nagy dobogás hal-
latszott, mint mikor sok ember
egyszerre lép. Derittei Feri ki-
nyitja az ajtót:

— Puskás németek.
Az emberek összenéztek. És a
kardok itt-ott megzörrentek...

Másnap Barcsai Ákos locum-
tenens mint prezidens megnyi-
totta az országgyűlést a csűrben.
Csendes szókkal, nem sokat cí-
rázta a beszédet. Elmondta a pro-
testáns svékussal való szövetsé-
séget, a kozák hetmánal való kö-
tést, a moldovai és vláh vaj-
dákval való egyetértést, a lengyel
urak hívását, a hadjáratot. El-
mondotta, hogy a svékus nem
tartotta a szövetséget, a lengyel
urak hűtlenül megszegték adott
szavukat, a kozákok meg épp
csak telirabolták magukat, és a
tatárok kezibe adták a sereget.

"Az nemzet színe-virága Kri-
miába hurcoltatott, pogányok
rabjaul, a porta pedig, hogy sze-
rencsétlenül sikerült a hadjárat,
büntetni akarja az ártatlan Erdé-
lyt. Itt vannak a rendek, a ta-
nácskozás és határozás céljából.

Jól megfontolandó, mit fognak
tenni, mert ettől függ sok ezer
szerencsétlen ember és egy or-
szág sorsa."

Mély csendben, méltóságos
komolysággal hallgatták a ren-
dek a gubernátor szavait, és mi-
kor befejezte, a csend szinte
ijesztő lett.

Rákóczi görnyedten ült ka-
rosszékeiben; maga elé meredt, de
időközönként nyugtalanul futott
vizsgálódó szeme kereken a csűr-
ben.

Senki sem szólalt fel, de min-
den szem a fejedelemre szegő-
dött. Tőle várták a választ, a
vigasztalást és a tanácsot.

Rákóczi érezte, hogy most
őrajta a sor, és megszólalt:

— Szerencsétlenség történt,

ma csupán gyászolni tudunk,
nem gondolkozni. Mi tanácsot és
segédelmet a fejedelműl várunk
csupán, mert rajta kívül senki
sem tanácsolhat. Itt ma nem egy
ország rendei ülnek, de apák, fi-
ak, bátyák, öcsék, barátok, roko-
nok, felebarátok, a megárvult,
gyászba borult Erdély fiai ülnek.
Érezzük a szerencsétlenséget,
amilyen nem érte ezt az országot
soha, érezzük az eltapodást, érez-
zük a gyászt, a fájdalmat, és érez-
zük a veszedelmet, ami meg-
maradt kicsiny hazánkat fenye-
geti. De érezzük azt is, hogy ezen
a mi fejedelműnk tudna segíteni
csupán. Nem mondjuk, hogyan,
nem tudjuk, mint; az eszünk
most nincsen nyugalomban, de
kérünk, instállunk alázatosan,

Az összeállítást Kós Károly grafikai illusztrálják.

mit gaz árulás okozott. Senki
ezért nem bűnös. Ti, urak, tudjá-
tok legjobban, hogy jót akartunk,
hitünkért, mint atyáink, fegyvert
fogtunk. Segedelműnkért kérték,
kötelességűnknek tartottuk se-
gítséget vinni. Ami történt, tör-
tént, ami volt, elmúlt. Azon nem
segíthetek sem én, sem senki
más. Ha belátok az emberek szí-
vébe, megláttam volna az álnok-
ságot, de oda csak a mindenható
Úristen láthat. Ő adjon segedel-
met és jóakaratot nekünk, hogy
jövendőnkőről tanácskozzunk.

A fejedelem elhallgatott, de
egy vivát el nem hangzott. Kono-
kul hallgattak az emberek.

A gyülekezet közül akkor fel-
állott nagy szakállú Vas Ádám, és
mély hangja mintha a földből jött
volna:

— Meghallgattuk a guberná-
tor prezidens urat, meghallgat-
tuk őnagyságát, Erdély feje-
delmét, és válaszunk nincsen az
ő beszédükre. Mi ma csak sírni
tudunk, de nem tanácsolni, mi

megtörve, gyászosan, sírva,
megsebezve... [...]

A fejedelem csak állott, csak
nézett, és reszkett a hangja, és
akadozott:

— Mit tehetek én, mit tehet
egy ember?...

Senki se vette észre, hogy a
gyülesterembe az asszonyok
nyomában férfiak is jöttek be.
Nyugtalan szemű, poros csizmá-
jú emberek. Csak akkor figyeltek
fel, amikor egyikük most erős
hangon megszólalt.

— Mindent tehetsz, nagysá-
gos uram. Csak nyisd meg a pa-
taki és munkácsi kincsházadat,
és rendben minden.

— Úgy van! Ezt kell tenni!
Őérette volt a háború, nem Erdé-
lyért. Ő váltsa ki a rabokat. Tehe-
ti.

A fejedelem odanézett, ahon-
nan a hang jött:

— Kik ezek itt?

Rédei Ferenc úr állott mellet-
te, odasúgta:

— Ez az ország, nagyságos

uram!

És mintha csak a visszhangja
volna, csattant fel a székely Mikó
Ferenc szava:

— Amit a gyászoló anyák és
feleségek kérnek, azt kérjük mi, a
rendek, a három nemzet, mind az
egész ország. Erre várunk felele-
tet.

A fejedelem homloka ráncok-
ba húzódott. A háta megett állott
öccse, László, arra pillantott
vissza, aztán bajuszán simított
végig:

— Kincses házam üres, a sok
háború az utolsó pénzemet elvit-
te, aki még vagyon, az is Lengyel-
be kerül sarc fejében. Tudjátok.
Én nemhogy nem tudom kiváltani
a rabokat, de még segítséget
sem tudok adni az országnak a
kiváltáshoz. Semmim sincsen.
Elhiggyétek...

Az elszörnyedés felzúgott.
Senki sem hitte, amit Rákóczi
mondott. És egy pillanatig még
szólni sem tudott senki.

• Elsőnek az asszonyok közül
Veér Ádámné tért észhez. Felál-
lott, és megfordult:

— Álljatok fel, asszonyok, ne
sírjatok ez ember előtt. Ne kérje-
tek ez nagyságos úrtól. Az ítéletet
megmondotta, gyerünk apellátá-
ra.

És indult is ki; utána az asszo-
nyok mind-mind. [...]

Aztán az ajtó becsapódik, és a
teremben csend lesz.

Rákóczi György valamit súg
öccse fülébe, aztán szeme sötétén
jár kereken a gyülekezeten. Fejé-
be nyomja a süveget, sarkon for-
dul, és kimegy a tanácsko-
zóházból... Vele megyen Rákóczi
László, Gyulai Ferenc és még né-
hányan. De ottmarad a guberná-
tor és a rendek mind.

A gyűlés megkezdődik.

Az urak nem sokadoznak és
nem szónokolnak. A fejedelem
nem vállalja a rabokat, az bizo-
nyos igaz. A portát se fogja vállal-
ni pénz dolgával. Követet
választottak tehát, aki ország ké-
pében a tatár kánhoz menjen,
más követet, ki ugyancsak az or-
szág képében a portára induljon.
Amíg ezek visszajönnek, nincs
mit tölteni az időt. Menjen haza a
rend, és szedje össze mindenki,
amije csak van, rabváltságra.

Évvél ment széjjel a gyűlés
még azon a napon.

Másnap reggelre megürült a
város, és a nemesek táborának
helyét csak a sok fekete folt mu-
tatta a Szamos-parton, ahol előt-
tevaló éjszaka a tüzek égtek.

Egy hónap múlva Rákóczi
György letette a fejedelmi süve-
get, és a rendek az öreg Rédei
Ferenc urat választották meg Er-
dély urává...

1921

SEBESTYÉN MIHÁLY

Turkáló kisnyugdíjasoknak

A szavak tövében salétrom. Névtelenül burjánzó keserűfű a sötétben tátongó pinceablakok előtt.

Szarkalábak a korán érett önsajnálat mentén. Személyes földrajzi táj hívatlan betelepülőkkel.

Lányok, kiáltott fel Vilcek Pípi, és megismételte. Hangjában a könnyörgés iszapja csúszkált.

Még hogy "lányok"... Jó, hogy nem kislányok. Pelenkás leánykák a képzőből. A vénasszonyok képzőből.

Még szerencse, hogy nem láthatják, mennyire dühíteni tudja az ilyen affektálás. Azértis különül: mögöttük, csak nem fog tola-kodni az ebédasztal körül. Már jó darabja ugyanezt a karos-széket választja. Jelzi: jelen — fenntartásokkal ebben a múltba kitorászó társaságban. Nem érzi magát kebelbelinek, ahogy apuka mondta a váratlanul asztalunkhoz ülő részegekről.

Megáll az ember esze. A legtöbbnek már az unokája is érettségizett, s akkor Vilcek Pípi azt kérdi, lányok, ki emlékszik közületek a tűzoltóparancsnokra?

Valamennyien. Talán el lehet felejteni egy olyan fess embert? Na kérem, ugye hogy nem. Igaz, ennyi év után sehogy sem jut eszébe a neve. Egyáltalán fontos?

Teljesen tisztán előtte van a kékre borotvált-kínzott áll és a szabálytalanul szép férfiarc, a viaduktként ívelő kéz, egy moccanatlan mozdulat, ahogyan a kávéscsészét tartotta lekottázhatatlan előkelőséggel. Mintha mondani akarna valamit, csupán a hang nem üti át az idő vattázott falait. Vagy az egyenes háton alá-sikló fényes szövetkabát a városzoba ajtajában. Ebédre távozik apukáékától. Valószínűleg töltött halat szolgáltak fel. Az volt a kedvence.

A nők fölött illatos cigaretták bokra. Pillanatok múlva a függöny ezüst gyöngyvirágaihoz tapad. Kód borul a hullámos virágmezőre. Ősz van a szobában. Vilcekéknél már őszi, mintha külön időjárásuk lenne saját felhőkkel, szakadó, megszámlálhatatlan esővel. Hajnalban dörvenye bútorok között botorkál ki Vilceké megfőzni az első kávé. A fia küldi Torontóból az ősökkel együtt. Azt beszélik, Kanadában a legszebb az indián nyár. Ne kerüljessük, a vénasszonyok nyara. Mire ideér, nyirkossá lesz.

Nem szereti ezt a házat, ezeket a hosszú rotyogásokat. Mi köti még a "lányokhoz"?

Ja, a közösen átugrabugrált évek a képzőből. Összebogozza őket rossz, görcsös gyapjúfonálként. Ott felejtették egy szék támláján. Nincs ereje eldobni.

Itt mindég úgy hullnak eléjük a régi nevek, akár a hajszálak a reggeli fészülködésnél. Észre kell venni őket a porcelánkáván, az öblösödő fehér kagylófalon. A lefolyó fémgyűrűjén keresztülfekszenek. Fügőhidak, melyek az időhöz vezetnek vissza.

Oziász. Weinberger Oziász. Hát persze. A drága Ozi bácsi, a

génynek ötven-hatvan évvel ezelőtt? Valami trampli cseléd, akinek egyetlen erénye volt, hogy a szénvasalók művésze lehetett? Házsártos házvezetőnő? Hát biztos, hogy meg sem mert mukkan-ni Weinberger Oziász jelenlétében. Akadtak olykor szeretői, félvilági asszonyok? Nem, elképzelhetetlen. Sohasem süttögtak róla apukáék.

A város legdaliásabb férfiúja áll egyedül a villanyfényes konyhában és éjszakánként szigorú, pontos mozdulatokkal vasal. A

Madarassy György: Emberek bagollyal

mozi- és színházelőadások elmaradhatatlan felvigyázója. A Feller Ilonka nagybátyja. Az egyetlen irigylésre méltó nagybácsi, s az is a kopott, gubbasztó Feller Ilonkái volt. Isten igazságtalanul osztogatja a rokono-kat.

És még Ilonka akart tanítónő lenni?! Hiszen ha egy efféle veréb odabillent volna az osztály elé, a gyermekek elfűjták volna. Egyszerűen leparittyázzák és senki sem vette volna észre, hogy nincs a világon. Szerencsére nem érhet-te meg. Talán jobb is, isten nyugossza, mond felette sírbeszédet Császár Gizi. Újabban ájtatos lett megint, templomba jár, ahová negyven évig be nem merte tenni a lábát. Most ez a sikk. Már ki-nek...

A tűzoltóparancsnok gyönyörűen vasalt egyenruhája, keményített kék ingei darabonként kerülnek elő. Leltároznak. Turkálnak egy olcsó üzletben.

Ki viselte gondját egy aggle-

meztüzesített, csörömpölő vasaló orra, mint alakzatban fejlődött őrárat, úgy nyomul be a ruha sikátorába, átvonul a széles tereken, betekint a ráncok ablakán, felnéz a gombok kéményére, és a parancsnok fáradhatatlanul kiáltozza: Tűzre-vízre vigyázzatok, lángotokat eloltjátok!

Mosott-vasalt rá valaki? Ki tartotta rendben a házat? Egy tekintélyes keblű nő kérde. Sándor Paula. Semmit sem öregszik.

Fogalmuk sem volt.

Ezek bizonyosan azt hitték akkoriban, hogy Weinberger Oziász tűzoltóparancsnok úgy pattant ki makulátlan és feszes egyenruhában, fényes sisakkal a homlokán, mint egy görög istenség.

Végeredményben mitikus személyiség volt. Erre utal a két különleges név. Két össze nem illő darab, amit csak a derék ember személye forrasztott egyg.

Simor Irénből folyton előbújik az agresszív tanár. Nem ag-

gasztó tünet, azért szeretik. Végül is itt maradt, pedig mehetett volna az egyetemre, hívták is tanársegédnek ötvenegyben.

Ti tudjátok, hogy Bukovinából került hozzánk? Csernoviczből. Berényi Linka már az osztályban is megállás nélkül belekottyintott a magyarázatba. Ő tényleg tudálékos. Aztán soha nem sügött volna. Egyszer okát is adta, még elsősök voltak, de már valami erkölcsi kilátótoronyról fecsegett, ahová illik felkapaszkodnia a tanítónak, hogy alátelkintsen. Akár a tűztoronynak a város tetőire és polgárok udvarára.

Weinberger Oziász tudvalevőleg naponta háromszor mászta meg az ötvennyolc lépcsőt. Soha nem engedte volna át másnak a

szemlét. Állítják, hogy nem lehetett még akkor sem, midőn annyi idős volt, mint a lépcsők száma.

Grádics kapitány.

Emlékszik, most már pontosan eszébe jutott: így hívták né-melyek a háta mögött.

Erzsitől hallották először. A cseléd lány berontott az ebédlőbe és darálta, hogy nagyságos úr, kinn várakozik a tornácra Grádics kapitány, bére-esszem?

Nem lehetett leszoktatni húsz év alatt sem, hogy tornác helyett városzobát mondjon. A vendégeket be kell tessékelni, Erzsike, nem "béereszteni", mint a marhát az istállóba, jegyezte meg méltóságteljesen apuka, de magában nevetett. Ez jó. Grádics kapitány. Nahát, holnap elmondja a társaságnak a Kacsó féle vendéglőben.

Weinberger Oziász is tagja volt a körnek, a nagy koccintásoknak. Bort, pálinkát csak télen ittak. A sör járta. Pezsgőt kivételes alkalmakkor pukkantottak.

>>>>>>>

>>>>>>>

Például amikor apám a második állami nyelvvizsgát is kitűnőre tette le. Á, az nagyon régen volt.

Minden kedden délután megjelent közöttük. Törte a magyart. Inkább németül beszélt, de lengyelül is tudott. Hja, Csernovicz világváros volt. És akkoriban még minden háborút járt férfi könyített valamiké a *der-die-das*-hoz. A monarchia kelleit nem lehetett könyedén kihajítani az ablakon, betolni egy udvar végében kornyadozó fészere. Hozzászórtak a *Wiener Tageblatt*hoz és a *Fővárosi Lapok*hoz, amelyek egyszer csak elfelejtettek érkezni, helyettük maszatos fekete újságokat illesztett Kacsó úr a megmaradt nádkeretekbe. Felsőbb rendelethez, szabadkozott.

Gyakorolták a németet. A harmadik korszak után rendszerint felkérték Ozi bácsit, hogy csapjon át bécsi tájszólásba. A parancsnok imádta a nagyobbik fővárost és nagy tisztelője volt a vén totyákosnak, Ferenc Jósának. Még ezt is elnézték neki egy kis emlékezés fejében. Legalább a hangulat megmaradt nekik. A nyakas kurucoknak. A nagyapák a függetlenségi pártra voksoltak. Ez benne volt a város lelkében, így mondták.

A lányok csak messziről imádták. Mert imádták. Végzetesen belehabarodtak az egyenruhájába, hiszen senkinek sem volt olyan a városban, s abba, hogy előre köszönt a képzős kisasszonyoknak. Persze, csak a felsősöknek. Aztán reménykedtek, álmodoztak arról, hogy valakinek közülük megkéri a kezét, hiszen nem is olyan koros, még ötven sem volt. És akkor az esküvőn a nyitócseresznye közben, mint ha csak véletlenül esnék meg, hozzászúrlódnak, megérintik.

Természetesen őket is fölkeri, imálat a menyasszony a hétemeletes tortából torkosodik abban a hiszemben, hogy a násznép a keringők és valcerek lázába szédült. Arról a pillanatnyi szerencséről, a beképzelt jövőendő tűzoltóparancsnokról egész egyszerűen el fognak felejtkezni, levegőnek tekintik, és az osztály régen kiesztelt terv szerint megszokott Weinberger Oziászt — a saját esküvőjéről!!!

Nem, a várost nem lehetett volna elképzelni nélküle. Hozzá tartozott a biztonsághoz, az úriemberekhez, valami jobbhoz, mint amit az emberek elkeseredése elhitetni akart velük. Örököltük hitték.

Bólogatnak a leprélt virágok a megcsalás könyvében.

És mégis, egy napon többé senki sem látta egyenruhában. A grádicsok gazdátlaná váltak. Akár le is bonthatták volna a tűz-

oltók tornyát, oly fölöslegessé vált, mint a parádés kocsisok, a miderék, a becsület, az adott szó szentsége.

Tényleg, hogyan halt meg? Mi lett vele?

Tyúkanyó!

Vilcek Pipi, a felbújtó, akinek örökké társaság kell, hogy nyüzsgjenek körülötte az emberek, a volt tanítványok, kiabálnak, átnyúljanak az asztal fölött a vendégek, egy kis lisztet, két cikk fokhagymát kunyorálnak a konyhában állva, siessenek, beérjenek, tele legyenek hírekkel, nagy botrányokkal, mikor már felszabadultak volna a csipketerítők, horgolótűk és megsárgult kicsemetési kártyák fogságából, akkor vetette közéjük kétségbeesetten Weinberger Oziászt. Elhagyott köpenyének ujjából, mint szakadt bélés mögül a vatelin, hullanak arcukba az emlékek.

A szarkalábak. A megalvadt időtől elzáródott véreken még egyszer fájdalmasan elindul a keringés.

Igy jár az ember a hivatásos emlékezőkkel. A finálét, a befejezést, a pálya végét nem ismerik. Fecsegni, csapkodni, bógenezni föl s alá, hogy tudatlanságukat eltussolják.

Weinberger úrról, kedveském, lehúzták az egyenruhát. Nem tartottak igényt többé szolgálataira. Amint az újságban írták: egy Weinberger Oziász nem vigyázhat ősi nemes és szabad királyi városunk biztonságára. Új emberek kellenek a mai tüzekhez.

Micsoda barom találhatta ki! Mintha egy lángra lobbant ház tető kényesen ügyelne arra, hogy fajtísta víztől aludjon ki.

Apám felment a városházára egy másik ügyvéddel. A térparancsnoknál is jártak. Ki akarták menteni a téglagyárból. Úgy gondolták, az érdemek nem érvülhetnek el. Legalább az érdemek és az évek.

Semmit sem tehettek érte. A törvény mindnyájunk fölött örökös, darálta gyakorlattan a főjegyző. Pedig ő is koccintott olykor Weinberger Oziással.

A térparancsnok letagadtatta magát. Később kiüzent, hogy ezekben a rendkívüli időkben nem ér rá szarságokkal foglalkozni.

Aztán...

Az asszony sima haja homlokába hull. Lehajítja a fejét. Ezüstös, mint Weinberger Oziász világba gurult sisakja.

Menjünk, lányok, mondja egy hang fázósan.

Osszább húzzák magukon a kabátot, egymásba karolnak. Nincs aki hazakísérje őket. Nyugdíjas tanítónők.

A lámpákat elfelejtették meggyújtani. Az ég fekete, a régi város minden korma megtapadt egykedvű üvegén.

ANEMONE LATZINA (1942 – 1993)

Szerelmes ének csütörtökön

*Merő seb a tenyerem –
Rövid volt ez a szerelem!*

*Nyílt seb a szám –
tarthat-e tovább egyáltalán?*

*Üszkös seb térdemen –
Eredj már, maradj velem!*

*Bokámat a sebek ellepték –
Nem volt ilyen szerelem még!*

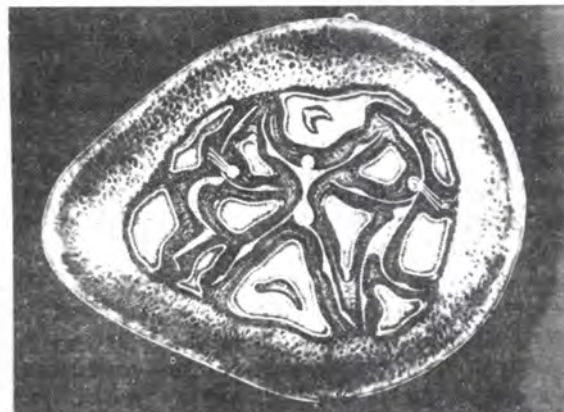
*Seb, mennyi seb –
Ha elhiszed*

MAJTÉNYI ERIK fordítása

REKVIEM KÖKÖRC SINÉRT

Csak külön és közlőrl fájdalmas, egészében szomorúan ismert és érthető, ahogy egy-egy újabb arc esik ki a körből. El kell fogadni, vagy bele szabad pusztulni. Kinek-kinek kinél-mennyire szakad bele a szál! Bár mindenik az égre kiált, még egyre növekvő összegűktől se áll el a lét lélegzete, áll meg a világ folyása. Hálstennek, mondhatjuk, különben mire Hégészó gyönyörű fehérmárvány síremlékét egyáltalán elkezdhette volna az a kétésfélezer év előtti névtelen faragómester, a család fájdalmának súlya alatt megáll az idő, beomlanak az élet kupolái, s a mi mai gyászunkra már se ok, se alkalom — sorra se került volna. Igen: továbbra is fennen ragyogó érzelmi, etikai érték, hogy egy-egy mindenkiért, de mindenki soha egyért!... A halál szezon-csokrot szed; csontkeze most kökőrcsinért nyúl ki. Egyenként tragikus ez a rémületes varázslat, égi bűvészmutatvány, pedig mindössze egy drága névsor. Domi, Erik, Géza, Anemone — s aki magát is odaszámíthatná, kitudja mikor élte túl mégis a túlélőit —: mint valami ősszel is, tavasszal is, nyárran és télben egyaránt kitartóan gyülekező és vonuló madárhad, akikhez felszállni, csatlakozni előbb-utóbb kötelessége lenne mindig valakinek s végül a többinek is mind, miközben elhagyott berkeink, réteink, nádasaink mégsem maradnak sasok és poszták nélkül, soha-soha el nem néptelenedhetnek. De ha már egyszerre nem halhatunk, ha nem adatik beleszakadva velük pusztulni, ilyenkor a többi körüláll, csak áll, aztán visszaül a helyére. Örízni egy-egy évszak, korszak nevetségesen törekeny határait. Megmutatni, hogy megmaradunk. Egy-egy műhely, egy-egy könyvtár, egy-egy anyanyelv határait. A kultúra ki nem hűlő fészkeit. Tél van. Lehet, hogy lesz bőviben jégvirágunk. De a kökőrcsin eltűnt a mezőnkrol.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Fuhrmann Károly: Egyszerűség

ÁBRAHÁM JÁNOS

HŰSÉG ÉS KOMPROMISSZUM

Amikor kimentünk a kertbe, egészen hátra a gyepűkerítésig, feküdtünk a birsalmafák árnyas takarásában a finom, illatos avaron. Tubica félt, én nem féltem. Addig feküdtünk és csevegtünk egymás mellett, míg az ő félelme és az én bátorságom egymásba akaszkodott úgy, hogy végül én kezdtem félni és ő kapott bátorságra. De az én félelmemet is férfias bátorság okozta, mert attól rettegettem, mi lesz, ha teherbe ejtem a kislányt? Takarékosan kiszabott, tökéletes testen jól éreztem magam, bár a bátorság-ból fakadt félelem majdnem megbénított. Bizsergő angyalbügyöröm épp csak pedzette rózsaszín hasitékát. Mégis egy kortalan liliputi nő adta oda ott magát egy hozzá méltó liliputi férfinak. Ez nagyon kente és olajozta firkós önérzetemet, s még ma is úgy gondolok rá vissza, mintha libazsírral fényesítnék a büszkeségemet.

Falusi gyerekek korán látnak üzekedő állatokat. Tubicának is titkos vágya volt, hogy kiismerje magát a fajfenntartás kérdéseiben. Messze elcsatangoltunk a faluszéli kertek alatt, megfigyeltünk egy-egy tüzelő szukát, melyet kanok hada üldözött, hogy valamiképpen meghágyják, de a szuka csalhatatlan szimattal választotta ki azt az egyetlen kankutyát, amely hozzá a legjobban illett, s amelytől szerelmeskedés után elválni sem tudott, hanem murisan egy testté váltak nyolc lábbal. Tubica úgy élvezte a jelenetet, hogy folyt el. "No nézd, mondta, két irányba szaladnának, de összeragadtak. Válaszd el őket" — parancsolta. De nem volt szükség közbeavatkozásra. Amíg a botot kerestem, hogy közejük sújtsak, a gondviselés a kutyák segítségére sietett: vége szakadt a hosszú és fájdalmas üzekedésnek.

Máskor Tubica megkért, hogy menjünk a bikatelep felé játszani és húzzuk az időt mindaddig, amíg valami látványban nem lesz részünk. S bizony sokszor meglestük, miként lökik a semmicske üszőt a kétszer olyan súlyos bika alá, az meg csak szagolgatja-nyalogatja előbb a nyákos hüvelyt, aztán nekiveselkedik és — mellé szúr. Csak harmadszori hágásra, amikor már kapacános orrlíán cseppent el a vér, sikerült a bikának a tinóba mélyesztenie hosszú, vörös dárdáját. De olyan istentelenül mélyre mehetett az eleven murok, hogy az üsző egyből felpúposodott, kislív gő-

bült, gerincét járompálcával dörzsölték-vasalták egyenesre az emberek. Ezen már nem röhögött Tubica, csak ámult azzal a hihetetlenül kék szemével.

Megnéztük azt is, hogyan vezetik be a csödör vaskos, ügyetlen hímtagját a kancába, láttuk, miként srófolja bűgátás során a kan a maga mókás dugóhúzóját a kocába, s Tubica kéjes borzongással nézte végig mindezeket a kegyetlen párzásokat. Meg volt győződve, hogy minden himállat borzasztó erőszakot követ el, hiszen látnivaló volt, hogy a nőstények, az üsző, a kanca, a koca csak áll szegény tehetetlenül, az égvilágon semmit nem kezdeményez, csak eltűri a durva ostromot. Borzongva mesélt nekem hasonló kegyetlen erőszaktevésekről, melyeket környékbeli zsványok követtek el a Nalánczy-erdőben serdületlen lányokkal, akik — a nagyobb hatás kedvéért — vagy belehaltak az erőszakos szeplőtlenítésbe, vagy a gonosztevők vágták el közösülés után a kis áldozatok nyakát, és csak hetek múlva bukkantak rá a jóemberek száz sebből vérző testükre. Nem figyelmeztettem, hogy a vér percek alatt megalvad; inkább elhittem neki a mesét, mert olyan jó volt együttborzongani vele.

Meséi és felvilágosultsága alapján arra gyanakodtam, hogy nálam érettebb fiúkkal is úz már ilyenféle játékot, s velem csak azért barátkozik, mert nagyobb biztonságban érzi magát. S tényleg, félénken és gyengéden viselkedtem vele mindig, igyekeztem minél kevesebbet tenni és beszélni, mert irtózatossan féltem, hogy cserbenhagy, s én azt nem bírnám ki, annyira szerettem. Hagytam, hogy mindig ő irányítsa a játékot, s érdekes módon a nő-uralom most nem bősztített fel, mint Aranka-Aurica esetében. Úgy viselkedtem, mintha soha nem lett volna dolgom egyetlen pici nővel sem, s ez az élehetlenségem megnyugtatta, de ugyanakkor fel is háborította. Tapasztalatlanságom okán jogot formált arra, hogy kihívóbban viselkedjek velem, mint másokkal. Tudta, nem komoly a tét; jobb tehát, ha az én karomba veti magát, s nem a nagyobb fiúkéba, mert ez semmiféle valós kockázattal nem jár. A dolog odáig fajult, hogy már ő is uralkodni akart fölöttem, s nemgyszer szemtelen erőszakoskodást követelt tőlem. Azt mondta, legyek én a gladiátor és ő a vértanú keresztény lány. Hirtelen

ihlettől megszállva megkötöztette magát, s megparancsolta, hogy szerezzek botokat, köveket és más kínzóeszközöket. De mielőtt játékból megölném, erőszakoljam meg.

— Hogy én? Na persze — habogtam, és haramia lettem és megerőszakoltam, noha semmiféle ellenállásba nem ütköztem. Egy szempillantás alatt mezetlenre vetkőzött, én pedig dermedten bámultam rá, szinte eszemet veszítve a vágyakozástól. Bénultan testéhez madzagoltam a karjait, lábait gyöngéden összekötöttem és elgyengülve végigtárogattam, majd hanyatt döntöttem hófehér-rózsaszín testét. Tilos zónái tejszínűen fehérlettek, szinte sugároztak. Ruganyos kis feneke alá nyúltam, melyet színlelt birkózásaink során annyiszor markoláztam már a ruhán keresztül. Most csupaszon éreztem kerekded, formálódó csípőit, lassan magamhoz emeltem, mielőtt teljes súllyal ránehezedtem volna domborodó ágyékára. A rablány ügyet sem vetett a játéka; szenvedetlen arccal tűrt, mintha csak afféle köznapi semmiségről volna szó. Hagyta, hogy simogassam, csókolgassam, csináljak, amit akarok. Az összekötözés elégséges ürügynek tűnt számára ahhoz, hogy átengedje nekem egész testét. Hosszan ránehezedtem, simogattam, pedzettem, ügyködtem-serénykedtem rajta, de semmiféle komolyabb kárt nem tehettem benne, hiszen az összekötözés miatt a lábköze el volt zárva előlem. Mégis később, amikor kiszabadult önként vállalt kötelékéből, megfenyegetett; "Megmondalak a papának, hogy megerőszakoltál."

Uram-teremtőm! Még csak épp az hiányzik nekem. Hogy az a nagy komoly sztyárimákhó Pamfil megtudja, mit művelek én angyalának vélt lányával. Mi lesz, ha tényleg beárul a kis dámapalánta? Ki fogja elhinni, hogy az ő beleegyezésével, sőt direkt felkérésére történt minden? De ugyan mi történt? Megkötöttem. A zsinag vörös csikjai tényleg látszottak a bokája fölött. Úgy látszik, a combjait mégiscsak szét akartam feszíteni, hogy széttörjem a kagylóhéjat.

A szerelemtől boldog voltam, ugyanakkor megcsaltam vele a hozzám közelállók, az egész hegyi nyámurengit, mindazokat, akikkel vérségi kapcsolatban álltam, hiszen az ő rovásukra ment a kámpé. Még abból a csekély érzelmi bagázsából is elvettem,

amit kizárólag nagyanyám számára tartalékoltam, s mindent a kis bulára pazaroltam. Ő meg ápertén kijelentette, hogy nem szeret, csak szívességből találkozik velem. Erre én mindent elkövettem, hogy magamba szerelmesítem. Mint egy lelkiismeretes pótmama, aki énekel, táncol, mesét mond, színdarabot játszik, csak valahogy beleimádkozza a rábizott porontyba az átkozott tejbegrízt; "méltóztass, drága, papiljál szépen", de a gyerek csak fanyalog, suta kis kezével félrelöki a kanalat, és minden igyekeztével azon iparkodik, hogy valahogy kiborítsa az utálatos masszát — így voltam én is a kényes dámapalántával. Minden tudásomat és képességemet latba vettem, hogy kivívjam szerelmét, és semmi hatás. Torkig lehettem volna az olyan szerelemmel, amelyik csak áldozatból és lemondásból áll, és meglepve tapasztaltam, hogy nem derogál nekem a megalázkodás, sőt jól esik, ha szenvedhetek érte, s bizony szenvedélgtem is olyan szenvedélyesen, mint egy provençe-i lovag. Werther keservei bújjanak el az én viszonzatlan szerelmem lelki gyötrelmei mögött. Gyerek lévén, akkor még úgy képzeltem, azonosak az érdekeink, s mi más a szerelem, ha nem érzékazonosság? Bűnbánat ébredt bennem a szegény kis Fingó Gyűkér iránt, akinek heveny szerelmi közeledését éppoly hideg közönnyel utasítottam vissza, mint Tubica az enyémet. Egyszerűen nem akartam tudomást venni róla. Egy férfi nem akadályozhatja meg, hogy egy nő szeresse őt, különösen, ha nem is tud róla, hogy a csaj szerelmes belé. Szeresse csak kedvére, emésze el magát, ha nincs benne annyi mersz, hogy bevallja, mi forr a belsejében. Csakhogy én kerek percc megmondtam, mi emészt engem, sőt tán még el is túloztam heveny érzeményeim, mint egy beteg költő. Tubica, a győzedelmes mégsem akart szeretni. Sőt úgy vettem észre, kedvét leli abban, ha kínozhat, s minél inkább rajongtam érte, ő csak azért is annál nagyobb méltósággal játszta a közönyöst. No megállj, majd megpuhítalak én!

Kelletlenül és félve kioldoztam kötelékeiből Tubicát; szerettem volna keresztre feszíteni, hogy ne szökhessen meg tőlem, én pedig nagyobb vakmerőségekre és egyértelműbb kegyetlenkedésre vetemedhessek. Tubica azonban a saját hasznára próbálta fordítani majrémat és meglepettségemet; azt mondta, most legyek én a rabszolga és ő a haramia, és engedelmeskedjek a szeszélyeinek.

De nekem már nem akaró-

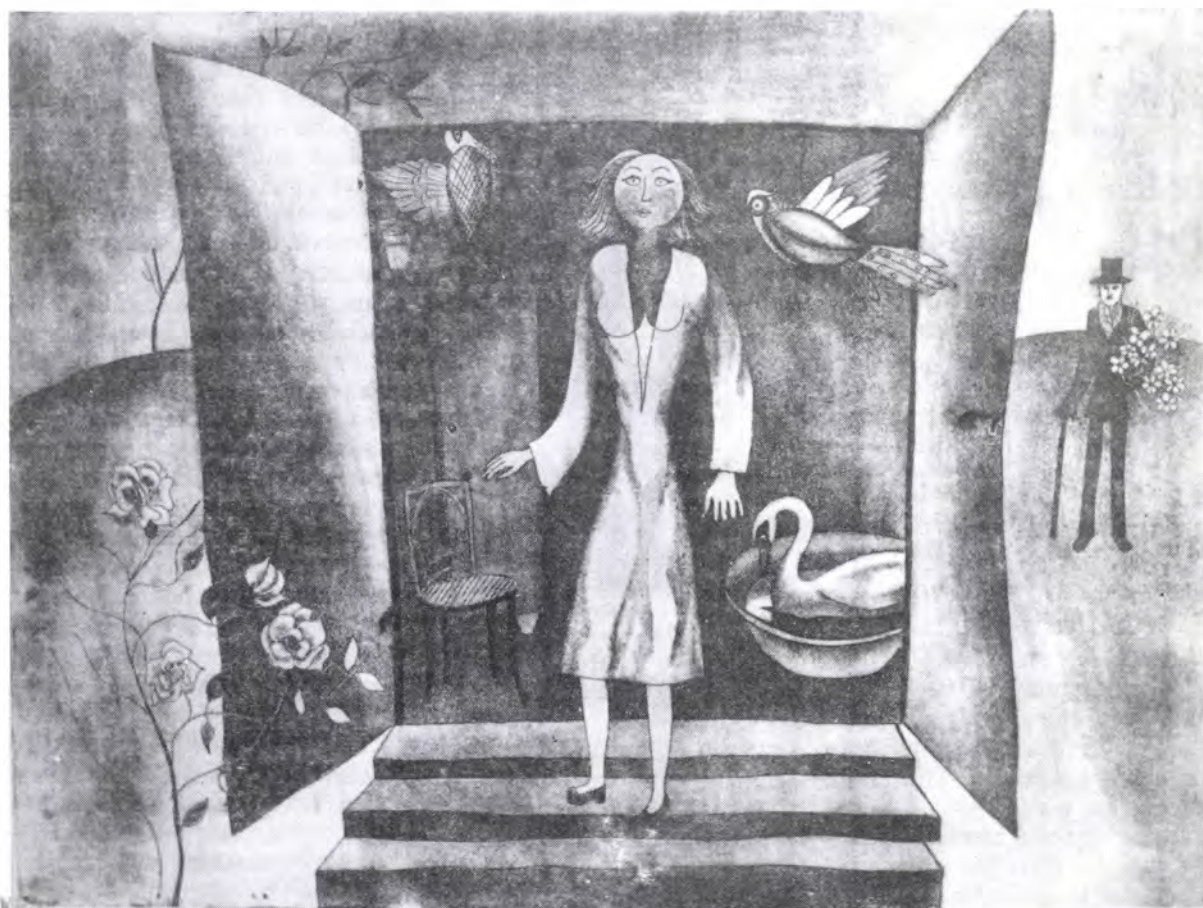
dzott az engedelmesség. Olyan úr támadt hirtelen a fejemben és a testemben, hogy a szédüléstől le kellett ülnöm a földre. Tubica szétterpesztett lábbal feküdt mellettem, s arra kért, hogy simogassam a nunabozóját. "Nézz be a szoknyám alá, nincs rajtam bugyi", mondta, és révedező, talányos arccal nézett rám. Megéreztem a veszélyt, de semmit sem tudtam megtagadni tőle. Irtoztam a csapdától, szeszélyes kedélyhullámzásától, mégis főlhajtottam a könnyű, virágos ruhát, amit észre sem vettem, mikor dobott magára. Csakugyan meztelen volt, ágyékán finom, ritkás, szőke árnyalatú pihe ütközött ki, de egyébként csupasz volt kis vörös hasitéka. "Csókold meg!" —

Gabrilla ezt soha nem tudta neki megbocsátani. Pedig Tubica egy árva szót sem szólt soha senkinek rabszolga- és vértanúlány-játékainkról. Különben sem volt árulkodós fajta. Ugyanvalóst belevaló kislány volt. Csak ijesztgett és hengegett. Örült, hogy van valami ütőkártya a kezében. De semmiféle megrendülés nem látszott rajta a történetek miatt. Sőt, később sem ütköztem semmiféle ellenállásba. Készséges és adakozó volt mindig, mint egy szelíd menyasszony. De feleségül nem kívántam már őt sem. Két vadóc domesztikált egyesülése mi más lehetne, ha nem a szerelem sírja?

Utána mégis úgy összelegettünk, mint férj és feleség. Még azt sem szégyellte a kis bula,

hogy nyári vakációban jártunk az Aranyosra fürödni. A fűzfabokrok között találtunk egy helyet, amelyet talán épp intim légyotok számára tervezett az isten vagy alakítottak ki az emberek. Kiformált, sőt kiépített hely volt, kifejezetten lízonok céljára. Sehol egy lélek a víz körül, a parton alig találni napos pászmát. Mindenhol füves-fűzes, sással benőtt part mered az égnek, s a vízben zöld lombok árnyai tükröződnek. A fűzfabokrok között volt egy kis fürdőház, oda bement Tubica, hogy levetközzék. Nem tudom, kinek támadhatott ilyen gondos ötlete, hogy fürdőházat eszkaláljon a parton, mert nem volt senki tulajdona, tehát mindenkié volt a tákolmány, amely

mint a nóta hősei: "Vagy alusznak, vagy nem hallják, vagy talán nem is akarják". Érdekes lesz gácsérmódra barátkozni vele a természet ölen, gondoltam. Már láttam magamat az átlátszó vízben. Csak a fejünk áll ki, meztelen, csapkodó karral, nagy igyekezettel hajtunk a part felé. Minden erőmet összeszedve, széles tempóval törtetek, hogy utóljérjem a mítoszok világából megelevenedett, gyönyörű sellőmet, ő meg kinyújtja a kezét, átfogja a nyakamat, s könnyedén lebeg a víz színén. Egész testével hozzám simul. Meg vagyok győződve, hogy ő sem gondolhat másra, mint én, mellkasommal megtapintom, gusztálgatom kislányosan duzzadó mellét, s a biztonság tudatában hajtok, ügetek a fürdőház felé. Már nem is tudom, hogy a képzelet vagy a valóság űz játékot velem, de a dereka alatt szépen átkulcsolom a kezemet, s ahogy a vízből vagy a tenger zöldjéből testét magasabbra emelem, melegség önt el; minden ízében érzem teste kellemes idegenszerűségét. A bűnös gyönyörűségtől pirulni kezd bennem a szépfiú-jófiú Angelusz, de ugyanakkor tüzel és buzdit Benga is, egyetlen eleven ideggé változtatja testemet, és akkor ő, drága szívem, harmatos bimbóm, te! Vér önti el a fejemet. A szívem zavarosan kalapál, kétségbeesetten próbálom összeszedni gondolataimat, mi történik, mit művelek, uramteremtőm, elmegy az eszem! Nagy későre egy kicsit megnyugszom, s akkor látom, hogy mindketten meztelenek vagyunk, fürdőköpenyét és minden ruházatát figyelmen kívül hagyta, és a lábikráját masszírozva kedvesen nyafog. Aztán se szó, se beszéd, váratlanul a nyakamba borul, s a deszkabodé fülledt félhomályában keservesen sír. "Most mi lesz?" — hüppögi. Előnt a forróság, s nyomban utána a hideg verejték. Szinte érzem, hogy párolognak ki belőlem a vízcseppek. Mit tettél, te álnok Picula? Hát már ezt a drága, ártatlan kislányt is elkárhoztattad, akit pedig sűrű tartó szerelemmé szándékoztál avatni? Hát van benned lélek, vagy bár egy makulányi becsület? Korholtam magam, de nem tudtam se tisztán, se egyenletesen gondolkodni, gőzöm sem volt, mi történt, egyáltalán megtörtént-e, amit elképzeltem és átéltem? Úgy éreztem magam, mintha egyik percben izzó kemence lapján sísiternék, utána meg valaki ledugna a jégverem torkába. Tubica sír a nagy, szőrös orangután mellemen, én meg szeretném ellökni magamtól, hogy

förmedt rám hirtelen parancsoló hangon. Megtettem, amit követelt. Utána arra kért, hogy simogassam hüvelyé belsejét. Azt is megtettem. A tiltott kis rózsás hasadék tiszta volt és erősen zárt, ujjamnak még az első perce sem fért belé. Rögtön megéreztem, hogy nedves-ragacsos, s máris szabadulni szerettem volna a kelepceből, melybe belemásztam. De úrnőm helyhez szögezett, s parancsára mozgatnom kellett az ujjamat, ahogy kívánta.

Miután a rabszolga megtette a magáét, az úrnő gyorsan lehajtott a szoknyáját, talpra ugrott és egyenes derékmal megállt előttem, aki illő módon a lábaim előtt fetrengtem. "Megmondalak papának, fenyegetett ismét. Elvetted a szüzességemet. Életed végéig börtönben fogsz rohadni."

Ez túl vastag volt játéknak.

hogy a kisdolgozását előttem végezze. Lekuporodott a földre vagy rákuperodott egy kiszuperált fazékra, két karjával átkulcsolta a térdét és kifejezéstelenül meredt a semmibe. Utána egy kicsit megborzadt, megrázkódott és elfintorította az orrát. Kész: a fazék halk, kissé sístergő, bádorgangú surrogása véget ért. "Van tiszta zsebkendőd?", kérdezte. Van, mondtam. Elkérte, kibontotta, szemesen átvizsgálta, és ha úgy találta, hogy elég tiszta, bizony beletörölte a gusztá kis nuját az én száj- és orrtörölőmbé. Attól kezdve aztán úgy intéztem a dolgot, hogy soha többé nem volt nálam tiszta zsebkendő. Nem szabad elkapatni a nőket. Ugyanis kiderült, hogy a bugykája éppolyan jól megfelelt a célnak, mint azelőtt a zsebkendőm.

A dolog betetőzése az lett,

csak félig-meddig zárt, de mégis menedéket nyújtott a hölgynek a vetkőzésre és ruhacserére. Gyorsan levetköztem én is, ülve maradtam a homokban és vártam. Vártam, hogy a vastag sásfüggönyön túl megloccsanjon a víz. De csend volt. Hátranéztem, semmi sem mozdult. A bokros fűzes láthatatlan mélységeiben megszólalt egy kakukk. Egy percre a fák lombjáról letörölődött a ragyogás, akkorácska felhő futott a Nap elé, mint egy sarjürend, aztán ismét felizzott a levegő. A meleg szellő alig lengedezett, pedig milyen jól tesz ilyenkor a hús zeфир! Lassan kászálódni kezdtem, szabályos tempóban készültem megkerülni a zöld függönyt. Mielőtt elindultam, be is szóltam ingerkedőn: Vigyázat, jövök! De Tubica nem vigyázott. Fel sem fogta a veszélyt. Jelzésemet úgy fogadta,

>>>>> folytatás a 20. oldalon

>>>>> folytatás a 19. oldalról

valamiképpen szabaduljak mind a megesett, mind az esedékes bűnöktől, de nem tudom eltaszítani magamtól, ismeretlen érzések kelnek életre bennem, megőrülök, gondolom ismét kétségbeesetten. Érzem, hogy ő is magához szorít, s erre a vigaszváró mozdulatra nem a félelem indítja, hanem gyönyörűséges romlottság, és bizony nem ereszttem el.

Valami nagyon csúnyát cselekedtünk, de fölségeset is. Valami megismételhetetlent, és egy hajszálnyit sem szégyelltük magunkat. "Valami borzalmas fog történni, ugye?" — kérdezte Tubica, de távrolról sem úgy, mint aki fél a kilátásba levő borzalmaktól. Ezt az áldott csajt, ezt a kicsi dámapalántát immár egész életre simuló testembe írtam. Emlékeimben tapogatóztam, sőt a jövő homályát is felkurkásztam egy kicsit: vajon szerettem-e valaha is valakit annyira, mint ezt a győzelmes leánykát? A nyilvánvaló és megcáfолhatatlan válasz, amely rögtön ajkamra tolult, az volt, hogy nem.

— Hogy fogok én most apu és anyu és az osztálytársaim szemébe nézni? — Ez volt Tubica rettenetes gondja. Megérintettem a vállát, de lerázta a kezemet. Mint ha egyedül én volnék a hibás.

Minden felelősséget rám akart hárítani. Beburkolóztam gondjaimba, s lassan, tétován öltözködni kezdtem. Más mód nincs, mondtam gondterhelten, most már férj és feleség kell hogy legyünk.

Tubica nagyot lélegzett. Könnytől maszatos arcát enyhe kis derű lepte el, mint mikor süt a nap és esik az eső, vagyis az ördög veri a feleségét. De nem szólt és nem bólintott és nem örvendezett, hogy igenis így lesz, így természetes. Csak egyszer-kétszer megsimogatta a vizes hajamat. Egykedvű volt és halálsápadt, ami egy cseppet sem illett örömfakasztó bimbó szépségéhez.

Egy gyerek, akár fehér, akár fekete, mindig egy másik gyerekre emlékeztet, mint ahogy a kiszikkadt vénasszonyok is majdnem mind hasonlítanak egymásra. Ebből a szempontból Pamfil tanító demokratikus érzelmű volt. Nem rótt meg amiatt, hogy fekete létemre szemet vetettem lányára, a született entellektüel fehér galambra. Én a csóró, akinek igazság szerint nem is volna szabad, hogy szeressen, ahogy az a nótában írva van.

Nem tudom, mondtam-e már neked, hogy koraérettségi zavaraim voltak, de bizony Tubicának is. Ez a női kiadású Győzőcske olyan hamar kezdett el kifomálódni, hogy állt meg a szegény

tanító esze. Hónaponként nőtte ki a ruháit, és szinte szemlátomást ütköztek ki a másodlagos nemi jellegei. Olyan finom didikéi voltak, mint egy-egy félszeg úrialma. Karja, lába szépen ki-gömbölyödött, és a csípője táján vékonyan, de láthatóan kezdtek lerakódni a tömött kis zsírpárnák. Igazi kicsi nő lett a gyermeklányból, olyan cuki csaj, hogy kívánni se lehet jobbat.

Az ám! De mikor egy ilyen kicsi csajigaziból a hozzá illő, nem is olyan liliputi férfié lesz, akkor a főgond nem az, hogy férjé-fel-séggé kell változni, hanem az, hogy a leánykérés során esetleg színt kell vallani. Esetleg? Vagy épp muszáj? Ki látta? Látta valaki? Akkor meg minek gyónni? Nyomban elhatároztam, színval-

és elhatározásában hajthatatlan maradt mindaddig, amíg közbe nem léptem és el nem magyaráztam, hogy az elégtelen és az elégséges éppúgy borotvaélen lavírozik, mint az örültség és a zsenialitás, és akkor egy kegyes mosoly kíséretében megkegyelmezett nekünk a tudós férfiú.

Mellesleg szólva, Isten őriz, hogy valaki arra vetemedett volna, hogy vizsgák útján győződjék meg a lekvári szellem állapotáról. A nebulókat erről hiába is kérdezték volna, siralmas képet festettek volna róla. Mégis mindig mindenki átment a vizsgán. Mert a papa és a mama már vizsgák előtt jó előre füstre helyezte a tanító úrnak szánt sonkát, szalonát, és a vizsgát kenegető anyagot mindig időben elküldték a ta-

hogy lapáttal vájkálódjak a latrinában!

— Mindenki ott keres magának menedéket, ahol legjobbnak látja. Ha te leereszkedtél a budi-ba, azt jelenti, hogy megfelelő ember megfelelő helyre került — humorizált a tanító úr. Engem vetett fel a düh. Szerettem volna durván visszavágni, de hiába masszíroztam a gögyimat, semmi jó kontra nem jutott eszembe. Le voltam győzve, le voltam forrázva. A nagy párnó értelmiségi lehengette — kaloda lenne a hálózásukja. Kétségbeesett benyomást kelthettem, mert a továbbbiakban lemondott a kérdészködsérről, sőt az egész társalgásról meg vitáról. Magamra hagyott, éreztetve, hogy részéről a kihallgatás befejeztetett.

Lassanként ez a szerelem is alámerült a tudatomban. Mars a lomtárba a többi lerongyolt holmi közé — dirigált Benga, és Angelusz engedelmeskedett neki. Csak a kicsi nő hasát láttam néha-néha, azt a szép fehér, formás gömbölyű hasát, amelyet fürdés közben oly élvezettel simogattam, s amelyik most ki tudja, kinek domborodik. Mert 1940-ben a Pamfil család végképp eltűnt Lekvárból. Azt kívántam, tűnjön el a csaj a képzeletemből is, úgyis csak félreértés volt az egész. Még nem is konfirmáltam, ami lekvári viszonylatban azt jelenti, hogy hivatalosan nem léptem legénysorba, és tudatom alján már három nő hevert használhatatlan lim-lom gyanánt: Stámpa Aranka-Aurica, Gánuj Zsendice és Tubica, a győzelmes tanítói dámapalánta. Corinát, Fuszulykát és Vak Klárit csak azért nem számítom az alámerült lim-lomok közé, mert hozzájuk még vissza-visszatértem, valahányszor megfáradtam az élet útjain. Igazság szerint azonban a nagykorúságot igazoló konfirmációig, tudatom lomtárában már hat lerongyolt csaj hevert. Sok ez vagy kevés? Salamon király teljesítményéhez képest kétségtelesen kevés. Mert énnálam egyelőre csak hatan, utána tizenhatan lettek az ágyasok és csak hárman a hitvesek. A fűzfák alatt hétszer nősültem ugyan, de törvényes feleségem csak három volt. Az utolsónál, Gyöngyösnél, azt hiszem, végképp meg is állapodtam. De nem azért, mert olyan jó, hanem mert semmi garancia arra, hogy az utána következő jobb lenne. Tehát a hűség nálam kompromisszum. *Édesanyám, nekem az kell, az a rongyos régi.* Mint a nótában. Százszor inkább a megszokott régi, mint a szokatlan új, akinek szeszélyeihez már hozzászokni sem tudnék. Vagyunk így néhány százezren Transzilvániában.

Kopac z Mária grafikái

lás nem lesz, csak leánykérés.

Egyszer már közbeléptem Tubica érdekében, amikor a kerteszetben űztük a tudományokat, s én elmagyaráztam Pamfil tanító úrnak, hogy az elégséges voltaképpen egy meghamisított elégtelen, hiszen van nevelői jóindulat is a világon, és senki sem tudja, mikor elégséges egy gyerek tudása ahhoz, hogy ötöst kapjon és mikor elégtelen annyira, hogy négyestől egyesig minősítsék ostobaságát. Különben Lekvárból soha egyetlen gyereket sem akartak pótvizsgával terhelni. Ott vagy átment, vagy osztályismétlőre bukkott az ember. Furcsa mód épp annak volt egy vastag és tárgyilagos elégtelenje matematikából, akinél az ember a legkevésbé várta: Tubicának. Pamfil tanító úgy írta be a négyest a nagy osztálykönyvbe, hogy mind a két szemé sirt. De nem adhatott mást még a saját lányának sem, mert igazságosnak kellett lennie. Úgy nézett ki a dolog, hogy elhúzza, osztályismétlőre vágja a lányát csak azért, mert van pedagógiai morál is a világon. A felesége nagyon háborgott és kitámadta érte, de Pamfil tanító hősiesen hallgatott

nító úrnak. Tehát a morál mégsem volt olyan nagy, mint hírelett.

Gondoltam, a leánykérés ügyében is megértő lesz Pamfil tanító úr, de amikor hebegve-szorongva előhozakodtam koraérett, de halasztást nem tűrő helyzetünkkel, akkorát röhögött, hogy elhallatszott Bukarestig, sőt tán Bécsig is. Percekig hahotázott az egyébként savanyú és komor sztyárimákhó.

Egy ideig bizalmatlanul hunyorgott rám, aztán körbecirkulált. Mintha szaglászott volna. Annak idején én is azok között a legénykéek között voltam, akiket a szellem szolgálatában egy csőrő által az iskola-budi bűzös vermébe lebecsátottak, s gondoltam, a régi szagokat akarja kipuhatolni rajtam. De nem. Pamfil tanító úr fennen hangoztatott demokratikus érzelmei ellenére, valamiféle eredendő cigány-szagot szimatolt rajtam, ami időtlen idők óta egy kis utálkozó megvetéssel tölti el a jobb embereket.

— Túl barna vagy, Gabrilla, és túl fiatal — mondta.

Ez fájt. Kővé meredten álltam egy ideig, s nem tudtam, mitévő legyek.

— De arra jó voltam, ugyi,

IMREH ISTVÁN

A forradalmár rétyi tiszteletes úr

Emlékezés Bíró Sándorra

Díszvendégnek kijáró karosszékekkel kínálva, hadd invitáljuk meg ez alkalommal az emlékezés ünnepére Bíró Sándor uramat. A főhajtást is megérdemli a posteritástól, hiszen abban, hogy 1848 tavaszán és nyarán Háromszéken nagyot mozdult előre a világ, neki is része volt. Rendkívül nagy embernek igaz nem mondható s példát se csupán róla ajánlatos venni, hiszen ma sokunknak azt kell megtanulnunk, hogy indulatainkat igába fogjuk, nem azt, hogy szabad vágára korbácsoljuk. Körülötte azonban forrt, sistergett mindig a világ, s szóval, de tettel is hitért vívott, emberre szabottabb világért küzdött. Emlékezete parázsát ezért élesztget-nők.

Bíró Sándor Udvarhelyszéken, 1818-ban Felsőboldogfalván született. Tanulóéveit az udvarhelyi református "anyaiskolában" töltötte el, s itt félétanít "ékesen szólást" is tanított. Pályája, cselekvő élete, azonban igazában Rétyen kezdődött el. Ebben a háromszéki faluban lett lelkész, "hatszónok". Itt szolgált 11 évig népét; de úzöttje is volt becsvágyának, annak a törekvésének, hogy írásaival tisztes nevet szerezzen magának. Protestáns egyházi és iskolai lapokba írt cikkeket, halotti imája nyomtatásban jelent meg.

Közéleti síkon a reformkor divatos mozgalmát, az italozás elleni harcot támogatta. Rétyen például újesztendei beszédében oly meggyőzően érvelt, hogy 512 tagból álló mértékletességi egyesület alakult szónoklata nyomán. Arkoson az unitárius templomban ostromozta és térítette ugyancsak sikeresen a részegeskedőket. Beszédei nyomtatásban is megjelentek. 1846-ban pedig kolozsvári nyomdászok szedték ki (Bartha Andrásal együtt írott) könyvét: "Pálinkatan az erdélyhoni minden valláson lévő falusi iskolák számára". A szövegben több vereszet is szerepel. Ilyen-szerűek:

"A kancsóban élő méreg
Gyöngyözik;
Meginni az ember mégsem
Irtózik."

1848 forrongó tavasz végi, nyár eleji napjaiban — ekkor 32 éves — cselekvő részese a társadalmi harcoknak, és lelkes, sikeres szervezőként válik ismertté; mégpedig jelentős radikális, nép-

párti értelmiségiként. (Ezt a minősítést a Bíró sokra tartó Egyed Ákos fogalmazta meg és ő jelölte ki helyét is a forradalmi Kiskomitében.)

Az első számottevő elvi kérdés, amivel szembekerült — ő, Kossuth, Széchenyi, Wesselényi olvasója — a székely úrbériség kérdése volt. Ismeretes, hogy annak a fikciónak a jegyében, miszerint a székely székekben csak székely örökség (siculica haereditas), tehát földesúri jogon bírt majorságföld van, ott a jobbágy-felszabadításról szó nem lehet. S miközben Erdély-szerte birtokba vette földjét az úrbéres, a székely jobbágy jussát nem akarták elismerni. Bíró Sándor nem volt hajlandó elfogadni ezt a jogfosztást. Az április végi napokban többek között Rétyen tagadják meg a robotot a jobbágyok, s nemesellenes forrongásukat a széki vezetés papjuk lázításának tulajdonítja. Bíró Sándor e kérdésről Kossuth Lajost is tudósítja, jelentvén, hogy egyes földesurak állítván, hogy a Székelyföldön nincs úrbériség, továbbra is robotra erőszakolják zselléreiket, nemzetörségbe állni pedig nem engedik őket.

A nemzetörség szervezése különben is szívügye volt. Kuszko István jegyzeteiben megörökítődött az, hogy az Alsócsernátonban tartott gyűlésen ő elsőként tűzött "nemzeti rózsát" a mellére s első volt a nemzetörség állításban is. A miniszterelnökhöz június 4-én írott levele alapján Jakab Elek így örökíti meg néhány cselekedetét: "Ő a nemes-ség egy része ellenzése dacára, kezét fogva Székely István honfirtásával, május 28-án csak saját falujából 160 urbéresből, néhány nemes és három (határőr) katonai egyénből katonailag szervezett és a haza védelmére nemzeti lobogója alatt magát hittel kötelezett

székely nemzetörséget alkotott".

Gál Sándor és Klapka György székelyföldi küldetéses további mozgósító cselekedetekre is lelkesítette. Felkereste a miniszteri biztosokat, és — mint Jakab Elek írja — biztosította őket arról, hogy "600 főből álló kis falujából egy század önkéntessel maga meg fog jelenni a szegedi táborban. Hazatérve a népet fölszólította, szava oly meleg részvétre s akkora visszhangra talált, hogy 12-13 éves bátor székely ifjak és 60-65 öregek(is) készek voltak vállalkozni az elmenésre".

Október 16-án Bíró Sándor ott van az agyagfalvi réten. A gyűlésre sereglett tízezrek látványát így örökíti meg: "A különféle öltöztű népcsoportok, az ezerenként tarkáló nemzeti lobogók, a dobok zöreje, a trombiták harsogása, a fegyveres gyalog és huszár székely ezredek díszöltönye, a gyalog- és huszárbandák zenéje, a sor és nemzetőr századok tisztjeinek vezényszava, a csapatkanyargások és igazodások, valami borzasztóan elvarázsoló tábori alakot tüntettek a vizsgáldó előtt."

Háromszék csodálatos önvédelmi harca idején szerepe megnövekedett. Gál Dániel és társai mellett Bíró egyik vezető egyénisége volt a Kiskomiténak, annak a csoportnak, amely a választást követelő gyötrelmes helyzetekben mindig a legforradalmibb megoldást propagálta. Radikálisok között is legharcosabbként hívták össze népgyűléseket, szölt a székgyűléseken, ott lehetett őt látni a tábortűzek mellett, egy-egy eseményénél ő volt a főszereplő; s a rétyi református pap gyakorta érvelt Tánácsis, Petőfi szellemében és prédikált új világnézetet a görög, francia és magyar forradalmakból véve a textust, hirdetvén azt, hogy "Minden ember egyforma és testvér".

Az 1848-49-es Történelmi lapokban közzétett emlékezésben (1896. VI. évf.) olvashatók róla e szavak is: "Szava dörgős, kedves csengésű, hatás, kebelrázó, kedélyt villanyozó, az egész ember a szabadság leglelkesebb fia, s Háromszék egyik legbátrabb hős védője".

A kötöttségek megkövült rendszerében felszínre jutni nem tudó erő 48-ban végre kitörték tespedésre ítéltégükből, a lefojtott energiák eget kértek, a szabadság permelő áldása nyomán gombamódra jelentek meg új intézmények, tűntek fel vezérségre alkalmas és elhivatott emberek, ágyúöntő Gábor Áronok, s a semmiből hadiipart teremő székelyek. És a hadilapok is megjelentek ott, ahol azelőtt hírlap-irodalom sohasem volt. A négy erdélyi Újság közül egyik Kézdivásárhelyen látott napvilágot, a másikat pedig a rétyi tiszteletes úr szerkesztette, írta Csíksomlyón.

Bíró Sándor ugyanis számot vetett magában azzal, hogy a szabadság "megvédésére katona kell, ő tehát... Csíkba ment; Gál Sándor ezredesnél jelentette magát, s katona lett". Itt örömmel fogadták, s kapitányi rangban a gyimesi passzust védelmező századhoz helyezték. Ezredese azonban a sokoldalú, lelkes Bíró többféle munkakörben is igénybe vette. Mondhatnók — Kemény Gábor jelzőjét kölcsönvéve, — hogy "sajtófőnök"-nek tekintette. Németh László kormánybiztost pedig a szentdomokosi és hermányi ágyúgyártás dolgában tájékoztatta.

Szálláshelye a csíksomlyói zárdában volt. Itt született és jelent meg hetenként kétszer a Hadi Lap (1849. május 27. - július 2-á között), majd melléklete a Csiki Gyutacs (1849. június 4. - június 14.) 1849. április 29-én közölt egy kis nyomtatványt, hogy "Csiki ezredes Gál Sándor úr rendeletéből, felsőbb engedelem és jóváhagyás reményében hírlapot indítunk meg mű is Hadi Lap cím alatt".

A szeredai lapindítást megkönnyíti az, hogy itt megvolt hozzá a Kájoni-nyomda hagyatéka, a kézisajtó és a századokat látott betűk. "Ócska, kapott nyomda", "vásott betűk" fegyvertárát mozgósítja Bem apó szellemében Gál Sándor, s vállalja a munkát Bíró Sándor. A technikai teendők a ferences barátokra hárulnak. (Őket 48 után, az üldöztetések idején megkínózták, s nyomdájukat is elvették.) A főszerkesztő, mondottuk, a somlyói rendházban lakott. "Jobb lakhelye (író) S(ándor)nak — ol->>>>>> folytatás a 22. oldalon

>>>>> folytatás a 21. oldalról

vashatjuk a Történelmi Lapokban — nem lehetett volna ennél. Ő, Gállal egyetértve, a nyomdát megvizsgálta, s egyes-egyedül Simó őrmester segédírnoksága mellett hírlapot kezdett szerkeszteni. (A Hadi Lap) Csakis éjszaka szerkesztődhetett, mert a szerkesztőnek nappal katonai gyakorlaton kellett lenni, századja élélmé és ruházatjáról gondoskodni s az őrségi pontos szolgálatra felügyelni, tehát csak az éjnek némely óráiban történhetett meg a szerkesztés."

A Hadi Lap első számának be-
köszöntő vezércikkében Bíró Sándor örömteli önérzettel írja: "Mű hírlapot szerkesztünk Csíkban... Hargita és Gyimes vadrózsái között. És az önök kebelét bámulat döbbsenti meg ugyebár e merész vállalatot?" Bennünket az is jólesően lep meg, hogy ennek a frissen sarjadó vadrózsa rügyecskének az istápolója, ha úgy vesszük a távoli provincia peremvidékének kicsinyke hőse, nem Székelyföld-centrikus, hanem a világszabadság eszméjét dicsőíti és az elnyomott népek testvériségét érzékeli. Kelet- és Délkelet-Európa tág térségének lakóihoz ily szavakat intéz: "Varsó, Csernovic, Pétervár, Jasi, Bukarest és Konstantinápoly sötét ege felé" is sugárzik az újság mondanivalója: "mert célja lapunknak fényt, sőt derűt sugározni ott, hol sötét az ég és a nép fölött; szolgálai álmából ébreszteni a népet, melynek hátán gögös zsarnok ostora pattog, és eltörni a vasbékót, széttépni a rabláncot, mely embernek — bármely részben a világnak — lábain csörg."

A népért lelkesülő, úri önkényt gyűlölő szerkesztő azokkal is eleve vitába száll, akik részéről fejszaváló bizalmatlanságot és gunyorosságot vár. Elmondja, ne féltsék a lapot, hiszen papíra vastag, mint a csíki vászon, miből készült, betűi pedig avatagok, mint a falak, melyek között nyomják. A plebejusi, a népi indulat kergeti a szerkesztő tollára ezeket a sorokat is: "... kik még most is csak a kvekkert és frakkot, meg a tarka dolmányt ítélgetik, és nem az embert, ... kik még most is csak a dolgok kérgén rágnak, belsőjükbe bénézni nem képesek, — azok e durva papirosu lapot ne olvassák. A puskatusra s kardra nem termett piskota mar-ku urfi potyolat ujjcskáit megsérti a csíki papirosból készült hadi lap."

A szabadságért és a népért küzdeni kívánó sajtóorgánusról még azt is el kell mondanunk, hogy súlyos körülmények közepette kellett a "propaganda-szolgálatot" vállalnia. Nagy Sándor

— a Gábor Áron hadsegéde, a háromszéki önvédelmi harc krónikása — azt írja, hogy hazafias buzgalmában Bíró "sok kósza hirt való gyanánt közöl; csatáinkat, veszteségeinket nagyitva, szépitve festi. Kristóf György — a filológus tudósi posztjáról szintén úgy ítél, hogy a lap "hírei nem megbízható naivságok". Igaz, hozzáteszi, hogy mindez olyan lelki táplálék, amely "a lelkesedést, a szabadságharc mellett kitartást fokozni nagyon is alkalmas".

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc utolsó hónapjaiban a Hadi Lap hasábjain megjelent hírek, tudósítások az akkori életérzés egy formájának is dokumentumai. Sokan ugyanis immár rettegnek és készek a képzeletük által kedvezőre formálgatott híresztelgetésekbe vetni bizalmuk

Székely porták Kovács Géza rajzai

horgonyát, hiszen a cári birodalom — egy héttel a Hadi Lap megjelenése előtt — már közölte kiáltványban: elindította csapatait, hogy mentse meg a végomlástól az osztrák császári erőket.

Nem egy tudósítás valóban gyermeket, mesészerű, de kifejezője annak a szinte folklorisztikus külpolitikai hiedelemvilágnak, amelynek egyik formálójá, Bíró százados önmagával is igyekezett elhíttetni, amit olvasóival közölt.

Mutatóba hadd álljon néhány sor a gyimesi szorosról 1849. június 6-án készített tudósításból: "...a felső kapuval szembe emelkedő torlasz mellett lerándultam az alsó kapuhoz, meglátni azon roppant muszka táborn, melyről egy asszony a fonóba azt beszélte, hogy: ő meg is olvasta, s isten ügyességén(!) egy millionál is több volt.

Én a pallisádok megett láték két mosdatlan szurkos kozákok, csüggeteg fővel és hüvelyébe dugott karddal, felénk átkukucsálgatni; és láték két muszkát állani fegyvertelenül sarkig érő zeke kaputban, rossz csizmában a vám kapu mellett.

A mieink a moldvai zsidótól vásároltak, keresztül a kapu rostélyzaton nádmézet, kovát, fűgét,

török pujszkat és bort... (a kereskedő a Kossuth bankót elfogadta, a német kétforintost nem, mondván:) "Az österreich császár trekut, münk nem adni segítség. A Kossuth a császár. Erre a vásárló 20-30 legénység, roppant háromszoros éljént kiáltott. Vásároltam én is egy fél kupa bort; — folytatja Bíró — a kaput kinyitattam, a küszöbre felálltam, a muszkákat odaintettem, vállait lapogattam, és borral kínáltam. A muszkák megtudták, hogy Kossuth kapitánya vagyok, tehát tiszteletből vonakodtak kezemből elvenni a bort. Háromszor kellett sürgetnem. Végre csakugyan elvették; jobb kezeiket mejjőkre tették s a megalázkodás teljes kifejezésével meghajtván magukat előttem szinte térdig, megitták boromat és sipkájokat levéve, köszöngetve, végre dudorászva

eltávoztak."

A szerkesztő azt is megtudta, hogy az oroszokra a Samil bey (!) vezette cserkeszek súlyos vereséget mértek. A megmaradt 90 ezernyi haderő kettéválva Bécs és Orsova felé távozott Moldvából. "Egyéb aránt — írja — semmi mozgás, halotti csend. Annyira félnek a magyarok beütésétől, hogy minden kis dombon lármá van, s égő kanócos örök sétálgatnak mellettök". Így válik sajnálónivalóan kedves-alázatossá cár Gyimesnél lézengő harcosa, a haderő számra sem jelentős és még fél is a magyar támadástól. A példázatok természetesen még sok hasonlóval folytathatók.

A valóságot bálványozó, azt mindenek fölé helyező olvasónk joggal emelhet óvást a valótlan-ságot nyugtató panáceként bőkezűen mérő hadilap-szerkesztő eljárása ellen. Azt azonban talán mérlegelni kell, hogy milyenné is válhat egy igaz célokért kora haladó eszméiért gyözedelmesen küzdő férfiú lelkiállapota, amikor végül rátör a jövődőt omlasztó kudarc rettegése, felsejlik előtte a bukás lehetősége.

A kortárs Jakab Elek azt írja Bíró Sándorról, hogy demokrata gondolkodású és kissé egzaltált. Kuskó István a későbbi 1848-49-

es Történelmi Lapok szerkesztője — a nagy idők nagy emberének tartja, olyannak, akit a kor teremtett, akiben a vezetői képesség sokoldalúsággal párosult, bátor és erélyes katona volt és kivált, mint "népvezér". Egyed Ákos Háromszék önvédelmi harcának krónikása eszmetársai körében látja és látatja őt, mint a Kiskomité egyik vezetőjét, tehát mint a legradikálisabb csoporthoz tartozó, tudatos forradalmárt.

A szabadságharc hadi lapjait felleltározó és íróit, szerkesztőit számbavevő Kemény G. Gábor köztársaságpárti demokrataként tiszteli és idézi ezeket a szavait: "Mig tart a forradalom legyetek minden, katona, földművelő, kereskedő, mesterember", vagyis legyen: honvéd, miként a rétyi tiszteletes úr is honvéddé vált, a maga szabta törvény szerint.

A gyimesi passzust odahagyva, harcolva, folytonos csatározások közepette kellett Kolozsvár felé vonulnia. Bánffyhyunad táján az összeütközések egyikében a balvállán meg is sérült. A katonai táborn 7sibónál hagyta el és lett bujdosóvá. Az álneve Gergelyfi András volt (lehetséges, hogy nemrégén még a Hadi Lapban megjelent verset — "Székely utász dal" — is ő szignálta Gerőfi utász hadnagyként).

Ezen a néven véte fel magát a debreceni kollégiumba teológusnak. Kis idő múltán Szatmár megyében, Vetésen nevelősködik. 1853-ban tanítványaival beutazza a Habsburg-birodalmat, amelynek császárat, ő a republikánus oly régóta detronizálni kívánja. Beletanul a gazdatiszt-ségbe, majd Kővárvidéken válik haszonbérlové.

Az, amihez a kiegyezés táján visszatér, az az iskola és az egyház, tágabban a köz dolga. Dénnek még polgármestere is lesz, tanintézeteket, oktatást pártfogol, a dési egyházkerületnél 1867-ben algonodnokává választják. Idő múltával különben Monostorszegen, Retteg mellett vásárol birtokot. Itt hal meg, 1877. december 8-án.

A székely székekben (Udvarhelyszék szülöttét, neveltjét, Háromszék prédikátorát), önvédelmi harcának jelentős alakját, Csík-, Gyergyó- és Kászonszék első hadilapszerkesztőjét sokáig halottnak hitték, majd megmenekülésének őszintén örvendtek.

Minket is örvendeztet az, hogy Tamási Áron krónikájában, a Hazai tükörben immár örökre ott áll Rétyen a helybéli pap, bizonyos Bíró Sándor nevű, nagy heveséggel szólva, akiről mezítlábas falusfele azt mondja: "A nép papja!" és akinek hívei megfogadják, hogy: a kinyilvánított jogok mellett vigyázzban fognak állni.

KÓDEX—

A harangok a pápa ágyú — mondta II. József, amikor VI. Pius 1782-ben Bécsbe látogatott. Nevezték a harangot a templom szívének is. Magyarország legrégebb ismert harangja 1272-ből való és a Heves megyei Balat nevű helységben állott. A törökvilágban, mivel a muszlim vallási liturgiának nem tartozéka a harang használata, a nép a minaretekben megjelenő műezzeinek "bőrharangoknak" nevezte.

Az istenbe mint az ember teremtményébe vetett hitet nemcsak a keresztények, hanem a zsidók és a muszlimok is vallják. De ennek a hitnek az irányán keresi az összes vallás a földi világot felülmúló legfőbb lényt. A keresztény istenhit azonban lényegesen különbözik mindeztől a vallásoktól, mind pedig a tiszta filozófiai egyistenhittől. A Biblia Istene nem az első mozdulatlan mozgató, vagy a látható világon túli legfőbb jószág, amint Platon, Arisztotelész s nyomukban sok filozófus posztulálta. A bibliai leírások úgy mutatják be Istent, ahogy Izrael népének megmutatkozott: mint aki teremtként állandóan tevékeny ebben a világban, részt vesz teremtményei, az emberek életében, segítségére siet a bűnbe és halálba bonyolodóknak.

Amíg a keresztrefeszítés szokásos kivégzési mód volt, nem vált szimbólummá, a megváltó alakja csak később jelent meg rajta. Bizáncban és Nyugaton is a IX. században jelenik meg először a megfeszített Krisztus képe. A XIII. században kiteljesedő misztika teremtette meg a gótika kínhalált haló Krisztus-képét, annak a tanításnak a jegyében, hogy a Krisztussal való együtt-szenvedés az üdvösséghez vezető út. A művészetben ez a lényegében a gótika korában kialakult kép maradt meg napjainkig, amelyen már inkább csak a korok stílusa, az alkotók tehetsége hozza létre a változatokat. A magyar képzőművészetben Fadrusz János alkotta az egyik legszebb krucifixot, mely síremlékét is díszíti a Kerepesi temetőben.

A középkor értelmiségének nemzetközi nyelve a latin volt. Ezen a nyelven folyt az államigazgatás, a törvényhozás, a bírászkodás. Ez volt a teológusok, a tudósok nyelve. Természetesen az egyházi életé is. A korabeli iskolák mindenikében latinul folyt a tanítás, ám a diákoknak nem csupán a latin nyelvű szövegekben kellett jártasságot szerezni, hanem fel kellett készülniük arra is, hogy a nép nyelvén prédikáljanak, a szentírás szövegét magyarázzák. Ennek a reformáció után még jobban megnőtt a jelentősége.

A XVI. század közepén IV. Pál pápa tett kísérletet arra, hogy visszaállítsa azt a hatalmat, melyet egyháza a középkorba élvezett. Korában újult erővel tombolt az inkvizíció, hiszen jelszava az volt: "Ha apám eretnek volna, magam hordanám a rózsát a máglyára!" Az ő nevéhez fűződik az INDEX — a tiltott könyvek jegyzékének fogalma. Ezen a listán szerepelt a biblia valamennyi nem latin fordítása, valamint Erasmus összes munkája csakúgy, mint a Dekameron.

Magyarországon a falusi plébánosok már Szent István korában is anyanyelvükön tanították híveiket az imádságokra. A Miatyánk magyar szövege már ekkor, tehát a XI. század első felében kialakult. Ez a Szent István kori magyar imaszöveg csak alig valamiben tér el attól, amelyet a keresztények napjainkban a magyar templomokban imádkoznak. Ezer esztendő viharain keresztül a nyelv máig megőrizte az első királyunk korabeli magyar papok tanítását.

—INDEX

(MEG)EMLÉKEZÉSEK SODRÁBAN 12.

Erkel Ma!

A magyarság annyira bámulja európai önmagát, hogy hajlamos elfeledkezni igazi mivoltáról.

Erkel-év kapcsán ez az első gondolat, ami eszünkbe jut.

Hogy miért?

Mert a XIX. század magyarsága éppen azt igyekezett elérni, hogy európai önmagunkról a közfigyelmet igazi valónkra irányítsa.

Bartók is a Kossuth-szimfóniából nő ki, igazi valónk kereséséből. Neki és kortársainak megadott, hogy ezt az igazi valót, az Este a székelyeknél-t, a Medvetáncot, az Allegro barbaro-t felfedezhesse. De ahhoz, hogy idáig jussunk, egy egész századra volt szükségünk a magyar zenében: verbunkosokra, magyar udvari táncokra, népies és népi műdalokra, nemzeti operára, lelkesen kibontakozó népdalgyűjtésekre és persze nemzeti költészetre, prózára, festészetre, szobrászatra, színműírára. Egyszerre kellett volna mindent elérni, 100-200 éves lemaradást behozni! És most elvárnánk, hogy még a XX. századi magyar kultúra munkáját is ők, a XIX. századiak végezték volna el helyettünk. Megmosolyogjuk botladozásait, értetlenül megyünk el korszakalkotó munkáik mellett. Mindent az akkori Európához, és nem az adott körülményekhez viszonyítunk. Párhuzamokat keresnénk, de hiába! Ha volt is ilyen, óriási erőfeszítés árán jött, jöhetett létre. Nem érdemes Wagnert keresnünk a XIX. századi magyar operatermésben. Elégedjünk meg azzal, amink van. Azt sem ismerjük mindig jól, alaposan. És nem is mindig értékeljük a maga teljességében. Miközben Európában keressük és véljük feltalálni magunkat, érzéketlenül megyünk el sok valós eredményünk mellett. A centenáriumokon döbbenünk rá: mivel is tartozunk önmagunknak, kultúránknak, elért és felmutatott eredményeinknek.

Így van ez most is, Erkel halálának 100. évfordulóján. Sze-

rencsére segít a véletlen. A kolozsvári Magyar Opera három, egymást követő operai estén ünnepelte azt a zeneszerzőt, aki karmesterként is Kolozsvárhoz tapadt. Találón állapította meg Erkel Tibor, az Erkel-család jeles személyisége, a kolozsvári ünnepségek meghívottjaként, hogy "Erkel tanítani jött Kolozsvárra, de ő maga többet tanult, mint amennyit taníthatott." A 21 éves Erkel Kolozsváron indult el művészi pályáján. Itt születik a zenében, a művészetben azzá, akinek ma tiszteljük.

Katona József *Bánk bán*-ja is kolozsvári pályázatra készült.

Vonzza ez a város kultúrtörténetünk nagyjait. És ez a vonzás ma is változatlan erővel él és hat. Bizonyítja ezt a múlt évi, 200 éves színházi évforduló eseménysorozata és annak fogadtatása, és a mostani Erkel-ünnepségsorozat lelkes atmoszférája is.

A Hunyadi László és a *Bánk bán* változatlanul műsoron tartott darabja Operánknak. Most a *Brankovics György* című Erkel-mű csatlakozott hozzá. Mint bemutató került színre, de remélhetőleg repertoárdarabként él majd tovább.

Nem tudom, ki élt először a *Trilógia* megnevezéssel. De bárki is gondolta ki, zseniális megérzés vezetett. Valóban szervesen összetartozó e három, különböző időben, de azonos alkotói indulattal írt opera. Kettő belőlük, a Hunyadi- és a Brankovics-operadráma Mátyás király korára utal vissza. A *Bánk bán* korábbra megy vissza. De mindhárom téma szorosan kapcsolódik a XIX. századi magyarság 48-as forradalom előtti és utáni, majd a kiegyezést követő lelki válságához, útkereséséhez. Az Erkel választotta témák csak szimbólumok egy korszak néhány évtizednyi történelmének, ember-alakulásának drámai ábrázolásához.

Hunyadi-Bánk-Brankovics!

Az első árlás áldozata. A második ármány áldozata, de ő maga lázadó. A harmadik belefullad az értékvesztés, értéktévesztés posványába.

E három mű sokkal több, mint történelmi dráma. Több mint a XIX. század akkor és ott jellemzése. Örök emberit ragad meg: az érték-keresés, és értéktévesztés furcsa, bonyolult, ellentmondásokkal terhes világát. Erkel a mához szól!

TERÉNYI EDE

HOL-

December 4-én és 5-én az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület rendezésében kerül sor az Erdélyi Magyar Nyelvtudományi Társaság megalakulása 200. évfordulójának ünnepségsorozatára. Az ünnepség védnöke Entz Géza címzetes államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke. Az EMKE nevében Tótfalvi Zoltán országos alelnök köszönti az előadókat, vendégeket. Előadók: Benkő Samu, Benda Kálmán, Benkő Lóránd, Csanak Dóra, Szathmáry István, Éder Zoltán, Bartha János, Deé Anikó, Tóth István, Egyed Emese, Péntek János, Tonk Sándor, Enyedi Sándor, Zsigmond Győző, Pomogáts Béla, Tótfalvi Zoltán. Az ünnepi műsoron fellép: Kányádi Sándor, Markó Béla, Kovács András Ferenc.

A Magyar Napló 23. számában olvasható egyebek mellett Kovács András Ferenc — Tómpa Gábor Két balkezese (Keskenyöngényű szonett; Álompolgárok szonettje).

Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje kitüntetés adományozta Illés Lajosnak, Makay Idának és Sobor Antalnak. A kitüntetéseket Fekete György helyettes államtitkár adta át az ünnepelteknek.

Október 4-én Koltai Tamás, a Magyar Színházművészeti Szövetség kritikustagozatának elnöke a Rátkai Klubban átadta a Színiri-

tikusok díját. A legjobb magyar dráma díját Parti Nagy Lajosnak ítelték Ibusár című művéért, amelynek ősbemutatóját Pinczés István rendezte a debreceni Csokonai Színházban.

A Füst Milán Alapítvány kuratóriuma Hans-Henning Paetzkének és dr. Karol Wlachovskynak ítélte oda a Füst Milán-díjat. Hans-Henning Paetzkének október 18-án a Magyar Tudományos Akadémia tudósklubjában adta át a díjat Szabolcsi Miklós, a kuratórium elnöke, Karol Wlachovsky, a Szlovákia Kulturális Intézet igazgatója, a PEN Klub október 24-i konferenciáján vehette át a jutalmat.

Efraim Kishont, a magyar származású izraeli író a Német Szövetségi Köztársaság Érdemkeresztje kitüntetését kapta. A 68 éves művész munkásságát Helmut Kohl német kancellár méltatta a kitüntetés átadásakor.

A Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság (Kaposvár) és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (Basel) Szabadegyetemi hétvégéjét rendezte meg október 1. és 3. között Kaposváron. Az irodalmi est szerzői voltak: Albert Gábor, Agh István, Czigány György, Domokos Mátyás, Döbrentei Kornél, Egyed Emese, Fodor András, Kányádi Sándor, Nagy Csaba, Oláh János, Papp Árpád, Simonffy András, Takáts Gyula, Tornai József. Az estet vezette Pomogáts Béla. Közreműködött Papp János színművész.

A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében megtartotta a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiai székfoglaló előadását

Lengyel Balázs (Két sorsforduló Márai Sándor portréjához) és Esterházy Péter (Optimális, binális keresőfűk).

Páskándi Géza Vendégség című drámáját október 5-én mutatta be a londoni egyetemi negyedben lévő Bloomsbury Theatre kamarszínháza. Őt este ment a darab, és a társulat a mostani bemutatót előtanulmányának szánta egy későbbi, 1994-es nagyszínházi produkcióhoz.

A Budapest Bábszínházban október 24-én Parti Nagy Lajos-estet rendeztek. Közreműködött: Máté Gábor, Darvas Ferenc, Erdős István, Szakály Márta. A házigazda-beszélgetőtárs Dobák Livia volt.

Kiss Jenő 81. születésnapja alkalmából a Magyar Írószövetség javaslatára PEN-éremmel tüntették ki. Az ünnepélyes átadásra október 24-én a költő jelenlétében és közreműködésével a Városházán tartott irodalmi esten került sor.

A Petőfi Irodalmi Múzeum Életről, halálról, költészetéről címmel Weöres Sándor- emlékkiállítás rendezett október 8-án. Bevezetőt Lator László mondott.

December 30-án a budapesti volt Bánffy-ház homlokzatán az író születésének 120. évfordulója alkalmából leleplezték gróf Bánffy Miklós emléktábláját.

-MI

BEETHOVEN MELLSZOBRA

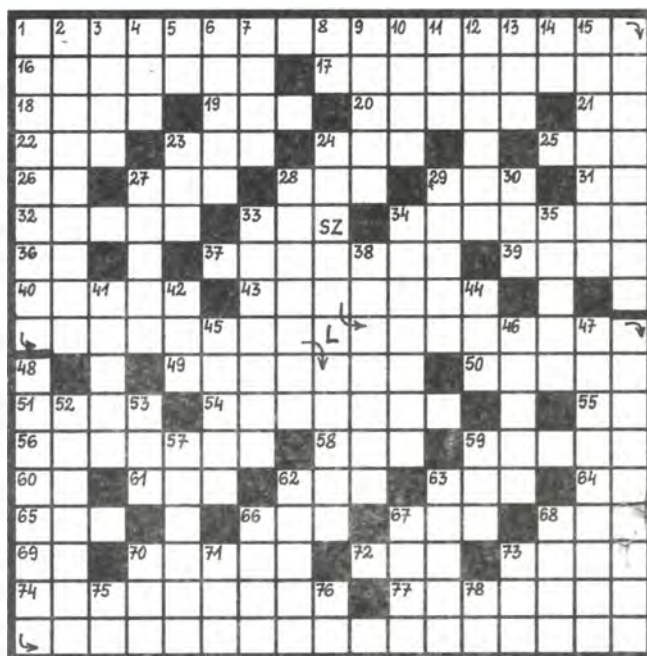
Nikolaus Lenau verséből idézünk a vízszintes 1., függőleges 48., 24. és 1. számú sorban. Szabó Lőrinc fordítása.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: B, N, I). 16. Brest melletti öbölből való. 17. Vadat pihenőhelyén megijesztve menekülésre készítet. 18. Német határozott tagadás. 19. Minden! 20. Mezőváros, franciául. 21. Román nőnemű személynév. 22. Teodor egynemű hangzói. 23. Corneille-dráma. 24. Tempós fele! 25. A görög és a francia gépjárművek betűjelzése. 26. Annyi mint. 27. "Last ... least". 28. ... a világ: az idők végtelenjéig. 29. Párbajozik. 31. Santa ..., város és tartomány Argentínában. 32. Elkövetett tette. 33. Cserkesz egyik fele! 34. Kerekpiros bogójú szőlőfajta. 36. Fonetikus mássalhangzó. 37. Nővérek, angolul. 39. FFFFFF! 40. Őszinte, becsületes jellemű. 43. Román férfinév. 49. Ritka népi hangszer. 50. A nem mohamedánok gúnyneve a törököknél. 51. Murci. 54. Valaminek a lefolyása, egymásutánja — névelővel. 55. Római számok, összegük százötven. 56. Juhok hegyi karámja. 58. JDT. 59. Amado személyneve. 60. Kétjegyű mássalhangzó. 61. Útmutatóban van! 62. Hibázik. 63. Élemedett. 64. AAA. 65. Tartó. 66. Mely személyt? 67. Hosszú idővel ezelőtt. 68. Lón kevert betűi. 69. Angol férfinév. 70. Kiborul. 72. Varjú mondja. 73. Magyar író, személyneve kezdőbetűjével, D'Artagnan

álnév alatt is közölt (1859-1918). 74. Olasz építész, főműve a Téli Palota (Bartolomeo Francesco, 1700—1771). 77. Fekvőbútor, francia eredetű szóval.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet utolsó sora (zárt betű: G) 2. Cselekvés, folyamat végső következménye. 3. Folyó Franciaországban. 4. ... Yo-tang: kínai író. 5. Kétes! 6. Csúcspont, tetőpont. 7. Észak-India legrégibb nyelve. 8. OF. 9. Szemhéj rángatózik. 10. Alvás közbeni képzetek sorozata. 11. Középen elrúg! 12. Bensőséges érzelmekben gazdagok. 13. Szervezeti egység. 14. Hangtalanul búsl! 15. Nagyon nagy meleg (két szó). 23. Angol futóbajnok volt. 24. Az idézet harmadik sora (zárt betű: É). 27. Ízlelő és beszélő szerv. 28. Valaminek a szakértője. 29. Nincs egy ... sem, teljesen pénz nélkül vagyok. 30. A legfontosabb fém. 33. Henry ...eckers: francia-belga regény- és drámaíró volt. 34. Szénporból főleg tojás alakúra sajtolt tüzelőanyag. 35. Finom sütemény. 38. Útnak indult. 41. Nőszírom. 42. Ténferegni kezd! 44. Vissza: borókapalinka. 45. Föltevés, sejtés. 46. Műanyag. 47. Orosz marsall volt a II. világháborúban. 48. Az idézet második sora (zárt betűk: A, K, Y) 52. Vízmedencés sportlétesítményhez tartozó. 53. Sort! 57. Francia eredetű művészeti stílus. 59. Megfagyott víz. 62. Kertes lakóház. 63. Erős, harapós kutya. 66. Város az NSZK-ban. 67. Lónév. 68. Atlaszkötésű, fényes selyemszövet. 70. Kitold páratlan betűi. 71. Degradálni kezd! 73. Világtalan. 75. Csendes este! 76. Határrag. 78. Körülbelül.

RÁMAY TIBOR

A HELIKON 24-es számában közölt, December reggel című rejtvény megfejtése: Még fent a hold — az éji árnyak/ezüstösen hullámlanak;/nem sejt a nagy, büszke csillag,/hogy ébred már az ifjú Nap.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZŐCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MÁRIA: olvasószervező
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor nr. 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE